



TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

# SEKTÖREL DURUM ANALİZİ

Nº 2

Sorunlar ve Çözüm Önerileri  
2000 - II ve 2001 - I

**Ağustos 2001**

**(Yayın No. TUSİAD-T/2001-08/307)**

Meşrutiyet Caddesi, No.74 80050 Tepebaşı/İstanbul  
Telefon: (0212) 249 07 23 • Telefax: (0212) 249 13 50

© 2001, TÜSİAD

*Tüm hakları saklıdır. Bu eserin tamamı ya da bir bölümü, 4110 sayılı Yasa ile değişik 5846 sayılı FSEK.'nu uyarınca, kullanılmazdan önce hak sahibinden 52. Maddeye uygun yazılı izin alınmadıkça, hiçbir şekil ve yöntemle işlenmek, çoğaltılmak, çoğaltılmış nüshaları yayılmak, satılmak, kiralanmak, ödünç verilmek, temsil edilmek, sunulmak, telli/telsiz ya da başka teknik, sayısal ve/veya elektronik yöntemlerle iletilmek suretiyle kullanılamaz.*

ISBN : 975-8458-23-X

Lebib Yalkın Yayınları ve Basım İşleri A.Ş.

# ÖNSÖZ

*TÜSİAD, özel sektörü temsil eden sanayici ve işadamları tarafından 1971 yılında, Anayasamızın ve Dernekler Kanunu'nun ilgili hükümlerine uygun olarak kurulmuş, kamu yararına çalışan bir dernek olup gönüllü bir sivil toplum örgütüdür.*

*TÜSİAD, demokrasi ve insan hakları evrensel ilkelerine bağlı, girişim, inanç ve düşünce özgürlüklerine saygılı, yalnızca asli görevlerine odaklanmış etkin bir devletin varolduğu Türkiye'de, Atatürk'ün çağdaş uygarlık hedefine ve ilkelerine sadık toplumsal yapının gelişmesine ve demokratik sivil toplum ve laik hukuk devleti anlayışının yerleşmesine yardımcı olur. TÜSİAD, piyasa ekonomisinin hukuksal ve kurumsal altyapısının yerleşmesine ve iş dünyasının evrensel iş ahlakı ilkelerine uygun bir biçimde faaliyette bulunmasına çalışır. TÜSİAD, uluslararası entegrasyon hedefi doğrultusunda Türk sanayi ve hizmet kesiminin rekabet gücünün artırılarak, uluslararası ekonomik sistemde belirgin ve kalıcı bir yer edinmesi gerektiğine inanır ve bu yönde çalışır. TÜSİAD, Türkiye'de liberal ekonomi kurallarının yerleşmesinin yanı sıra, ülkenin insan ve doğal kaynaklarının teknolojik yeniliklerle desteklenerek en etkin biçimde kullanımını; verimlilik ve kalite yükselişini sürekli kılacak ortamın yaratılması yoluyla rekabet gücünün artırılmasını hedef alan politikaları destekler.*

*TÜSİAD, misyonu doğrultusunda ve faaliyetleri çerçevesinde, ülke gündeminde bulunan konularla ilgili görüşlerini bilimsel çalışmalarla destekleyerek kamuoyuna duyurur ve bu görüşlerden hareketle kamuoyunda tartışma platformlarının oluşmasını sağlar.*

*Bu çerçevede, Türkiye’de sektörlerin durumlarının analizi amacıyla Meslek Örgütleriyle İlişkiler Komisyonu ve ilgili Sektörel Dernekler Platformu’nun katkısıyla “Sektörel Durum Analizi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri” isimli çalışma Bilkent Üniversitesi Öğretim Üyesi Mehmet Polat tarafından hazırlanmıştır .*

*Bu çalışma “Sektör Dernekleri Platformu” olarak örgütlenen derneklerin İcra Kurulu’nu oluşturan 7 Dernek başkanı -nın Güngör Kesci: Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği (TGSD), Timur Erk: Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği (TKSD), Kadir Sever: Türkiye Mühendisler Birliği (TMB), Sedat Silahtaroglu: Makina İmalatçıları Birliği (MİB), Fikret Yücel Türkiye Elektronik Sanayicileri Derneği (TESİD), Ali Güler: Süt ve Et Sanayicileri Derneği (SETBİR), Ali İhsan İkbahar: Otomotiv Sanayii Derneği (OSD) denetiminde güncelleştirilerek yılda 2 kez yayınlanmaktadır .*

*"Sektörel Dernekler Platformu"nın (SDP) amacı, "Türkiye’de sektörel düzeyde faaliyet gösteren, ortak ilke ve hedefleri benimseyen sektörel kuruluşların ulusal ekonomik politikalarının oluşturulmasına katkıda bulunmak, uluslararası sektörel entegrasyonu sağlamak ve özellikle AB’ye sektörel entegrasyonu hızlandırmak için ortak projeler geliştirmek, sektörel kuruluşların uluslararası bir vizyona sahip olmaları için özendirmek, sorunları ve çözüm önerilerini kamuoyuna, yetkili kurumlara duyurmak" olarak belirlenmiştir .*

**Ağustos 2001**

## **Mehmet Polat**

1950 yılında Malatya Hekimhanda'da doğdu. Ortadoğu Teknik Üniversitesi İdari İlimler Fakültesi Ekonomi ve İstatistik Bölümü'nden 1973 yılında mezun oldu ve aynı bölümde master derecesini 1979'da aldı. 1979-1981 arası Southhampton Üniversitesi'nde çalıştı.

1974 yılında uzman yardımcısı olarak girdiği Devlet Planlama Teşkilatında Uzman, Müsteşar Danışmanı, Uzun Vadeli Planlar Dairesi Başkanı, Sektör Programları Dairesi Başkanı ve Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürü olarak, GAP Master Planı'nda, Ekonomi ve Finansman Grubu yöneticisi olarak çalıştı ve halen Bilkent Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde yarı zamanlı öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Yayınlanmış çalışmaları “arasında Sektörel Yatırım Deglatörleri” (1977), “Türkiye’de Planlamanın Kuramsal Yapısı ve Yöntemleri”, (1979), “Türkiye için bir Sermaye Yapısı Matrisi Kurulması ve Dinamik Girdi – Çıktı Modeli Uygulaması”, (1979), “Kaynak Kullanımı ve Destekleme Fonu Çalışması”, (1985) ve “Planlama Metedolojisi ve Türkiye Uygulaması” bulunmaktadır.

# İÇİNDEKİLER

<b>BÖLÜM 1: DÖNEMLER İTİBARIYLA GENEL EKONOMİK GELİŞMELER</b>	
<b>(MAKROEKONOMİK UYUM POLİTİKALARI)</b>	<b>9</b>
1.1. Geçmiş Dönem	11
1.2. Yakın Dönem	14
1.3. Mevcut Durum	17
<b>BÖLÜM 2: REEL SEKTÖRDEKİ SON DURUM VE ORTAK SORUNLAR</b>	<b>25</b>
2.1. Son Gelişmeler	27
<b>BÖLÜM 3: SEKTÖREL GELİŞMELER</b>	<b>31</b>
3.1. Madencilik Sektörü	34
3.2. Gıda-Et Sektörü	36
3.3. Süt ve Süt Ürünleri Sektörü	40
3.4. Makarna Sektörü	46
3.5. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörü	50
3.6. Deri ve Ayakkabı Sektörü	56
3.7. Kağıt Sektörü	62
3.8. Kimya Sektörü	68
3.9. Gübre Sektörü	74
3.10. Çimento Sektörü	78
3.11. Demir-Çelik Sektörü	85
3.12. Beyaz Eşya Sektörü	89
3.13. Gemi İnşa Sektörü	93
3.14. Otomotiv Sektörü	98
3.15. Taşıt Araçları Parça Sektörü	104
3.16. İnşaat-Taahhüt Sektörü	112

3.17. Turizm Sektörü .....	117
3.18. Elektronik Sanayii Sektörü .....	120
3.19. Makina İmalat Sektörü .....	126
<b>EK.1. SEKTÖREL DERNEKLER PLATFORMU ÜYELERİ .....</b>	<b>136</b>
<b>EK.2.ULUSLARARASI STANDART ENDÜSTRİYEL SINIFLANDIRMASI (ISIC) .....</b>	<b>138</b>
<b>EK.3. ULUSLARARASI STANDART TİCARET SINIFLANDIRMASI (SITC) .....</b>	<b>139</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>141</b>

# B Ö L Ü M

## GİRİŞ

### DÖNEMLER İTİBARIYLA GENEL EKONOMİK GELİŞMELER (MAKROEKONOMİK UYUM POLİTİKALARI)



# **1. DÖNEMLER İTİBARIYLA GENEL EKONOMİK GELİŞMELER (MAKROEKONOMİK UYUM POLİTİKALARI)**

## **1.1. Geçmiş Dönem**

Türkiye, 1970'li yılların ilk yarısında olumlu dünya konjonktürü, artan işçi döviz gelirleri ve ödemeler dengesinin diğer kalemlerinde ortaya çıkan lehte gelişmelerin tanıdığı avantajları kullanarak, ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikasını sürdürebilmiştir.

Birinci petrol fiyatları şokuna bağlı olarak ortaya çıkan dış ticaret hadlerindeki bozulma ve ihracat ürünlerinin niteliği, ödemeler dengesine büyük yükler getirmiş, bu baskılar kısa vadeli borçlanma ile aşılmaya çalışılmıştır. 1977 yılından itibaren, üretim ve yatırım için gerekli olan ithalat zamanında ve yeterli düzeyde yapılamamış, işgücü piyasasındaki sorunlarla birlikte ekonominin arz yönünde önemli problemler ortaya çıkmıştır. Ekonominin iç talep yönünde de genişleyici maliye politikalarının sürdürülmesi, kamu kesimi gelirlerinin harcamalarla uyumlu bir biçimde artırılmaması ve sürdürülmekte olan popülist sübvansiyon uygulamalarının yaygınlaştırılması toplam talep ve dolayısıyla kamu kesimi açıklarının kontrolünü güçleştirmiştir.

Toplam talep ve arzda ortaya çıkan dengesizlikler artma eğilimine girmiş olan enflasyonu daha da hızlandırmıştır. Bu olumsuz gidişi durdurabilmek için 9 Eylül 1977 tarihinde KİT (Kamu İktisadi Teşebbüsleri) fiyat ayarlamaları yapılmış, ancak sübvansiyonların sürdürülmesi ve özellikle petrol ürünleri fiyatlarında düzenlemeye gidilmemesi, istenilen sonucun elde edilmesine engel olmuştur.

1978 yılında uygulanan istikrar programıyla, kısa vadeli borçların ertelenmesi sağlanmış, döviz kuru ve petrol dışındaki KİT ürünlerinin fiyatları ayarlanmıştır. 1978 istikrar programının ayrıntılı yapısal uyum programları öngörmemesi, bazı KİT ürünleri fiyatlarında yapılan ayarlama ve katı kur uygulamalarına rağmen uygulanan yaygın sübvansiyon uygulamalarının sürdürülmesi ve 1979 yılında yaşanan ikinci petrol fiyatları şoku, ekonomide kaynakların kıtlık derecelerini yansıtacak bir göreceli fiyat yapısının oluşturulmasını mümkün kılmamıştır. Sonuç olarak, bu gelişmeler ödemeler dengesi krizine, üretimde durma ve azalmalara, işsizliğe, toplam talebin kontrol edilememesine, kamu açıklarının artmasına ve dolayısıyla yüksek enflasyona neden olmuştur.

Krizin çözümüne yönelik olarak, 24 Ocak 1980 tarihinde yapısal uyumu da öngören bir istikrar programı uygulamaya konmuş, piyasa mekanizmasının dinamiklerine dayanan ve kaynakların gerçek maliyetlerini göz önüne alan iktisat politikaları ön plana çıkmıştır.

Ocak 1980 tarihinden sonra izlenen piyasa ağırlıklı ve özel kesimin inisiyatifinden azami ölçüde yararlanmayı öngören iktisadi politikalarla, ekonominin uluslararası rekabete uygun dinamik bir yapıya kavuşturulmasına önem verilmiştir. Bu politikalar çerçevesinde, sübvansiyonların azaltılmasına, kaynak kullanımında etkinliğe, ihracatın ve iç tasarrufların artırılmasına ağırlık verilmiş, büyümenin, ihracatın öncülük ettiği bir sanayileşme modeline göre gerçekleştirilmesi tercih edilmiştir. Bu amaçla, kambiyo rejimi önemli ölçüde serbestleşirken, ithalatta liberalizasyonu artıran, ihracatı desteklemeye öncelik veren ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını özendiren politikalar uygulamaya konmuş, fiyatların belirlenmesinde piyasa kurallarını dikkate alan, görece olarak daha serbest bir sisteme geçilmiştir.

Tasarrufların artırılması ve mali kesim aracılığıyla yatırımlara kanalize edilebilmesi amacıyla gerçekçi faiz politikasına önem verilerek, kredi ve mevduat faizlerinin tespitinde serbest bir sisteme geçiş yönünde adımlar atılmış ve mali sistemde kurumların ve araçların çeşitlendirilmesi yoluna gidilmiştir.

Türkiye, bu dönemde, açık toplum ve rekabete açık ekonominin ilke ve esaslarının gelişimi yönünde önemli mesafeler kat etmiştir. Özellikle 1983 sonrası, devletin ekonomiye müdahaleleri azalmış, düzenleyici rolü ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Sübvansiyonların azaltılması, kaynak kullanımında etkinlik, ihracat ve iç tasarrufların artırılması için radikal adımlar atılmıştır. Örneğin, kambiyo rejimi, 1980 öncesine göre giderek serbestleştirilmiş, makro ve mikro fiyatların oluşumunda idari kararlar yerine artan ölçüde piyasa güçleri ikame edilmiştir.

Mali kesimin yeniden yapılanması yönünde azımsanamayacak gelişmeler sağlanmış, para ve sermaye piyasalarının kurulması için ilk aşama reformlar yapılmış; Merkez Bankası bünyesinde bankalar arası para piyasası, döviz ve efektif piyasası, altın piyasası vb. piyasalar kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Bu süreç içinde, kontrollü reel faiz uygulamasından faizlerin serbestçe belirlendiği aşamaya; kontrollü dalgalı kur uygulamasından, kurun piyasa güçleri tarafından belirlendiği bir yapıya ulaşılmıştır. Getirilen yasal düzenlemelerle, yeni niteliklere kavuşturulan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, hisse senedi piyasasının yaygınlaşması açısından, zaman

zaman sorunlu dönemler geçirmesine rağmen, önemli aşamalar kaydetmiştir. Mal ve hizmet, menkul kıymetler, altın, döviz ve efektif, para piyasalarında görülen gelişmelere paralel olarak, emek piyasasında da önemli gelişmeler olmuştur. Yüksek Hakem Kurulu aracılığıyla işgücü piyasasını yönlendirme uygulaması, yerini serbest toplu pazarlık sistemine bırakmıştır.

Kısaca özetlenirse, 1990'lı yılların başlarına gelindiğinde, Türkiye ekonomisi mal ve hizmet, faktör (emek piyasası) ve para piyasalarında, fiyatların piyasa güçlerinin dinamiğine göre belirlendiği bir aşamaya gelmiştir.

Oluşturulmaya çalışılan bu yapının gerçekleştirilmesi sürecinde önemli sorunlarla karşılaşmıştır. Bu dönemde uygulanmaya çalışılan pozitif reel faiz politikası fon maliyetlerini artırmış, öz kaynak / kredi bileşimi açısından zayıf mali yapıya sahip firmaların işletme sermayesi ihtiyaçları nedeniyle kredi talebi 1980'li yılların başında canlılığını korumuş ve banka sisteminin ekonomik rasyoneli şüpheli olan bu talepleri karşılamaları, bankacılık kesiminin geri dönmeyen alacaklarını artırmış, bu durum mali sistemin işleyişini aksatmış ve aracılık maliyetlerini yükseltmiştir.

Bu gelişmelere koşut olarak, kamu kesimi açıklarının finansmanında net dış borçlanmanın payı dış dengedeki gelişmeler doğrultusunda azalırken, iç borçlanmanın payı artmıştır. Bu dönemde, kamu kesimi borçlanması içindeki payı artan konsolide bütçenin nakit açığının finansmanında Merkez Bankası kaynaklarının payı önemli oranda düşerken, iç borçlanmanın payı artmıştır. Bankacılık kesimi, 1980'li yılların başlarında geri dönmeyen alacaklar konusunda edindikleri tecrübeler ışığında menkul kıymet piyasalarının geliştirilmesi ve kamu kesimi alt yapı yatırımlarının finansmanı amacıyla ihraç edilen enstrümanları lehlerine kullanmışlar, plase edemedikleri veya yüksek risk faktörü nedeniyle plase etmek istemedikleri fonları kamu iç borçlanma senetlerine kanallize etmişler, bu sayede kurumlar vergisi istisnasından yararlandıkları gibi disponibiliteler değerlerin alternatif maliyetini de hafifletmişlerdir. Bu durum, iç piyasada nominal faizlerin düşüşünü engellemiş ve kullanılabilir fonların özel kesime kalan bölümünü azaltmıştır. 1988 yılı sonundan itibaren, döviz kurunda görülen gelişmeler ve konsolide bütçe nakit açığının finansman biçimi sonucunda iç kredi faiz maliyetlerinin görece yüksekliği özel kesimi dış borçlanmaya yöneltmiştir. Yeni kambiyo rejimi çerçevesinde gelen döviz kredileri likiditenin kontrolünü güçleştirmiş, Türk Lirasının değer kazanması yönünde ilave baskı yaratmış ve döviz kurunun, ödemeler dengesinin reel kesimindeki gelişmele-

re intibakını geciktirmiştir. Bu durum, dışa açık büyüme stratejisini olumsuz etkilemiş ve iç talep artışına dayalı büyüme ön plana çıkmıştır.

Kamu kesimi tarafından, 1987 yılında, kısa vadeli amaçlarla başlatılan yüksek ücret artışları ekonomi genelinde yaygınlaşmış, tarım dışı ücret fonunun katma değer içindeki payı 1992 ve 1993 yıllarında en üst düzeye çıkmıştır. 1990-1991 yıllarında ortaya çıkan Körfez krizi de ekonomide ciddi bir negatif arz şoku etkisi göstermiştir. 1980 yılı ortalarından itibaren çeşitli nedenlerle ortaya çıkan likidite fazlalığı, yüksek reel ücretler, TL'nin değer kazanması ve sosyal güvenlik kurumlarının müdahaleler sonucunda ortaya çıkan açıkları enflasyonun yüksek düzeylerde kronikleşmesine sebep olmuştur.

Bu bağlamda, 1989 yılında, sürdürülemez dış denge (1993 yılı ortalarında cari işlemler açığının Gayri Safi Milli Hasıla içindeki payı yaklaşık yüzde 5,6) ve kamu kesimi açıklarına rağmen ödemeler dengesi sermaye hesabına getirilen liberalizasyon, kısa dönemli şokların etkilerinin azamiye çıkmasına kapı açmış ve enflasyonist kemikleşmenin artmasına katkı sağlamıştır.

Bu yapıyı kırmak ve kamu kesiminin iç borçlanmalardan kaynaklanan yüklerini hafifletmek amacıyla 1993 yılı ortalarından itibaren sürdürülebilir olmayan iç ve dış dengesizlik ortamına rağmen, hükümetin faiz oranlarını müdahalelerle belirleme gayretleri, bankacılık kesiminin bu müdahalelere direnmesi ve bu amaçla Hazine'nin 6 iç borçlanma ihalesini iptal etmesi, kamu kesimini nakit ihtiyacını karşılamak için Merkez Bankası olanaklarını istismara itmiş ve 1993 yılı sonlarına gelindiğinde bir finansman kriziyle karşı karşıya kalınmıştır.

## **1.2. Yakın Dönem**

5 Nisan 1994 tarihinde, IMF (International Monetary Fund) destekli bir istikrar programı başlatılmış, bu süreçte, Türk Lirası yüzde 200 seviyelerine varan oranda değer yitirmiş, Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE) yıllık yüzde 120 seviyesine çıkmış, Hazine bonolarının faiz haddi, bütün dönemlerin en yükseği olan, yüzde 140 (üç aylık) seviyelerine yükselmiştir. Önemli bankalar ve özellikle küçük bankalar döviz bazlı yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanmışlar ve bunun sonucunda bazı bankalar iflas etmiş, bazıları birleşmek zorunda kalmış ve Merkez Bankası mevduata ve faizlerine yüzde 100 garanti getirmiştir.

5 Nisan yapısal uyum programı, temel dengede (bütçe dışı fonlar dahil) önemli bir mali uyum öngörmüş, iddialı bir özelleştirme programı ve Merkez Bankası'na

IMF stand-by desteği içermiştir. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin mal ve hizmet fiyatları, bir sefere mahsus, yüksek oranda ayarlanmış ve yıl sonuna kadar sabit tutulmuş, bir defaya mahsus ek vergiler getirilmiş ve emek piyasasında ileriye dönük endekslemeye geçilmiştir. Bu altüst oluşun maliyeti yüzde -6 büyüme, yüzde 120 fiyat artışları ve yüksek işsizlik olmuştur.

Yapısal uyumla ilgili önemli bir mesafe kat edilmemiş, özelleştirmede arzu edilen neticeler alınamamış, sosyal sigorta reformu ve denetleme-düzenleme (regülasyon) kurulları da oluşturulamamıştır.

Sonuç itibariyle, mal ve hizmet piyasalarında, para piyasasında ve kamu kesiminde yapılması gereken ikinci kuşak reformlar ve sistemin işleyişine getirilmesi gereken düzenlemelerin gecikmesi, ekonomik ve sosyal yapıyı sürekli darboğazlara itmiştir. Bahsedilen yapısal sorunlar nedeniyle, 1997 yılı sonunda, üç yıllık bir makro uyum programı başlatılmış ve yapısal reformlarında programla birlikte yapılması öngörülmüştür. 1998-2000 yıllarını kapsayan orta vadeli makro uyum programı, iç talebi kısarak ekonomiyi soğutmayı, kısılan iç talebin bir bölümünün dış taleple dengelenmesini, vergi reformu (mali milat vb.) ve kamu harcamalarını kısarak GSMH'nın yüzde 4'üne yakın bir oranda faiz dışı fazla verilmesini amaçlamış, buna bağılı olarak 1998 yılında, sıkı maliye politikası ile GSMH'nın yüzde 5'ine yakın bir mali uyum gerçekleştirilmiş ancak gerek dönem başı ve gerekse dönem sonu gerçekleşen yüksek reel faizler iç borç stokunun çevrilmesini güçleştirmiştir. Bu gelişmelerde, 1997 yılının ikinci yarısında yaşanan Güneydoğu Asya krizi ve bundan bir yıl sonra çıkan Rusya krizinin etkileri büyük olmuştur. Özellikle nominal faizlerin artan risk primi dolayısıyla yüksekliği, ihracatta rekabet avantajı ve doğrudan pazar kaybı (Rusya pazarı) reel sektöre önemli maliyetler yüklemiştir. Bu durum, orta vadeli bekleyişleri de olumsuz yönde etkilemiş ve yüksek reel faizler, yatırım talebini de aşağı çekerek 1998 yılının ikinci yarısında büyümeyi yavaşlatmış, GSYİH (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) artışı yıllık yüzde 2,8 olmuştur. Ancak, dönem hükümetinin düşmesi ve kurulan seçim hükümetiyle Mayıs 1999'da genel seçimlere gidilmesi, programın uygulanmasını ve yapısal reformların gerçekleştirilmesini ötelemiştir.

Seçimler sonrasında kurulan hükümet, kapsamlı bir programla, bozulan kamu dengelerini tesis, enflasyon oranını tek haneli rakamlara indirmek ve bu kazanımları kalıcı kılabacak yapısal reformları yapmak amaçlarını güden, esas itibariyle döviz

kuru çıpasına dayalı ve IMF destekli bir stand-by anlaşmasıyla daha önceki "Staff Monitoring" türü programı bir ileri aşamaya taşımak istemiştir. Fakat, 1999 yılı Ağustos ve Kasım aylarında yaşanan büyük depremler önemli servet ve GSYİH kayıplarına yol açmıştır. Yaklaşık 2,0 puanlık GSYİH kaybı ve 9-10 milyar \$'lık servet kaybı DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) tarafından ifade edilmiştir.

Bu felaketler sonucunda, GSMH yüzde 6,1 oranında azalmış, küçülmede yetersiz dış talep yanında Vergi Reformu'nun da rolünün olduğu reel sektör temsilcileri tarafından ifade edilmiştir.

2000 yılı başında uygulamaya konulan döviz çıpasına bağlı "Enflasyonu Düşürme Programı" ile ekonomide belirlilik sağlanmış, buna bağlı olarak nominal faizlerdeki risk priminin azalmasıyla faizler hızla düşmüş, enflasyon oranı öngörülen oranda olmasa bile önemli ölçüde gerilemiş, dayanıklı tüketim malları talebindeki artışa bağlı olarak üretim ve iç talep öngörülenden fazla canlanmıştır.

Gerçekleşen enflasyon ile öngörülen enflasyon farkına bağlı olarak TL değeri kazanmış, faizlerin hızla düşüşüne paralel olarak tüketicilerin erteledikleri dayanıklı tüketim malı ve otomobil taleplerini öne almaları, özellikle bu kalemlerde, ithalatı artırmış, ihracat ise hem EURO/\$ paritesindeki değışme hem de TL'nin değeri kazanması nedeniyle azalmıştır. Bu gelişmeler ile ham petrol ve doğal gaz fiyatlarına bağlı olarak ekonominin enerji ve ara malı maliyetinin yükselmesi, cari işlemler açığının büyümesine yol açmıştır.

Reel mevduat faizlerinin düşmesine bağlı olarak çözülen bir miktar tasarruf emlak, dayanıklı tüketim malları ve özel otomobil talebinin finansmanında kullanılmış ve ekonomide döviz kuru politikasına bağlı belirliliğe dayalı nominal faiz düşüşü, kredi faizlerinde de ciddi düşüşlere yol açmış, bankacılık kesimi hem riski minimize etmek hem de dışardan sendikasyon kredisi yoluyla getirdikleri fonları ihtiyaç, otomobil, konut, eğitim vb. biçimlerde hane halkına kullandırmışlardır. Bu durum, finansman kolaylığı yaratarak, iç talepteki canlanmada etkili olmuştur. Ancak, bu canlanma ithalatın önemli ölçüde artmasına neden olmuştur.

Enflasyonu düşürme programının fon gereksiniminin başlangıçta öngörülenden daha fazla olması, özelleştirme programının istenilen düzeyde gerçekleştirilememesi, enflasyondaki düşüşün beklentilerin altında kalması, GSMH ve GSYİH büyümelerinin öngörülenden yüksek oluşu (sırasıyla yüzde 6,1 ve 7,2) yani yurtiçi talebin

öngörülenin üzerinde gerçekleşmesi cari işlemler açığının yüksek olmasına yol açmış, bu da iç ve dış piyasa çevrelerinde önceden ilan edilen mevcut kur sisteminin ve cari işlemler açığının sürdürülebilirliği konusunda kuşkulara yol açmıştır. Ödemeler dengesi sorunlarının dışında, yapısal reform çalışmalarının yavaşlığı ve ekonomi dışı belirsizlikler 2000 yılının ikinci yarısından itibaren uluslararası sermayenin Türkiye'ye ihtiyatlı yaklaşmasına neden olmuştur.

2000 yılı Kasım ayında, kısa vadeli faizlerde yaşanan sıçrama ile beraber tahvil ve bono ile hisse senedi fiyatları hızla düşmüş, yabancı yatırımcıların ülkeyi terk etme istekleri sonucu Merkez Bankası resmi rezervleri 6 milyar \$ civarında azalmıştır. Bankaların açık pozisyonlarını kapatmaya yönelik yaptıkları döviz alımları artan belirsizlikle yükselen döviz talebiyle birleşince rezervlerin erimiş ve döviz kuru üstünde de baskı oluşmuştur.

Kasım 2000 krizi sonrasında alınan önlemler ve IMF ile varılan anlaşma neticesinde mali piyasalardaki dalgalanmalar azalmış, Merkez Bankası'nın rezervleri artmış ve faiz oranları kriz ortamına göre düşmüştür.

### **1.3. Mevcut Durum**

2001 yılı başına gelindiğinde, kur çıpası sisteminin sürdürülebilirliği tartışılır olmuş, Merkez Bankası'nın önceden ilan edilmiş kurları gerçekleştirmesi güçleştirmiştir. Gerek programın yetersiz fonla başlaması, gerekse sistemi destekleyecek özelleştirme programındaki aksamalar ekonomiyi spekülative saldırılara açık duruma getirmiştir. Şubat 2001 ortalarına gelindiğinde, TL bazlı enstrümanlardan kaçış paniği, sürüklenen çıpa sisteminden çıkış tarihini öne almayı zorunlu kılmış, 22 Şubat 2001 tarihinde tam dalgalı kur sistemine geçilmiştir.

Mali kesim, Kasım 2000 krizi sonrasında faiz riski, Şubat 2001 krizi sonrasında ise hem faiz hem de kur riski dolayısıyla ciddi kayıplar ile karşı karşıya kalmıştır. Finansal kesimde ortaya çıkan bu çöküş, başta kamu ve fon bankaları olmak üzere bankacılık kesiminin yeniden yapılanma ihtiyacını ortaya çıkartmıştır. Bankacılık kesiminin yeniden yapılandırılması için ihtiyaç duyulan fonların kamu maliyesi üzerine getirdiği yükler, mali kesimin içinde bulunduğu durum, dış borçlanma imkanlarındaki daralma ve hızla yükselen faizler Hazinesinin iç borçları çevirebilme kabiliyetini önemli ölçüde daraltmıştır.

Üst üste gelen iki kriz, reel ekonomiyi de derinden etkilemiştir. Aylık imalat sanayi üretim endeksi artışı, 2000 yılı Aralık ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 4,3 ve bir önceki aya göre yüzde 17,4 oranında azalmıştır. Şubat 2001 krizinden sonra, imalat sanayiindeki endeks değerleri bir önceki yılın aynı ay değerleri ile kıyaslandığında, imalat sanayi genelinde Şubat ayında yüzde 4,8 oranında, Mart ayında yüzde 7,4 oranında ve Nisan ayında da yüzde 12,0 oranında düşüş gerçekleşmiştir. Endeksin Nisan 2001 değeri, Kasım 2000 değeri ile karşılaştırıldığında, bu iki krizin imalat sanayiinde yol açtığı üretim kaybının yüzde 26,7 olduğu görülmektedir. Daha geniş bir örnekleme kapsayan ve dolayısıyla temsil yeteneği daha yüksek olan Üç Aylık Sanayi Üretim Endeksi sonuçlarına göre, 2001 yılı ilk üç aylık dönem için, toplam imalat sanayi üretimindeki azalma yüzde 0,6 oranındayken, özel imalat sanayi için üretim azalması yüzde 3,4 düzeyindedir. Ayrıca, 2000 yılı ortalaması yüzde 74,0 olan özel sektör imalat sanayi kapasite kullanım oranı, 2001 yılı Nisan ayı itibarıyla yüzde 64,0 seviyesine inmiştir. Bu, kapasite kullanım oranında 10 puanlık bir düşüşü ifade etmektedir. Benzer gelişmeler dış ticaret istatistiklerinde de görülmektedir.

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) tarafından açıklanan 2001 yılı birinci üç aylık GSMH verilerine göre, bir önceki yılın aynı dönemine göre, sanayi katma değeri yüzde 1,3 azalırken, inşaat katma değerinde yüzde 7,4 azalma, ticaret katma değerinde yüzde 3,8 azalma, ulaştırma katma değerinde yüzde 2,7 azalma ve mali kuruluşlar katma değerinde ise yüzde 5,3 azalma yaşanmıştır. Aynı dönem GSMH'daki daralma yüzde 4,2 olurken, GSYİH'daki daralma ise yüzde 1,9 olmuştur. Faaliyet kollarına göre ve harcamalar yöntemiyle GSMH'daki gelişmeler sırasıyla Tablo.1.1 ve Tablo.1.2'de ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Bu koşullar altında Türkiye, güçlü bir ekonomik reform programı hazırlayarak bu programa, resmi kaynaklardan (IMF, IBRD, WB) ve uygun şartlarla yeterli dış finansman bulma yoluna gitmiş ve "Güçlü Ekonomiye Geçiş" programını başlatmıştır. Resmi kanallardan temin edilen dış kaynak, ekonominin çökmesini önleyip, reel sektörün nefes almasını sağlamaya yönelik "köprü kredi" niteliğinde olup, ekonomik büyümeyi sağlıklı ve sürdürülebilir kılmak için yapısal reformların hızla yapılması ve hayata geçirilmesi gerekecektir.



**Tablo 1.1. Faaliyet Kollarına Göre GSMH (1987 Fiyatlarıyla)**

<b>Faaliyet Kolları</b>	<b>Gelişme Hızı, İlk Üç Ay, Yıllık, %</b>	
	<b>2000</b>	<b>2001</b>
Tarım	1,8	8,9
Sanayi	2,8	-1,3
İnşaat	-1,3	-7,4
Ticaret	10,1	-3,8
Ulaştırma – Haberleşme	5,1	-2,7
Mali Kuruluşlar	2,1	-5,3
Konut Sahipliği	-1,1	2,1
Serbest Meslek	4,1	-1,6
İzafi Bankacılık	2,9	-6,8
Diğer	4,1	-1,3
İthalat Vergisi	32,9	-10,6
GSYİH	5,6	-1,9
Net Faktör Gelirleri	-51,9	---
GSMH	4,2	-4,2

**Tablo 1.2. Harcamalar Yöntemiyle GSYİH (1987 Fiyatlarıyla)**

<b>Harcama</b>	<b>Gelişme Hızı, İlk Üç Ay, Yıllık, %</b>	
	<b>2000</b>	<b>2001</b>
Nihai Tüketim – Özel	4,3	-3,4
Nihai Tüketim – Kamu	-0,7	-0,2
Sabit Sermaye Oluşumu - Özel	8,9	-12,6
Sabit Sermaye Oluşumu – Kamu	10,8	-5,8
Stok Değişmesi	---	---
Mal ve Hizmet İhracatı	12,1	7,5
Mal ve Hizmet İthalatı	34,8	-16,3
GSYİH	5,6	-1,9

"Güçlü Ekonomiye Geçiş" programının temel amacı, döviz kuru rejiminin (sürüklenen çıpa sistemi) terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak, bu amaçla eski alışkanlıklara geri dönülmesine imkan vermeyen yeni ve çağdaş kurumsal alt yapıları oluşturmak, iktisadi etkinliği artıracak yapısal reformları gerçekleştirmek, makroekonomik politikaları enflasyonla mücadelede etkin bir şekilde kullanmak, sürdürülebilir büyüme ortamını temin etmek ve kişiler ve bölgeler arasındaki gelir dağılımı bozukluklarını gidermek olarak açıklanmıştır.

Yeni programda, bu temel hedefler çerçevesinde:

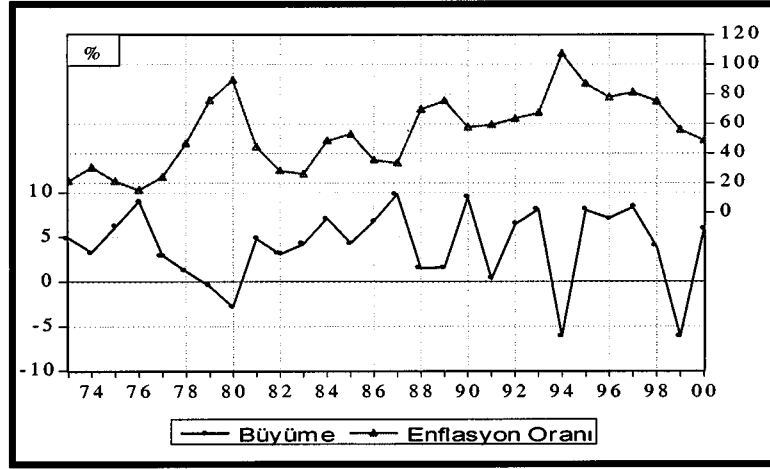
- ✓ Bankacılık sektöründe hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırma sonucunda mali piyasaların etkin ve verimli bir biçimde işlemesi ve finansal kesim ile reel kesim arasında sağlıklı bir ilişkinin yeniden tesisi,
- ✓ Kamu kesiminde yüksek faiz dışı fazla verilmesi ve kamu finansman dengesinin yapısal reformlarla desteklenerek bir daha bozulmayacak biçimde güçlendirilmesi,
- ✓ Dalgalı kur rejimi çerçevesinde enflasyonla mücadeleye yönelik etkin bir para politikasının uygulanması,
- ✓ Enflasyon hedefleriyle uyumlu gelirler politikasının sürdürülmesi,
- ✓ İyi yönetişimin ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesinin gerektirdiği yasal altyapının hazırlanması,
- ✓ Dış finansman imkanlarının da desteğiyle olumsuz borç dinamiğinin kırılması ve dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadelenin kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürülmesi öngörülmektedir.

Bu bağlamda önemli adımlar atılmış, gerekli olan yasal düzenlemeler büyük ölçüde tamamlanmıştır. Mali kesimin yeniden yapılandırılması kapsamında, Merkez Bankası Kanunu yasalaşmış, Bankacılık Kanunu'nda değişiklikler öngören taslak TBMM Genel Kurulu'na kabul edilmiştir. Devlette şeffaflığın artırılması ile ilgili yasal düzenlemelerin durumuna bakıldığında ise Bütçe Kanunu'ndaki değişiklikler ve Kamulaştırma Kanunu yasalaşmıştır. Görev zararları ile ilgili kararname çıkmış, kanun Başbakanlığa sunulmuştur. Borçlanma Kanunu ile 15 bütçe ve 2 bütçe dışı fonun kapatılması ile ilgili kanun Başbakanlığa sunulacaktır. Devlet İhale Kanunu ise hazırlık aşamasındadır ve 15 Ekim 2001 tarihine kadar TBMM'ye sunulacaktır. Ekonomide rekabeti ve etkinliği artıracak düzenlemeler içinde ise Şeker Kanunu,

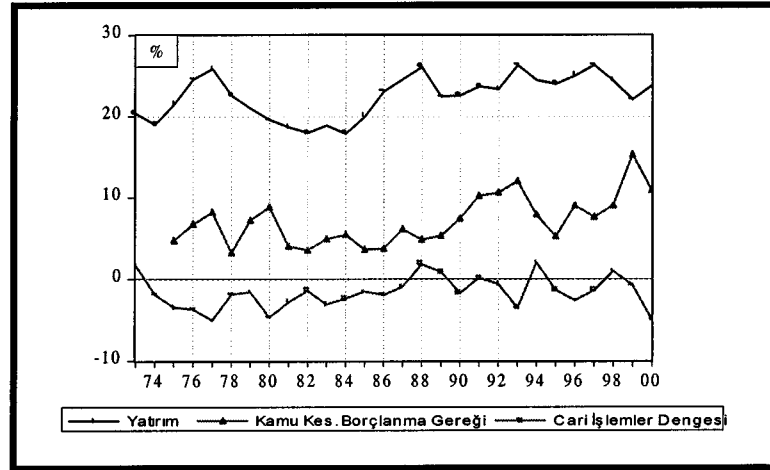
Doğalgaz Kanunu ve Sivil Havacılık Kanunu'ndaki değişiklik yasalasmışken, Telekom ve Tütün Kanunu TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Sosyal dayanışmayı güçlendirecek düzenlemeler olarak, Ekonomik ve Sosyal Konsey Kanunu yasalasmış, İş Güvencesi Kanunu Avrupa Birliği Ulusal Programı'nda kısa vadeli öncelikler arasına alınmış durumdadır.

"Güçlü Ekonomiye Geçiş" programında, reel ekonomiye dönük; ihracatın artırılmasına yönelik tedbirler (Eximbank'a ek kaynak vb.), doğrudan yatırımı özendirici tedbirler ve esnaf ve KOBİ'ler için ek kredi imkanları planlanmıştır.

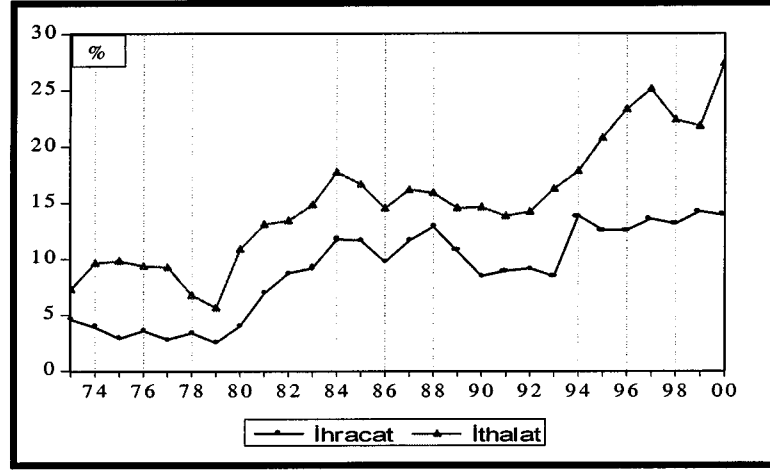
### 1.1. Grafiklerle Genel Ekonomik Performans



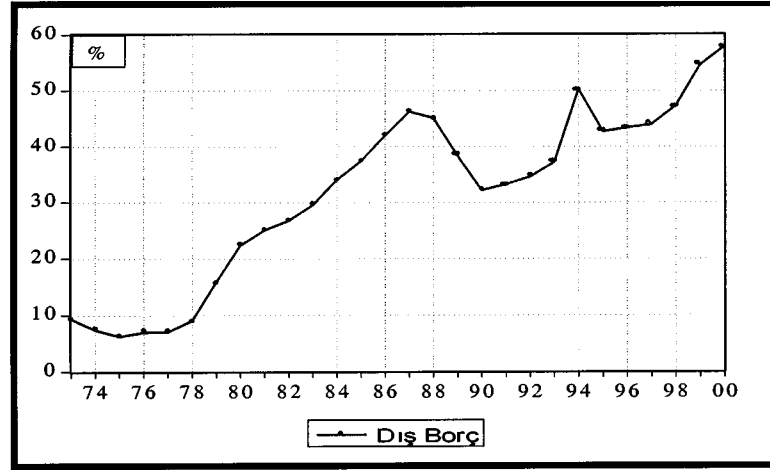
Grafik 1.1. Büyüme ve Enflasyon Oranı



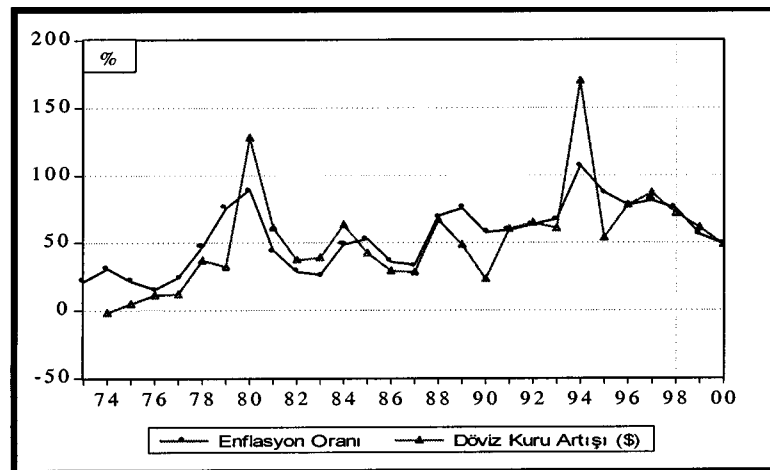
Grafik 1.2. Bazı Önemli Değişkenlerin GSMH içindeki Payları



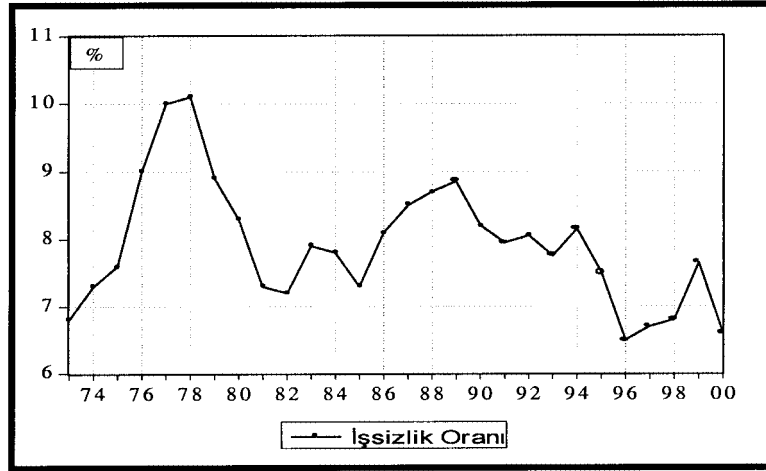
Grafik 1.3. İhracat ve İthalatın (CIF) GSMH İçindeki Payı



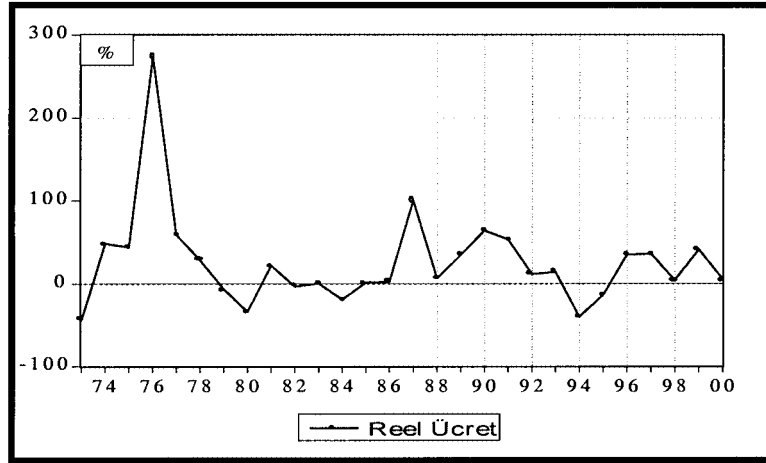
Grafik 1.4. Dış Borç Stokunun GSMH İçindeki Payı



Grafik 1.5. Enflasyon ve Döviz Kuru Yıllık Artış Oranları



Grafik 1.6. Yıllar İtibariyle İşsizlik Oranları



Grafik 1.7. Yıllar İtibariyle Reel Ücret Artış Oranı

## B Ö L Ü M

### REEL SEKTÖRDEKİ SON DURUM VE ORTAK SORUNLAR

## 2. REEL SEKTÖRDEKİ SON DURUM VE ORTAK SORUNLAR

### 2.1. Son Gelişmeler

Sektörel derneklerden elde edilen sektör ve alt sektör raporlarından, beklentilere uygun şekilde, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin reel ekonomiyi oldukça olumsuz yönde etkilediği sonucu çıkarılmaktadır. Sektör değerlendirmeleri incelendiğinde, Kasım 2000 krizinin etkilerinin, Aralık ayında da görüldüğü; sektörel kapasite kullanımlarında ve dolayısı ile üretimlerde ciddi oranlarda düşüşler yaşandığı ortaya çıkmaktadır. Değerlendirmelerdeki bu tespiti resmi istatistikler de uyum göstermektedir. Aylık imalat sanayi indeksi artışı 2000 yılı Aralık ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde -4,3 ve bir önceki aya göre ise yüzde -17,4 olarak gerçekleşmiştir. Raporlarda, Ocak ayında bir toparlanma sürecinden bahsedilmektedir. Benzer durum resmi istatistiklerde de mevcuttur. Şubat 2001 krizinden sonra imalat sanayiindeki indeks değerleri bir önceki yılın aynı ay değerleri ile kıyaslandığında, imalat sanayii genelinde Şubat ayında yüzde -4,8 düşüş, Mart ayında yüzde -7,4 düşüş ve Nisan ayında ise yüzde -12 düşüş gerçekleşmiştir. İndeksin Nisan ayı değeri Kasım ayı değeri ile karşılaştırıldığında, bu iki krizin imalat sanayiinde yol açtığı üretim kaybı yüzde 26,7 olarak ortaya çıkmaktadır. Daha geniş bir örnekleme kapsayan ve dolayısı ile daha güvenilir olabilecek Üç Aylık Sanayi Üretim İndeksi sonuçlarına göre ise, 2001 yılı ilk üç ayı için imalat sanayii üretimindeki azalma yüzde -0,6 seviyesinde iken, bu oran özel imalat sanayii için yüzde -3,4 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, 2000 yılı geneli için ortalama yüzde 76 civarında olan imalat sanayii kapasite kullanım oranı, Nisan ayı itibarıyla yüzde 68 seviyesine inmiş bulunmaktadır. Özel sektör için ise 2000 yılı genelinde ortalama yüzde 74 olan kapasite kullanım oranı, Nisan ayı itibarıyla yüzde 64 seviyesindedir. Paralel gelişmeler dış ticaret istatistiklerine de yansımıştır. İthalatta 2001 Ocak-Mart döneminde yüzde 6,5'lük küçülme söz konusudur. Bu da imalat sanayiinde hammadde ikmal sorunlarına işaret etmektedir.

DİE tarafından açıklanan 2001 yılı ilk üç aylık dönemi için GSMH rakamlarına göre, özel imalat sanayiinde bir önceki yılın aynı dönemine göre üretim artış hızı yüzde -4,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran kamu sektörü imalat sanayii için ise yüzde 12,6 olmuştur. Aynı dönem itibarıyla, sektör ayrıntısında üretim artışları Tablo.2.14'de sunulmuştur.

**Tablo 2.14. Sanayi Gruplarına Göre Üretim Artışı**

2001 Yılı İlk Üç Aylık Dönem	Üretim Artış Hızı, %	
	Kamu	Özel
<b>Sanayi Grupları</b>		
Gıda Maddeleri	59,2	-3,6
Diğer Gıda Maddeleri	---	-11,8
İçki Sanayii	38,7	4,2
Tütün Sanayii	2,6	22,5
Dokuma Sanayii	12,3	-4,9
Ayakkabı Dışı Giyim Eşyası	5,3	8,2
Deri Benzeri ve Kürk Eşya	---	16,4
Ayakkabı Sanayii	148,8	36,8
Ağaç ve Mantar Ürünleri	-99,4	3,4
Ağaç Mobilya ve Döşeme	---	-12,7
Kağıt ve Kağıt Ürünleri	-31,6	-13,9
Basım, Yayın ve BunlaraBağlı San.	4,5	-6,0
Ana Kimya Sanayii	-9,5	-17,4
Diğer Kimyasal Ürünler	-7,7	-8,6
Petrol Rafineleri	14,6	19,9
Çeşitli Petrol ve Kömür Türevleri	0,1	-39,7
Lastik Ürünleri	---	12,8
Plastik Ürünleri	-38,7	-0,9
Çanak, Çömlek, Çini, Porselen vb.	-7,5	-14,6
Cam va Cam Ürünleri	---	3,3
Taş ve Toprağa Dayalı Diğer San.	28,8	22,2
Demir-Çelik Metal Ana San.	15,6	13,1
Demir-Çelik Dışı Metal Ana San.	-17,6	-5,6
Metal Eşya Sanayii	-42,8	-1,8
Makine Sanayii	9,6	-14,1
Elektrik Makineleri ve Aygıtları	53,5	-6,7
Taşıt Araçları	121,6	-16,6
Mesleki ve İlmi Aletler	-43,3	-15,5
Diğer İmalat Sanayii	56,8	18,8
Toplam İmalat Sanayii	12,6	-4,4



## Genel Ortak Sorunlar

Sektörel derneklerden alınan değerlendirmelerde sektör bazında sorunlar ve çözüm önerilerine ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Bu sorunlar incelendiğinde bazı ortak sorunlar ön plana çıkmaktadır. Genel olarak reel sektörün sorunları olarak da ele alınabilecek bu sorunlar, temelde yapısal ve konjonktürel sorunlar olarak iki gruba ayırmak mümkün görünmektedir. İçinde bulunulan dönemde, reel sektörün ana sorunları olarak konjonktürel sorunlar ön plana çıkmaktadır. Fakat, yapısal sorunlar da, konjonktürel sorunları daha da derinleştirmeleri açısından oldukça büyük önem arz etmektedir. Değerlendirmeler ışığında belirlenen ortak sorunlar şunlardır:

- Yaşanan krizler nedeni ile büyük ölçekte talep daralması oluşmuştur. Ayrıca, finansal sistemin aksaması sebebi ile kurdan sağlanan rekabet avantajı istenen ölçüde değerlendirilememektedir.
- Mali krizler sonucunda bankacılık sektöründe ortaya çıkan güven sorunu nedeni ile kredi olanaklarının ciddi ölçüde daralması, akreditif, teminat mektubu ve benzeri bankacılık hizmetlerinin durma noktasına gelmesi ekonominin bütününe etkilediği gibi imalat sanayiinde faaliyet gösteren firmaları olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.
- Şubat krizi sonrası kurun serbest dalgalanmaya bırakılması TL'nin hızlı değer kaybı sonucunu getirmiş, oluşan belirsizlik ortamı nedeniyle fiyat belirsizlikleri, tahsilat sorunları ve ithal ara malı kullanan sektörlerde yüksek maliyet artışları ve ikmal sorunları ortaya çıkmıştır.
- Uygulanmakta olan kur çıpasına dayalı ekonomik istikrar programının hedefleri ile tutarlı olarak bağlanan uzun dönemli kontratların yerine getirilmesinde önemli sorunlar oluşmuştur. Yaygın bir biçimde kontrat iptalleri ve ödeme problemleri yaşanmıştır. Bu durumun reel sektör temsilcileri ile yapılan temaslarda halen sürdüğü beyan edilmektedir.
- Ortak olan diğer sorunlar ise İhracatta KDV geri ödeme süresinin uzunluğu, genel olarak teşvik ihtiyacı, maliyeti yükseltip rekabet gücünü düşüren yüksek vergi oranları ve ithal mallara karşı koruma ve haksız rekabeti önleme düzenlemelerindeki eksiklikler ve gecikmeler olarak sayılabilir.

# B Ö L Ü M

## SEKTÖREL GELİŞMELER

### 3. SEKTÖREL GELİŞMELER

Son dönemlerde, Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmelerin reel sektör üzerindeki etkilerinin oldukça olumsuz olduğu ve ciddi izler bırakacağı açıktır. Yakın geçmiş itibariyle, 1994 krizi sonrası gelen global krizler ve depremlerden sonra son dönemde yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ekonomiyi bir belirsizlik ortamına sokmuş, zaten yapısal reformlarla uğraşmakta olan reel sektör, konjonktürel sorunlarla da karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla, sektörel bazda bir kriz değerlendirmesi olarak da düşünülebilecek bu çalışma, bu yönüyle de bir değer taşımaktadır.

Bu bölümde, reel sektördeki gelişmeler, sorunlar ve çözüm önerileri, sektör ve alt sektör detayında incelenecektir. Sunulan bilgilerin bizzat sektör derneklerinden elde edilmiş olması, değerlendirmelerin reel sektörün içerdeki görüntüsünü yansıtmaması açısından önem arz etmektedir. Bu yüzden mümkün olduğu ölçüde, sektörel derneklerden elde edilen raporların özüne sadık kalınarak, değerlendirmelerin ana teması değiştirilmeden bu bölümde sunulmaya çalışılmıştır. Ancak, değerlendirme alınamayan diğer sektör ve alt sektörlerin içerilememesi, yetersiz bilgi ve mümkün mertebe güncelliğin yakalanabilmesi gibi nedenlerden dolayı resmi rakamlar ve güncel bilgiler de mümkün olduğunca değerlendirmelere yansıtılmaya çalışılmıştır. Sonuçta, çalışmanın amacı gereği mümkün olan sektör detayında bir inceleme ortaya konulmaya çalışılırken, tüm reel sektörün durumunu da analiz dışında bırakmamak için çaba sarfedilmiştir.

Bundan sonraki bölümde sektör bazında değerlendirmeler sunulacaktır. Sektör değerlendirmeleri, kendi içinde iki bölüm halinde verilecektir. Her sektör için, ilk bölümde öncelikle tanıtıcı bilgiler verildikten sonra Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin sektör üzerindeki etkileri ile birlikte son ekonomik gelişmeler verilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise, içinde bulunulan dönem itibariyle, sektörün karşı karşıya bulunduğu sorunlar ve bu sorunlara sektör temsilcileri tarafından sunulan çözüm önerilerine yer verilmiştir. Her sektör için mümkün olduğunca güncel veriler kullanılarak son durum yansıtılmaya çalışılmış, gerekli görülen veriler için grafikler verilerek sektörün son 10-15 yıllık dönem içindeki gidişatında bir karşılaştırma imkanı amaçlanmıştır. Sektör raporlarını takiben, yararlı olacakları düşünülen sektör ve sektör temsilcileri listesine ve hem ISIC hem de SITC bazında sınıflandırma tablolarına yer verilmiştir.

### 3.1. Madencilik Sektörü

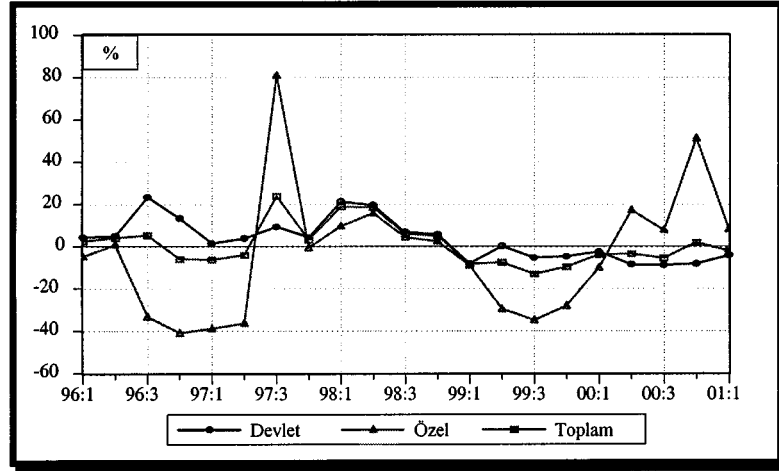
Sektör Temsilcisi : *Türkiye Madenciler Derneği*

#### Genel Değerlendirme

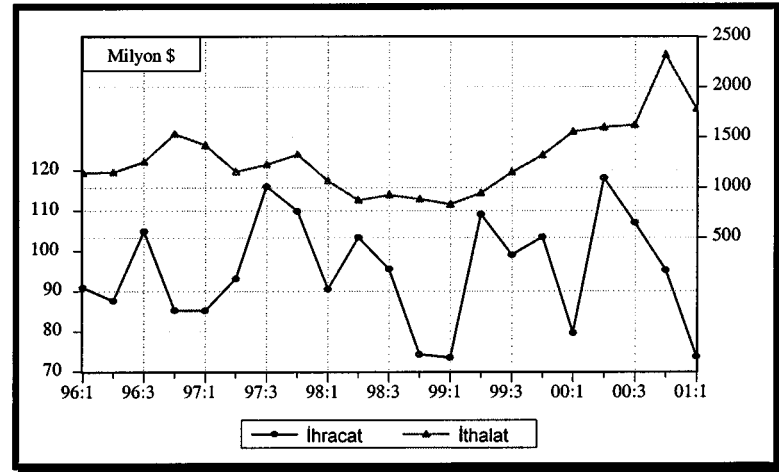
Kamu ağırlıklı olan Madencilik Sektöründe, Eti Holding, Türkiye Taş Kömürü Kurumu, Türkiye Demir Çelik İşletmeleri, İskenderun Demir Çelik İşletmeleri, Divriği Demir Çelik İşletmeleri, Karadeniz Bakır İşletmeleri ve TEKEK Tuz Sanayii Müessesesi gibi kamu kuruluşları faaliyet göstermektedir. Türkiye'nin maden potansiyeli, enerji hammadde olarak taşkömürü ve linyit, demir-çelik hammadde olarak demir ve manganez, fosfat ve bor gibi gübre hammaddeleri, bakır ve çinko gibi demir dışı metaller, nadir toprak ve gümüş, kireçtaşı ve dolomit gibi endüstriyel hammaddeler ile mermer ve yapıtaşları olarak 35-40 civarında cevherden oluşmaktadır.

Sektörün 2000 yılı performansına bakıldığında, yıllık büyüme oranının yüzde 1,9 olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2000 yılı toplam maden ihracatı ise 542 milyon \$ olmuştur. Bu rakamlardan anlaşılabacağı üzere, Türkiye için 2000 yılı toplam GSMH artışı yüzde 6,4 olurken, madencilik sektörü göreceli olarak küçülmeye devam etmiş ve büyüme oranı yüzde 1,9'da kalmıştır. Aynı dönem içerisinde, ihracat büyüklüğü, 1999 yılındaki 485 milyon \$ seviyesinden 542 milyon \$ seviyesine ulaşmıştır. Ancak, 2000 yılında ihracattaki miktar artışı değer artışında çok daha fazla olmuş, diğer bir ifadeyle daha ucuza ihracat yapılmıştır.

Madencilik sektörünün yapısı gereği arz ve talepteki değişimler son derece yavaş olmakta ve dolayısı ile kısa vadeli değerlendirmeler anlamını kaybetmektedir. Bununla birlikte, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin sektör üzerindeki etkileri olumsuzdur. Mali yapısı diğer sektörlerle göre oldukça zayıf olan madencilik sektörü önemli bir finansman sıkıntısına girmiştir. Planlanan yatırımlardan vazgeçildiği gibi devam eden yatırımlar da durma noktasına gelmiştir. İşletme kredisi bulamayan, özellikle küçük ölçekli madenler birer birer kapanma noktasına gelmektedir. Büyük ölçekli işletmelerde ise işçi çıkartılarak ve faaliyet duraklatılarak küçülmeye gidilmektedir. Kaynak arayışlarının tek gündem maddesi haline geldiği ülkemizde uzun vadede en önemli kaynağın kendi madenlerimiz olduğu gerçeğinin hatırlanması sektörün geleceği açısından önem arz etmektedir.



Grafik 3.1. Madencilik ve Taş Ocakçılığı, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış



Grafik 3.2. Madencilik ve Taş Ocakçılığı, Dış Ticaret

### Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri

- Sektörde faaliyet göstermek çok ağır bir bürokrasi gerektirmektedir. Bir işletmenin faaliyete geçebilmesi için 10 bakanlığın 22 ayrı biriminden izin almak zorunluluğu vardır. Sektörün büyüyebilmesi için bürokratik engellerin azaltılması gerekmektedir.
- Sektörün özelliği olarak, ham cevher işlendikçe katma değer artmaktadır. Fakat sektörde entegrasyon yoktur ve uç ürüne dönüştürme yetersizdir.

- Girdi maliyetleri yani enerji fiyatları ve arazi kullanım bedelleri yüksektir. Bunlar aşağı çekilmelidir. Çıkarılan "Teşvik Uygulamaları Yasası" ile madencilik kuruluşlarının da KOBİ kredilerinden yararlanabilmesi sağlanmıştır; bu olumlu bir gelişmedir.
- Sektördeki kamu ağırlığının ve dolayısıyla teknik denetimsizliğin yarattığı haksız rekabet madencilik sektörünün gelişmesini engellemektedir. Sektör özelleştirilmelidir. Ancak, şu ana kadarki özelleştirme uygulamaları olumlu sonuç vermediğinden, özel önlemler düşünülmelidir. Kamunun almış olduğu ruhsatlar geniş arazileri atıl bırakmıştır. Özelleştirilmesi mümkün görünmeyen KİT'ler rehabilite edilmelidir.
- Sektör için önemli bir finansman kaynağı olan Madencilik Fonu, "Fonların Tasfiyesi Hakkında Kanun" çerçevesinde kaldırılmıştır. Bu fon, maden kuruluşlarının bilanço karlarının yüzde 5'ini ödemesiyle oluşan bir fondur. Bir nevi yardımlaşma sandığı gibi çalışan ve uygun faiz oranları ile işletme, yatırım, stok ve ihracat kredileri veren fonun tasfiyesi ile, sektör bu imkandan mahrum kaldığı gibi yasaya göre madenciler fon için alınan bilanço karının yüzde 5'ini Devlet Hakkı için alınan diğer yüzde 5 ile birlikte yüzde 10 olarak ve Devlet Hakkı olarak ödeyecektir.
- İthalatla rekabet amacıyla yerli kömür üreticileri iyileştirme tesisleri kurmuş olmalarına rağmen TEAŞ yerli özel sektör üretimi kömürleri kullanmamaktadır.
- Kömür, krom ve demir cevheri taşımada devlet desteği gerekmektedir. Taşıma maliyeti cevher maliyetinin yarısını geçebilmektedir. Potansiyeline göre, madenin bulunduğu noktaya yol ve enerji altyapısını devlet üstlenmelidir. Ayrıca, maden ihracatında liman sorunu yaşanmaktadır. Kamuya ait, halen çalışmayan limanlar sektörün istifadesine açılmalıdır.

### 3.2. Gıda - Et Sektörü

Sektör Temsilcisi : *Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği*

#### Genel Değerlendirme

Gerek kırmızı et üretiminin, gerekse beyaz et üretiminin hammaddesi hayvanlardır. Kırmızı et için sığır, koyun, keçi, manda ve domuz; beyaz et için ise tavuk ve hindi zikredilebilir. Ancak, ülkemizde domuz etinin üretimi ülkemizin özelliği

nedeni ile önemli değildir. Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren hayvan sayılarında (kırmızı et açısından) düşüşler başlamıştır. 1980 yılında 16 milyon civarında olan sığır varlığının, 1997 yılında yüzde 30 azalarak 11 milyon olduğu görülmektedir. 1980 yılında 48 milyon civarında olan koyun varlığı 1997 yılında 30 milyona; yine 1980 yılında 15 milyon civarında olan kıl keçisi 1997 yılında 7-8 milyona düşmüştür.

Et ve et mamülleri üretiminin büyük bir bölümü büyükbaş hayvanlardan elde edilen etlerden oluşmaktadır. Kırmızı et üretimi 1936 yılında 57 bin ton civarında iken, 1960 yılında 160 bin tona, 1970 yılında 200 bin tona yükselmiş; 1970 – 1980 arasında ise 200 bin ton civarında seyretmiştir. 1990 yılında 400 bin tona yükselen kırmızı et üretimi sonraki yıllarda 400 bin ton civarında gerçekleşmiştir. Türkiye’de özellikle 1990’lı yıllarda beyaz et üretiminde oldukça büyük bir artış gözlenmiştir.

1998 ve 1999 yıllarında büyükbaş kırmızı et üretimi düşerken, toplam arzı da buna bağlı olarak azalmıştır. Nüfus artışından kaynaklanan toplam kullanımdaki artış stokları aşağı çekmiştir. Büyükbaş et ithalatı tamamen yasaklanmış, ihracat ise gittikçe azalma göstermiştir. Küçükbaş kırmızı et üretimi, toplam arzı ve toplam kullanımı azalmıştır. Stoklar ve stok kullanım oranları düşmüştür. Dış ticarete sıfır ithalat devam ederken, ihracatta azalma meydana gelmiştir. Büyükbaş ve küçükbaş kırmızı et fiyatları ve bütün et mamülleri fiyatlarında da yükselmeler görülmektedir.

Kasım 2000 krizi sonucunda, süt ve süt mamüllerinde olduğu gibi, et ve et ürünlerinde de arz da azalmalar olmuştur. Nüfus artışlarının bir miktar talep artışına neden olacağı düşünülse de, gelir dağılımındaki büyük dengesizlik talep artışını engellemektedir. Kasım krizinin etkilerine ilaveten 1996 yılında ve 1999-2000 yıllarında İngiltere ve diğer AB ülkelerinin bazılarında BSE (Bovine Spongiform Encephalopathy) Deli Dana vakalarının ortaya çıkması ve bu durumun kamuoyuna geniş ölçüde yansımaları sonucunda dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de kırmızı ete olan talebin bu dönemler itibarıyla ani düşüş gösterdiği gözlenmiştir. Ancak, başlangıçta markalı etlere yönelme görülmüş ise de, gerek kriz ve gerekse BSE nedeni ile arz ve talepte azalmalar görülmüştür.

Aday üye olduğumuz AB’nin uyguladığı Ortak Tarım Politikası’na uyumda özellikle besicilik ve et sanayii sektöründe rekabet açısından büyük zorluklar yaşamamız beklenmektedir. Zira AB’de sadece 1999 yılında, FEOGA’nın garanti bölümünden sığır ve dana eti sektörü için 5 milyar \$’a yakın harcama yapılmıştır. Bilindiği gibi büyük ölçüde desteklenen ve gizli sübvansiyon yapılan AB et sektörü karşısın-

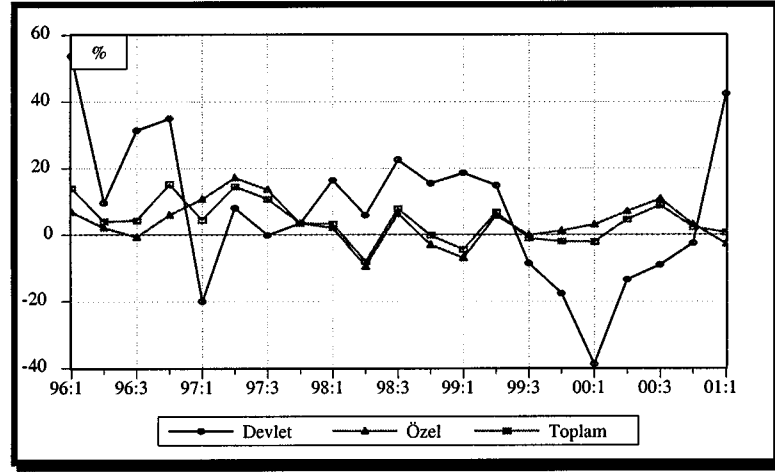
da rekabet gücümüz azdır. Bugüne kadar verilmiş yanlış destek ve teşviklerden vazgeçip hayvancılığa yönelik kaynaklar yaratarak besiciliğe destek verilmesi, kayıt içi et ürünleri sanayicisinin gerekli kalite ve miktarda materyal bulmalarını sağlamak en uygun yol olacaktır. Ayrıca, süt ve süt ürünleri sanayiinde olduğu gibi et ve et ürünleri sanayiinde de sanayicilerin süpermarketlere vermiş oldukları ürün bedellerinin belirlenecek uygun zamanlarda ödemelerinin yapılmasını sağlayacak kanuni düzenlemelerin bir an önce yapılması, doğabilecek krizlerin etkisini büyük ölçüde azaltacaktır.

Şubat 2001 krizi sonucunda, Doların serbest dalgalanmaya bırakılması nedeni ile, TL'nin Dolar karşısında ani değer kaybının artması, akaryakıt ve enerjiye yapılan zamlar, ambalaj gibi Dolara bağlı girdiler kullanan, et ve et ürünleri sanayicilerini de önemli ölçülerde olumsuz şekilde etkilemiştir. Üretimlerini kısıarak, daha düşük kapasite ile çalışma zorunluluğunda kalan sanayici, zor günler geçirmeye başlamıştır. Satın alma gücünün azalması, ürünlere zam yapma imkanını da daraltmıştır.

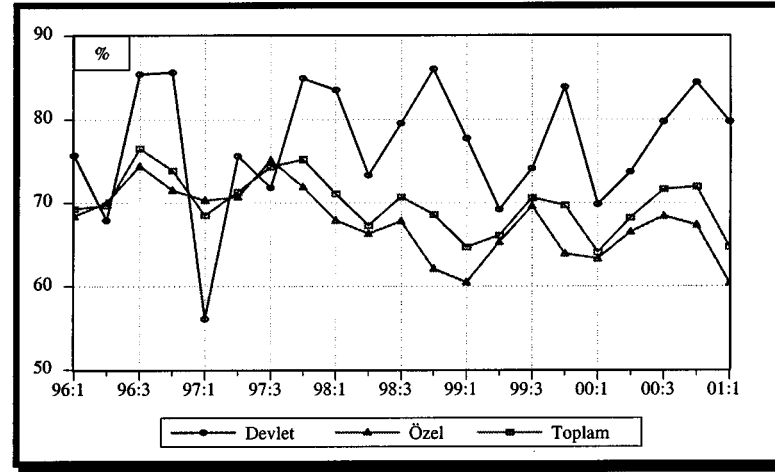
#### *Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri*

- Et sektörünün en büyük sorunlarından biri, kaliteli ve yeterli sayıda hammaddedir. Yani yeterli sayıda kaliteli hayvan sayısıdır.
- Bir ülkenin hayvancılığının gelişmişliği "birim başına verimi yüksek, kültür ve melez ırkları" sayısının toplam sığır varlığı içerisindeki oranlarının yüksekliğine bağlıdır. Gelişmiş ülkelerde gerek süt gerek et üretimi açısından toplam sığır varlıklarının yüzde 100'ü kültür ırklarından oluşmaktadır.
- Türkiye'de ise 1980'li yıllara gelinceye kadar, toplam sığır varlığı içerisinde kültür ve melez ırkı yok denecek kadar az iken, 1997 yılında toplam sığır varlığına göre kültür ırkı yüzde 15,7, kültür melezi yüzde 42,6 ve kalan yüzde 41,7'si ise verimi çok düşük yerli ırklardan meydana gelmiştir. Yerli ırkların ortalama karkas ağırlıkları, 105-110 kg., melez ırkların karkas ağırlığı 160-180 kg. iken kültür ırkı sığırların karkas ağırlığı 300-350 kg.dır. Ancak, sadece sütçü kültür ırklarından oluşan bir sığır varlığına sahip olmak ülkedeki kaliteli et üretimi açığını kapatmak için yeterli değildir. Çünkü yerli ırkların kültür ırkına dönüştürülmesi ile süt üretimi yaklaşık 8-10 misli artarken et üretimi sadece yaklaşık 3 misli artış göstermektedir. Et üretim artış hızı, süt üretim artış hızına nazaran çok düşük olduğundan, yapılan tahmin ve planlamalara

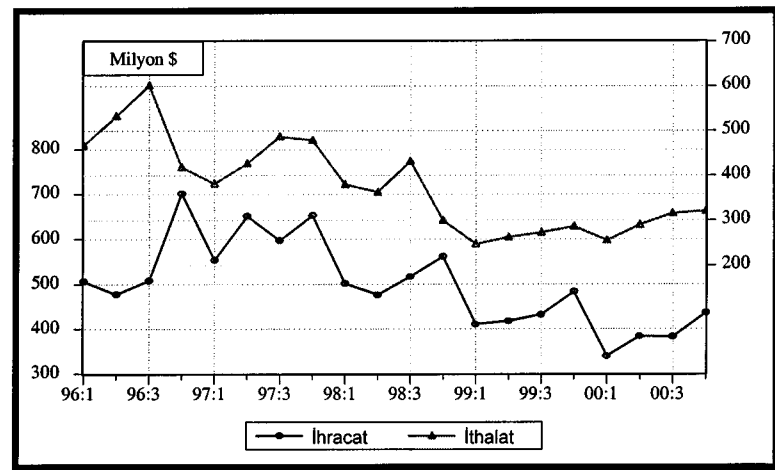




Grafik 3.3. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış



Grafik 3.4. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.5. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı, Dış Ticaret

göre, 2005 yılında et açığının daha da artacağı hesaplanmıştır. Bu nedenle, Türkiye sütçü kültür ırkları varlığı yanında, "etçi kültür ırkları" varlığını da süratle oluşturmak ve yeterli sayıya ulaştırmak zorundadır.

- Toplumumuzun yeterli ve dengeli beslenme ihtiyacı tarımın bir geçim kapısı olmaktan ziyade ekonomik nitelikli bir sektör haline gelmesini gerektirmiştir. Son dönemlerde karşı karşıya bırakıldığı ağır sorunlar nedeni ile tarım sektörü içinde hayvancılık, sektörün en öncelikli unsuru haline getirilmelidir. İç koşullarımız açısından geçerli olan bu gereklilik, gelişen dış koşullar, özellikle de üyelik aşamasına yaklaştığımız AB süreci bakımından daha da yamsal önem arz etmektedir. Yeterince gelişmemiş, son dönem uygulamalarıyla sorunları daha da ağırlaşmış bir hayvancılığı, her açıdan gelişmiş, teknolojiye dayalı yüksek verimliliği gerçekleştirmiş ve ürün fazlası vermekte olan AB hayvancılığı karşısında mevcut hali ile rekabete sokmak son derece güçtür. Türkiye nüfusunun et, süt, yumurta gibi temel besinleri sürekli ithalat yoluyla karşılaması da sürdürülebilir değildir.

Öncelik alması gereken, hayvancılığın verimsiz köy hayvancılığından ekonomik ölçekli hayvancılık işletmesi biçimine dönüşmesidir. Hayvancılığa temin edilecek kaynaklarla, özellikle sığır varlığında birim başına et üretimini artırmak suretiyle halen yıllık ortalama 1 milyon ton civarında olan et üretimini 2 milyon tona çıkartabilir ve kişi başına düşen kırmızı et tüketimi artırılabilir.

### 3.3. Süt ve Süt Ürünleri Sektörü

Sektör Temsilcisi : *Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği*

Genel Değerlendirme

Süt ve Süt Ürünleri sektörü ISIC Rev.3 sınıflandırmasında 311 nolu Gıda Ürünleri ve 313 nolu İçecekler kalemlerinin alt sektörlerine dahil olmaktadır. Süt ve süt ürünleri sektörüne bakıldığında genel olarak dikkat çeken ilk konu, kurumsallaşmanın düşük düzeyde kalmış olmasıdır. Ülkemizde üretilen sütün yarısı kurumsal işletmeler tarafından değerlendirilirken, diğer yarısı ise kurumsal bir yapısı olmayan mandıra vb. birimlerce değerlendirilmekte, ağırlıklı olarak sokak sütü olarak pazarlanmaktadır.

Ülkemizde sağılan toplam hayvan varlığından yaklaşık olarak 10 milyon ton süt üretildiği tahmin edilmektedir (Tablo.2.1).

**Tablo 3.1. Hayvan Mevcudu ve Süt Üretimi**

	<b>Hayvan Cinsi</b>	<b>Dünya</b>	<b>Avrupa Birliği</b>	<b>Türkiye</b>
<b>Hayvan Mevcudu (Mln Baş)</b>	İnek	1337.6	83.5	11.2
	Koyun	1610.5	115.9	30.2
	Keçi	705.6	12.4	8.4
	Manda	160.4	0.2	0.2
<b>Süt Üretimi (Mln Ton/Yıl)</b>	İnek	475.5	120.0	9.0
	Koyun	8.0	2.0	0.8
	Keçi	12.4	1.5	0.2
	Manda	58.0	0.1	0.08

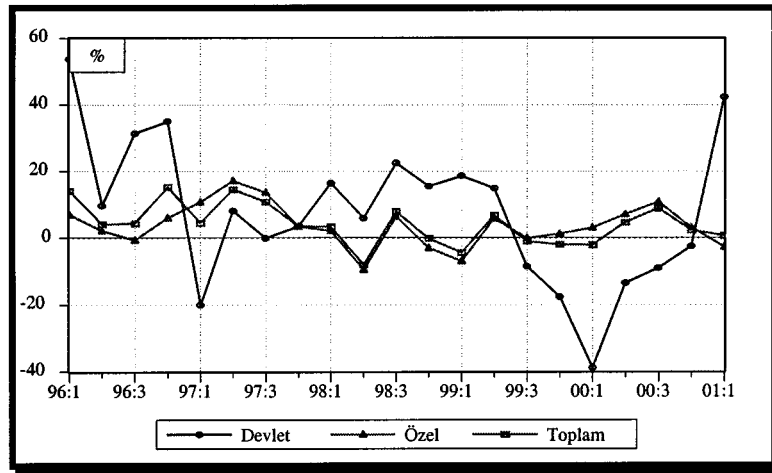
Üretilen sütün %40'ı işletme içinde tüketilirken, yüzde 10.8'i modern donanımlı işletmelerde süt ve süt ürünleri olarak işlenmektedir. Yıllık kapasiteleri 1000 ton ve üzeri işletmelerin sayısı 1300 civarındadır. Bu işletmelerin yıllık süt işleme kapasiteleri toplamı 6,153,775 tondur. Tesislerin coğrafi dağılımına bakıldığında, Ege Bölgesi yüzde 38.8 ve Marmara Bölgesi yüzde 26.5 ile ilk sıraları alırken İç Anadolu Bölgesi yüzde 1.3 gibi çok düşük bir paya sahiptir.

Ülkemizde büyük baş hayvan yıllık süt verimi ortalaması 1500 – 1600 kg civarındadır. Hayvan mevcudunun yüzde 15.7'si kültür ırkı, yüzde 42.6'sı kültür melezi ve kalan yüzde 41.7'si ise yerli ırklardan oluşmaktadır. Cumhuriyet döneminde, son yıllarda ağırlıklı olmak üzere, yurtdışından toplam 291,387 baş damızlık süt sığırcı ithal edilerek üreticilere dağıtılmıştır. Hayvan ıslahına bakıldığında ise 5,200,000 civarında olan boğa altı ineklerin resmi ve özel sektör olarak sadece 725,000 civarında tohumlandığı görülmektedir.

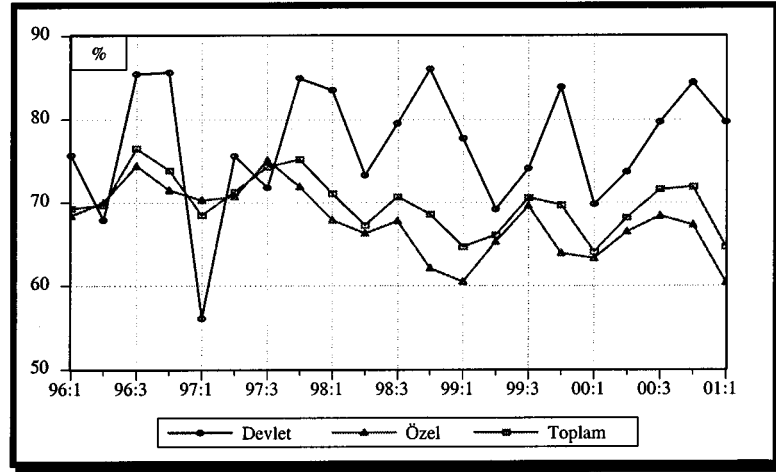
1998 yılı rakamlarına göre 162 bin ton yıllık süt (pastörize+sterilize) üretiminin yaklaşık yüzde 90.1'i özel sektör işletmeleri tarafından üretilmektedir. Süt ürünlerinde de benzer bir yapı göze çarpmaktadır. Üretim rakamlarının dikkat çeken yönü, üretimin ürünler itibari ile genel olarak homojen olmasıdır. Ayrıca, sektörün ileriye dönük projeksiyonlarında yıllık ortalama yüzde 2.7'lik talep artışına karşılık yüzde 8.0'lık üretim artışı öngörülmektedir. Bu yapının ihracat imkanlarında görülecek gelişmeler dikkate alındığında gerekli olduğuna dikkat çekilmektedir.

Sektöre ait ihracat rakamlarına bakıldığında 1996 ve 1997 yıllarında kaydedilen yüksek ihracat artışları 1998 yılında yerini önemli düzeyde bir azalmaya bırakmıştır. Miktar olarak en büyük paya sahip olan beyaz peynir ihracatı çok büyük bir düşüş göstermiş ve tarihi olarak en düşük seviyeye ulaşmıştır. İthalatta ise genel olarak ihracattaki durumun tersi bir durum gözlenmektedir. Süt ve süt ürünleri ithalatının belirgin bir artış trendi içinde olduğu gözlenirken, miktar olarak en büyük paya sahip olan süttozu ve tereyağı kalemleri bu yapının temel belirleyicileridir. Karşılaştırmalı olarak bakıldığında, süt-krema, kaşar peynir ve diğer peynir kalemleri ihracatı ithalatın üzerinde iken diğer kalemlerde ihracat geride kalmaktadır. Özellikle süttozu ve tereyağında ithalatın, ihracatın çok üzerinde olması dikkat çekicidir ve sektör genelinde ihracat ve ithalat yapısını belirlemektedir.

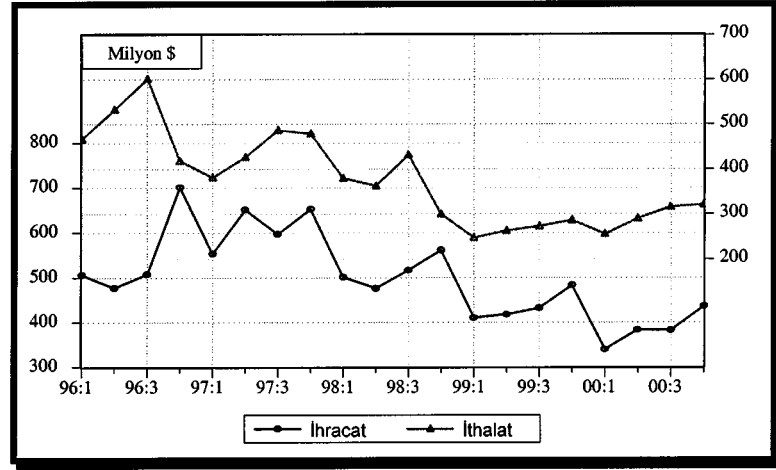
Güncel duruma bakıldığında, Kasım krizi sonucunda sektörde ciddi bir talep daralması meydana gelmiştir. Bu yüzden işletmeler düşük kapasitede çalışmak zorunda kalmış ve maliyetler olumsuz yönde etkilenmiştir. Ayrıca, üretim maliyetlerindeki artış çiftçileri de etkilemiş ve süt üretimi de bu krizden oldukça olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Tahsilat ve finansman sorunları bu dönemde temel sorunlar haline gelmiş ve müdahale alımları sisteminin kurulamamış olması bu sorunları daha da derinleştirmiştir. Şubat krizi sonrasında döviz kurunun dalgalanmaya bırakılması ile oluşan TL'nin yabancı paralar karşısında değer kaybı, akaryakıt ve enerji gibi temel girdilere yapılan zamlar ve finansman zorlukları düşük talep ile birleşince sektör daha da güç koşullar altında çalışmak durumunda kalmıştır. Ayrıca, talep düşüklüğüne bağlı olarak ürünlere zam yapılamaması, finansman sorunlarını ağırlaştırmıştır.



Grafik 3.6. Gıda ve İçecek Sanayi Üretim Endeksi Yıllık Artışı



Grafik 3.7. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.8. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı, Dış Ticaret

### Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri

- Süt sektörünün en büyük sorunlarından biri hammaddedir. Türkiye’de bugüne kadar uygulanan hayvancılık politikaları nedeniyle modern ahırlar kurulamamış ve kurulan ahırlar da ekonomik koşullardan dolayı kapanmak zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda da ülkemizdeki hayvancılık işletmelerinin çoğunluğu köylerde küçük aile işletmeciliği düzeyinde kalmıştır. 1995 yılı tarım sayımına göre büyükbaş hayvancılık işletmelerinin yüzde 71.9’unda hayvan mevcudu 5 başın altında bulunmaktadır 100 baş ve üzeri hayvan barındıran işletmelerin oranı yüzde 0.001 düzeyindedir. Ayrıca yerli ırk hayvanlarımızın genetik verim kapasiteleri çok düşüktür. Mevcut işletmeler ekonomik

olamadıkları için ürün maliyetleri de bir hayli yüksek olmaktadır. İşletmelerin getirilecek tedbir ve teşviklerle ekonomik büyüklüklere ulaştırılmaları için gerekli önlemler alınmalı, kültür ırkı veya melezi hayvan sayıları arttırılmalı, daha yoğun hayvan ıslah programları uygulanmak suretiyle prodüktivite geliştirilmelidir.

- Hayvan beslemesinde kullanılan hammaddeler ve dolara bağlı kesif yem fiyatları, süt fiyatlarıyla kıyaslandığında yüksek bulunmaktadır. Özellikle süt sıgırcılığında çok önemli bir paya sahip olan yem ve diğer girdi maliyetlerini düşürücü tedbirler alınmalı, kaba yem için silaj yapımı özendirilmelidir.
- AB ülkelerinden Yunanistan'da üretilen sütün yüzde 75'i, İspanya'da yüzde 78'i, Danimarka ve Hollanda'da yüzde 96'sı, İrlanda'da yüzde 98'i, 12 ülke ortalaması olarak yüzde 90'ını kooperatifler ve diğer organizasyonlar vasıtasıyla toplanarak soğuk zincir içerisinde ve hijyenik şartlarda sanayi kuruluşlarına intikal etmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi Ülkemizde üretilerek pazara verilen sütün yaklaşık yüzde 18-20'si süt sanayiine gitmekte, yüzde 40 kadarı sağlık şartları bilinmeyen ve denetlenemeyen çoğunluğu ilkel ve kayıt dışı mandıralarda işlenmekte ve pazarlanmaktadır. Yine yaklaşık yüzde 42'si ise sokak sütü olarak satılmakta ve asgari sağlık şartlarını ihtiva etmemektedir. Ülkemizde, süt ve süt ürünleri standartları bulunmasına ve denetlenmesine dair yasa ve yönetmeliklerin mevcudiyetine rağmen ilgili kurumlarca yeterince konunun üzerine gidilmemesi sonucu, olumsuz şartlar etkinliğini sürdürmektedir. Ayrıca kayıt dışı olan bu işletmelerden dolayı devlet gelir kaybına da uğramaktadır. Özellikle kısa dönemde etkin bir denetleme ile sokak sütü kayıt altına alınmalı, devletin gelir kaybı önlenmeli ve kayıt dışı olmanın sokak sütü satışına sağladığı avantajlar ortadan kaldırılmalıdır.
- Ülkemizde, süt ve süt ürünleri henüz temel gıda maddesi olarak mütalaa edilmemekte ve yüzde 8 KDV uygulanmaktadır. Bu husus ürün fiyatlarını yükselten ve tüketim artışını engelleyen, aynı zamanda aile ekonomisinde daralmalara neden olan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri dolayısıyla sağlıklı sokak sütü ve ilkel mandıra ürünleri tüketimine kaymalara neden olmaktadır. Sektörde, KDV oranları düşürülerek tüketim artışı sağlanmalı diğer taraftan tüketimi özendirecek tedbirler alınmalı, kampanyalar (Okul sütü, süt kupası gibi) düzenlenmeli, tüketiciler yeterince bilinçlendirilmelidir.

- VIII. Beş yıllık plan döneminde (2001-2005) yıllık nüfus artış hızı ve kişi başına düşen özel tüketim harcamalarının artışı göz önüne alındığında süt ve süt ürünleri talebinin karşılanabilmesinde sıkıntılarla karşılaşılacağı tahmin edilmektedir. Hayvancılıkla ilgili sorunların halledilmemesi durumunda, üretimin miktar olarak olmasa da nispi olarak azalacağı tahmin edilmektedir. Süt sığırcılığı ile ilgili sorunların halledilmesi yolunda, ciddi projelerin yürürlüğe girmesi sağlansa bile, bu sanayi kolu sistematik biçimde desteklenmediği ve kurulu kapasitenin arttırılmaması halinde üretici ve tüketici olumsuz yönde etkilenecektir. Özellikle AB’de yürürlükte olan sütçülük sistemleri ve politikaları dikkate alınarak, 8. plan döneminde gerekli yasal ve yapısal düzenlemelere hızla başlanmalıdır.
- Ülkemizde üretim ve ahır hijyeninde gelişme sağlanamadığı için süt daha sağım anında kirlenmektedir. Bu durum, sütün üreticiden alınıp işletmeye ulaştırılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, ülkemizde süt hayvancılığı ile uğraşan birimlerin küçük kapasiteli ve dağınık olması, süt arzının mevsimler ve bölgelere göre farklılığından kaynaklanan üretim dengesizliği, sütün üretiminden işletmeye ulaştırılmasına kadar olan süre içinde soğuk zincir organizasyonunun kurulamaması da kaliteyi olumsuz yönde etkilemektedir. Fabrikalara gelen çiğ süt kısa sürede bozularak ürünü işlenemez duruma getirmekle sektörü olumsuz etkilemekte, önemli ekonomik kayıplara neden olmaktadır.
- T.C.Z.B verilerine göre Tarımsal desteklemeler içerisinde hayvancılık sektörüne verilen desteklemeler, 1994 yılında yüzde 22,3, 1995 yılında yüzde 24,8, iken gittikçe azalarak 1996 yılında yüzde 14,2, 1997 yılında yüzde 12,5 dolaylarında gerçekleşmiştir. AB ülkeleri içerisinde verilen desteklerle gelişerek tarım sektörü içerisinde yüzde 55’in üzerinde paya sahip olan hayvancılık, subvansiyonların yüzde 80’ini alırken yukarıda belirtildiği üzere ülkemizde üvey evlat muamelesi gören hayvancılık bu nedenledir ki en yüksek olduğu dönemde bile ancak yüzde 25’lik paya ulaşabilmiştir. Ayrıca ithalata yüksek oranlı fon ve gümrük vergisi uygulayan AB ülkelerinin, subvansiyonlarla destekleyerek yaptıkları ihracat özellikle ülkemizdeki üretim ve sektörü olumsuz yönde etkilemektedir. Süt Sanayiinin sorunlarını, sektördeki yapısal değişimleri, makro ve mikro hedef ve politikalar, genel sorunlar, örgütlenme, destekleme, kredi ve faiz uygulamaları, kaynak, ürün bordları ve pazarlama, ithalat

ve ihracat uygulamaları, fiyat politikaları, teknoloji, eğitim, mevzuat, KDV, damızlık temini, hastalık ve zararlılarla mücadele, hayvan ıslahı ve soy kütüğü, yem, mera ıslahı, araştırma ve geliştirme faaliyetleri, vs gibi bir hayli farklı konularla ilişkilendirmek mümkün bulunmaktadır. Yıllardır söylenegelen, tartışılan ancak olaya bir türlü bilimsel ve ulusal gerçekler ve gerekler çerçevesinde uygulanabilir politikaların üretilmemesi, üretilen politikaların bünyeye uymaması, uyanların da yanlış veya kasıtlı olarak eksik uygulanmaları, yetki kargaşası vs. gibi hususlar, bu günkü olumsuz duruma getirmiştir.

### **3.4. Makarna Sektörü**

Sektör Temsilcisi : *Türkiye Makarna Sanayicileri Derneği*

#### **Genel Değerlendirme**

Türkiye makarna sektöründe dış pazarlarda pay sahibi olan entegre tesislerin yanı sıra mahalli özellik arz eden tesislerle birlikte 25 civarında fabrika faaliyet göstermektedir. Sektördeki mevcut makarna üretim tesisleri temel girdi olan makarnalık buğdayın (Durum Buğdayı) yetişme alanları olan Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve Batı Anadolu'da yoğunlaşmaktadır. Toplam üretimin yaklaşık yüzde 40'ı Güneydoğu Anadolu bölgesinde, yüzde 35'i Orta Anadolu bölgesinde ve yüzde 25'i Ege bölgesinde gerçekleşmektedir.

Sektörün kurulu kapasitesi 900 bin ton olup kapasite kullanım oranı yüzde 40 düzeyindedir. Türkiye'de, un ve unlu mamuller tüketiminin oldukça yüksek oluşu karşısında makarna tüketimi yetersiz kalmıştır. Fert başına makarna tüketimi yıllık 5 kg olup sektör olarak 5 yıl içinde bu tüketimin 8 kg'a çıkarılması hedeflenmektedir. Türkiye, dünya makarna üretiminde beşinci sırada, ihracatta ise İtalya'dan sonra ikinci sırada yer alırken Rusya'da yaşanan ekonomik kriz ve ülkemizde karşılaşılan diğer sorunlardan dolayı üretimde 6. sıraya, ihracatta ise 5. sıraya gerilemiştir.

Makarna sektöründe kurulu kapasitenin iç talepten çok fazla olması fabrikaları atıl kapasitelerini ihracatta değerlendirmeye yöneltmiş; 1990 yılında 13 bin ton olan ihracat, 1995 yılında 111 bin tona çıkmış, 1997 yılında da en yüksek değer olan 136 bin tona ulaşmıştır. 1998 yılında, en fazla ihracatın yapıldığı ülke olan Rusya'da yaşanan ekonomik kriz, ABD'nin Türk makarnasına uygulamaya başladığı anti-damping soruşturması ve telafi edici vergiler, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında yapılan



Gümrük Birliği anlaşması sonucu AB'nin Türk makarnasına yıllık 2,5 milyon ECU'lük bir değer kotası dahilinde ticaret yapma imkanı tanınması 1999 ve 2000 yıllarındaki ihracatımızı 30 bin ton seviyelerine indirmiştir.

Dış pazarda talepte yaşanan bu olumsuzluklar karşısında firmalar iç pazarda aşırı bir rekabete girmişler ve bu rekabet sonucu, piyasada 1 kg. makarna 1 kg. ekmekten daha ucuza satılır hale gelmiştir. Makarna fiyatının değişim göstermemesi ve hatta zaman zaman daha aşağı seviyelere inmesi sonucu toptancılar stok bulundurmamaya başlamış ve firmaların ellerinde stoklar oluşmuştur. Bu durum en fazla hipermarket zincirlerine satış yapan üretici firmaları etkilemiştir.

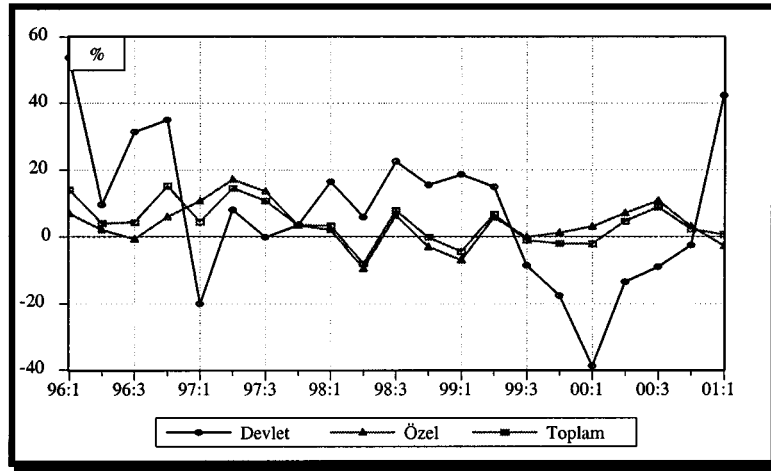
Bankalardan makul düzeylerde faiz oranları ile kredi kullanan firmalar Kasım 2000 krizinin sonucunda yeni krediler alamadıkları gibi, bankalar tarafından kriz öncesi aldıkları kredileri derhal geri ödeme veya yüzde 300'lere varan yüksek faiz oranlarıyla borçlarını ödemek zorunda bırakılmışlardır. Ayrıca, hipermarket zincirlerine mal veren firmalar büyük sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Üretici firmalardan mal alan hipermarketler bu malı 3 aya varan vadelerle almakta, vade sonunda mal bedelini ödeyememekte veya ödeme tarihinde ayrıca yüzde 10'lara varan iskonto talep etmekte ve ödemeleri de yine taksitler halinde yapmaktadırlar. Üretici firmalar ise bu kayıpları maliyetlerine eklemiş, dolayısı ile fiyatlarına yansıtmak zorunda kalmışlardır. Tüm bunlar doğrudan talebi etkileyerek düşmesine neden olmuştur.

Bazı firmaların, artan maliyetleri aşağı çekebilmek için ürettikleri malları kayıt dışı pazarlama kanallarına yönelttikleri tahmin edilmektedir. Kayıt dışı satışlar hem sektör içinde haksız rekabet yaratmakta hem de önemli miktarlarda vergi kaybına neden olmaktadır. Sonuçta, yaşanan kriz neticesinde talepte büyük düşüşler yaşanmış ve dolayısı ile firmalar üretimlerini daha aşağı çekmiş, hatta bazıları üretimlerine kısa süre ara vermişlerdir.

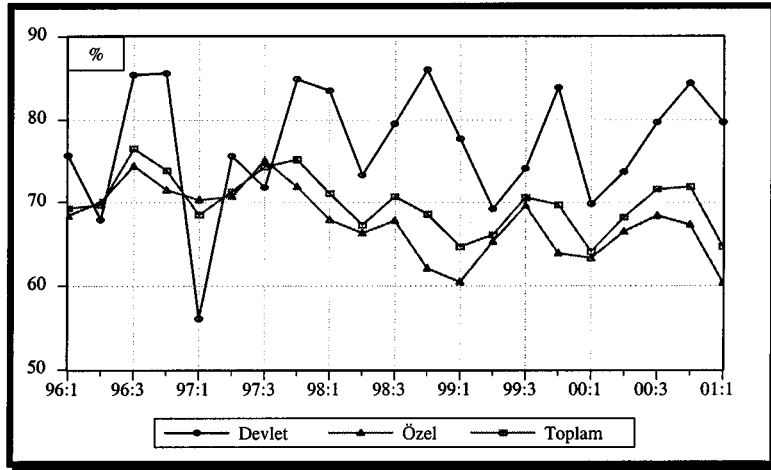
Şubat 2001 krizi ile döviz kurlarında görülen ani yükselme, ülkemiz genelini etkilediği gibi makarna sektöründe faaliyet gösteren firmaları da oldukça fazla etkilemiştir. Bakanlar Kurulu kararları ile Dahilde İşleme İzin Belgesi kapsamında, daha önce makarna ve irmik ihracatı yaparak bunları belgeleyen ve Toprak Mahsülleri Ofisi'nden bu ihracat karşılığında dünya fiyatları ile buğday almaya giden üyelerimiz, ihracatın yapıldığı tarihteki kurdan değil de, yaşanan kriz sonrası Merkez Bankası satış kurundan ödeme yapmak zorunda kalarak büyük bir haksızlıkla karşı kar-

şıya kalmıştır. İç piyasada makarnalık buğday temininde zorluklar başlamış olup serbest piyasada bulunan buğdayın fiyatı kur artışından dolayı yükselmiştir. Üretici firmalar hem hammadde temininde güçlükler yaşamakta hem de bulabildikleri makarnalık buğdayın yüksek fiyatından dolayı zor durumda kalmaktadırlar.

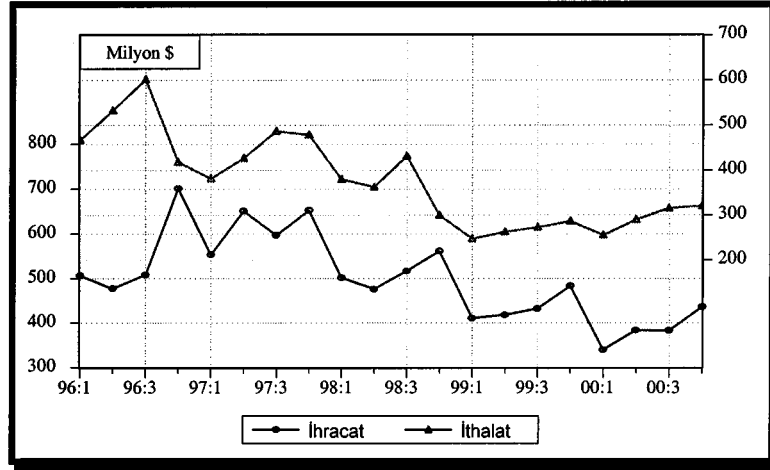
Ekonomik krizden dolayı piyasalarda yaşanan nakit sıkıntısı yüzünden firmalar alacaklarını tahsil edememekte, bunun sonucunda doğal olarak borçlarını ödeyememektedirler.



Grafik 3.9. Gıda ve İçecek Sanayi Üretim Endeksi Yıllık Artışı



Grafik 3.10. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.11. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı, Dış Ticaret

### Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri

- 29 Nisan 1997 tarihinde Türkiye – Avrupa Birliği Ortaklık Konseyi 38. Dönem toplantısında, makarna ticaretinin yıllık 2,5 milyon ECU'lük bir değer kotası dahilinde yapılmasını 01.11.1996 tarihinden geçerli olacak şekilde karara bağlamıştır ve bu değer kotası 1998, 1999 ve 2000 yılında uygulanmıştır. 1995 yılında Avrupa Topluluğuna 3,5 milyon \$'lık ihracat gerçekleştiren sektörün, gelişen bu şartlar karşısında 2000 yılındaki ihracatı 2 milyon \$'lar seviyesine ancak gelebilmiştir. Bu durumun düzeltilmesi ve en azından ihracatın eski seviyesine çıkabilmesi için derneğin, Dış Ticaret Müsteşarlığı yetkilileri ile yaptığı müteaddit görüşmelerde öncelikle bu değer kotasının kaldırılması talep edilmiş olup, talep Dış Ticaret Müsteşarlığı'na olumlu karşılanmış, ancak AB nezdinde bu konuda henüz bir gelişme kaydedilememiştir.
- Makarna sektöründe mevcut kurulu kapasite 900 bin ton/yıl olup kapasite kullanım oranı yüzde 40'lar seviyesindedir. Dolayısı ile sektördeki büyük atıl kapasite yüzünden aşırı bir rekabet yaşanmaktadır. Bu aşırı rekabette, KDV'nin yüzde 8 olması sektörde kayıt dışı faaliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Bu haksız rekabet ortamından özellikle kurumsallaşmış firmalar mağdur olmakta ve devlet de önemli gelir kayıplarına uğramaktadır.

Dernek tarafından haksız rekabetin önlenmesi için, KDV'nin yüzde 8'den aşağılara çekilmesi durumunda devletin kazanç ve kayıplarının ne kadar olabileceğine yönelik bir çalışma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaya göre, iç tüketim için pazarlanan makarna, irmik ve tali ürünler için toplam 9,9 trilyon TL satış KDV'si tahakkuk etmekte ve bundan satın alınan hammadde ve di-

ğer malzemeler için tahakkuk eden 7,5 trilyon TL satın alma KDV'si düşüldükten sonra sektörcce devlete 2,4 trilyon TL KDV ödenmektedir.

### 3.5. Hazır Giyim ve Tekstil Sektörü

*Sektör Temsilcisi : Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği*

#### Genel Değerlendirme

Türkiye'nin 1999 yılında 26.981, 2000 yılında ise 27.219 milyon \$ olan toplam ihracatının 1999 yılında 10.116 ve 2000 yılında 10.052 milyon \$'lık kısmı hazır giyim ve tekstil sektörüne aittir. 2000 yılında 10.052 milyon \$ olan sektör ihracatının 7.460 milyon \$'lık kısmı (yaklaşık yüzde 74) hazır giyim, kalan 2.592 milyon \$'lık kısmı (yaklaşık yüzde 26) ise tekstil ihracatından oluşmuştur. Hazır giyim ve tekstil ihracatındaki artış, 2000 yılında, yüzde -0,6 olarak gerçekleşmiş ve yüzde 0,9 olan toplam ihracat artışının altında kalmıştır. Bu durum temel olarak hazır giyim ihracatındaki azalmadan (yüzde -1,2) kaynaklanmıştır. Tekstil ihracatı, aynı yıl, yüzde 1,1 oranında artış göstermiştir.

2001 yılının ilk üç ayındaki duruma bakıldığında ise, hazır giyim ve tekstil ihracatı önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 2,8 artmıştır. Fakat, bu artış yüzde 9,8 olan toplam ihracat artışının altında kalmıştır. Bu dönemde hazır giyim ihracatı yüzde 0.7 artarken tekstil ihracatı yüzde 9,6 artmıştır. 2001 yılı ilk üç aylık dönemde toplam ihracatın yüzde 26,2'si hazır giyim; yüzde 9,6'sı ise tekstil ihracatından oluşmuştur.

Dış Ticaret Müsteşarlığı'na ait rakamlara göre 1999 yılında 7,55 milyar \$ olan hazır giyim ve tekstil ihracatı Türkiye'yi Dünya ülkeleri arasında 6. sıraya yükseltmektedir. Türkiye'nin hazır giyim ve tekstil sektöründe en fazla ihracat yaptığı ülkelere bakıldığında (Tablo 3.2), Tekstilde İtalya, hazır giyimde ise Almanya ilk sırayı almaktadır.

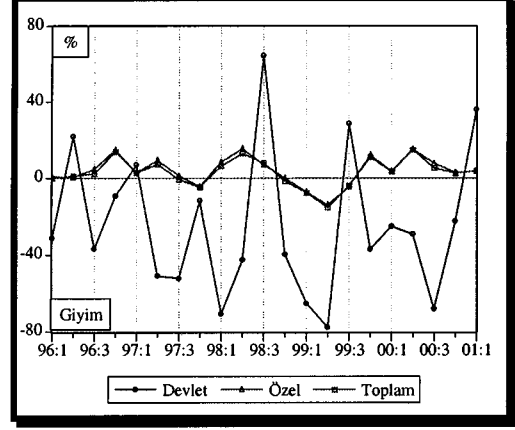
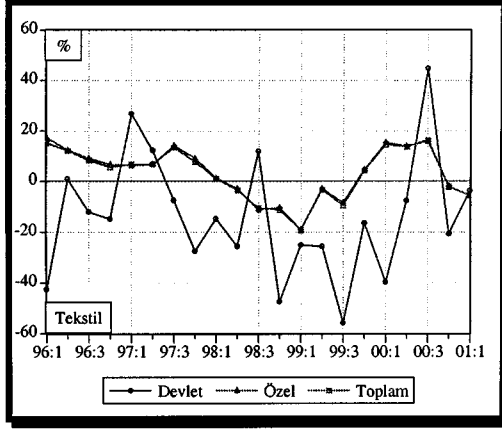
Sektörün toplam ithalatı ise 1999 yılında 2.772, 2000 yılında 3.441 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında hazır giyim ve tekstil ithalatı yüzde 24,1 artarken, sektör ithalatı toplam ithalatın yüzde 6,4'ünü oluşturmıştır. Hazır giyim ithalatı 2000 yılında bir önceki yıla oranla yüzde 28,6 artarak 256 milyon \$ olurken tekstil ithalatı yüzde 23,7 artarak 3.185 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Sektörün 2000 yılında ithalat yaptığı başlıca ülkelere bakılacak olursa (Tablo 3.3), hem hazır giyimde hem de tekstilde İtalya ilk sırayı almaktadır.

**Tablo 3.2. Türkiye'nin Ülkelere Göre Hazır Giyim ve Tekstil İhracatı**

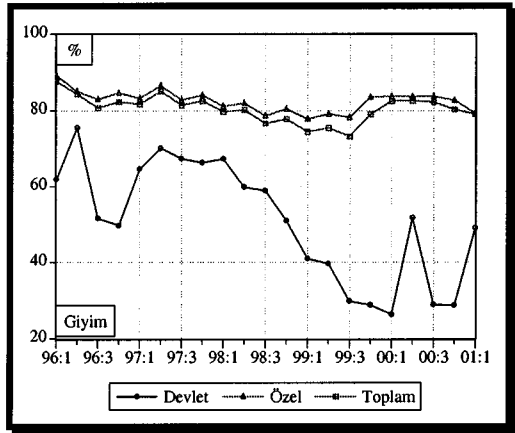
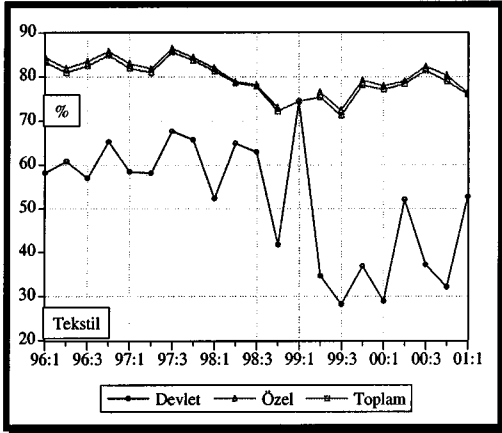
<b>Hazır Giyim</b>			<b>Tekstil</b>		
<b>Sıra</b>	<b>Ülke</b>	<b>2000 Yılı İhr . Milyon \$</b>	<b>Sıra</b>	<b>Ülke</b>	<b>2000 Yılı İhr . Milyon \$</b>
1	Almanya	2627,5	1	İtalya	340,5
2	ABD	1184,7	2	ABD	230,2
3	İngiltere	857,9	3	İngiltere	228,4
4	Fransa	490,6	4	Almanya	227,3
5	Hollanda	379,0	5	Fransa	129,7
6	Belçika-Lük.	207,0	6	İstanbul S. B.	115,0
7	İtalya	165,4	7	İspanya	80,2
8	Danimarka	109,3	8	İsrail	73,5
9	İsveç	105,2	9	S.Arabistan	72,9
10	Rusya Fed.	99,7	10	Yunanistan	67,4

**Tablo 3.3. Türkiye'nin Ülkelere Göre Hazır Giyim ve Tekstil İthalatı**

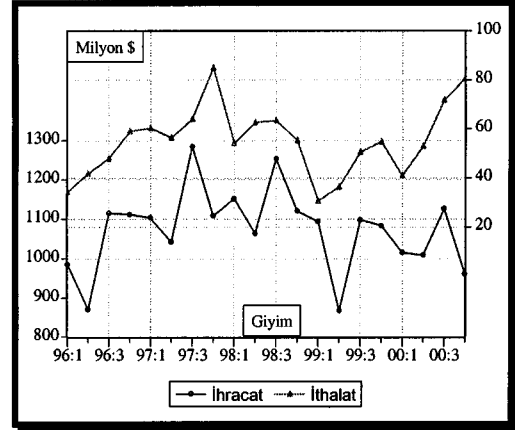
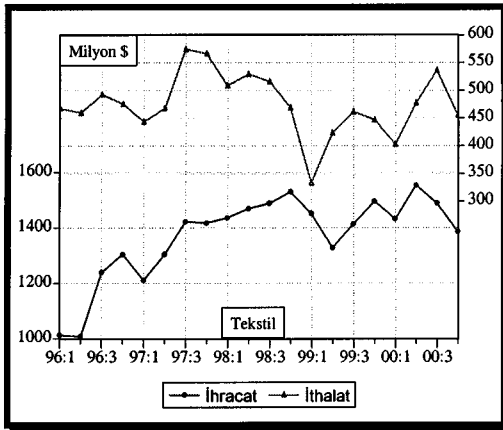
<b>Hazır Giyim</b>			<b>Tekstil</b>		
<b>Sıra</b>	<b>Ülke</b>	<b>2000 Yılı İth. Milyon \$</b>	<b>Sıra</b>	<b>Ülke</b>	<b>2000 Yılı İth. Milyon \$</b>
1	İtalya	57,2	1	İtalya	331,4
2	İngiltere	33,2	2	Almanya	319,2
3	Çin	33,0	3	ABD	315,4
4	İspanya	22,1	4	G. Kore	193,4
5	Almanya	19,6	5	Çin	190,9
6	Fransa	17,4	6	Hindistan	152,7
7	Hong Kong	6,3	7	Yunanistan	152,4
8	Hindistan	5,7	8	Fransa	105,5
9	Hollanda	5,6	9	İngiltere	97,3
10	Endonezya	5,1	10	Türkmenistan	93,2



Grafik 3.12. Tekstil Ürünleri ve Giyim Eşyası İmalatı, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış



Grafik 3.13. Tekstil Ürünleri ve Giyim Eşyası İmalatı, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.14. Tekstil Ürünleri ve Giyim Eşyası İmalatı, Dış Ticaret

### *Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri*

- Werner International tarafından hazırlanan 1998 yılının ilk yarısına ilişkin Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi işgücü saat ücretlerine göre, 1998 yılının ilk yarısında sektörde işgücü saat ücretlerinin en yüksek olduğu ülke İsviçre olurken, en düşük olduğu ülke ise Endonezya'dır. Türkiye ise 2,48 \$/saat ile İsviçre, Danimarka, Belçika, Almanya, Norveç ve Portekiz'in ardından 7. sırada yer almaktadır. Avrupa ülkelerinin hemen tamamında 1996 yılına göre yerel para/dolar paritesindeki hareket sonucu, dolar bazında işgücü ücretleri düşmüş, uluslararası rekabet edebilirlik artmıştır. Türkiye'de ise bunun tersi olmuştur.

1999 yılında fiilen çalışılan fazla mesai hariç çıplak ücretin toplam işgücü maliyetine oranı ise yüzde 39,5'dir. Buradan da anlaşılabileceği gibi işverenin bir işçi için katlandığı maliyetin yaklaşık 2/3'ü üretim ve verimlilik artışı ile hiçbir bağlantısı olmayan giderlere, yani yan ödemelere aittir.

- Türkiye'nin istihdamı artırabilmesi, üretimi sürdürebilmesi, maliyetlerde rekabetçi olabilmesi ve ihracatın artırılabilmesi, esas itibari ile devletin istihdam üzerindeki yükünün, OECD ortalaması olan yüzde 15 seviyelerine çekilmesi ile mümkündür.
- İhracatın finansmanı acilen sağlanmalıdır. Ülkemizin geçirmekte olduğu ekonomik krizler nedeniyle
  - ✓ Bankalar, KOBİ'lere ve sanayicilere kredi veremez hale gelmiş,
  - ✓ Türk bankaları vasıtasıyla yurt dışına açılan akreditifler, satıcılar ve yabancı bankalar tarafından kabul edilmez olmuş,
  - ✓ Piyasada güven unsuru sarsıldığı için, tüm ödemeler aksamı dolayısı ile peşine dönmüş,
  - ✓ KOBİ'ler ve ihracatçı-sanayiciler, ihtiyacı olan finansmanı sağlayamaz hale gelmişlerdir.

Bu durumda, kredi talepleri Eximbank'a yönelmiş, bu nedenle Eximbank önünde çok uzun bir kredi talep listesi oluşmuştur. Taleplerin karşılanması ise aylarca sürmektedir. Bundan dolayı, Eximbank'a acilen devlet bütçesinden kaynak aktarılması gerekmektedir.

- Ülkemizde, sanayici maalesef maliyetin üzerine eklenmiş olan aşırı vergiler ve fonlar ile dünyanın en pahalı elektrik enerjisini kullanmaktadır. Enerjinin maliyeti geçen yıllarda 8 Cent/KW saat iken, geçtiğimiz yıl sonunda ve bu yıl enerji fiyatlarının artırılması ile maliyet 10 Cent civarına yükselmiştir. Bu yüksek enerji fiyatı ile, gerek iç piyasada enflasyon artmakta gerekse ihracat fiyatları rekabetçi olmaktan uzaklaşmaktadır. Buna karşılık, rakibimiz olan Bulgaristan, Romanya, Portekiz, Tunus, Fas, Mısır ve Uzak Doğu Ülkelerinde hatta Avrupa ülkelerinde enerji fiyatı 4-5 Cent/KW saat civarındadır.

Bu ülkelerde işçilik maliyetlerinin de Türkiye'ye göre 5 kat, hatta 10 kat daha düşük olduğu dikkate alınırsa, Türk sanayicisinin böyle yüksek bir enerji maliyeti ile rekabet gücünü nasıl kaybettiğini ve ekonomik daralmaların neden yaşandığı ortaya çıkmaktadır. Hazır giyim sektöründe, bizatihi enerji girdisi düşük oranlarda olmakla beraber, hazır giyimin yüzde 60'lara varan hammadde, iplik, kumaş ve terbiye işlemleri olan girdilerin imalatında, yoğun enerji kullanımı söz konusu olduğundan, hazır giyimin rekabetçi fiyatlarla hammadde temin edememesindeki önemli nedenlerden birisi de, enerji maliyetlerinin yüksekliğidir. Sanayide kullanılan elektrik enerjisi acilen 8-10 Cent seviyelerinden, enerji sektörü rekabeti açılarak 4-5 Cent seviyelerine indirilmelidir.

- Sanayici-ihracatçının uluslararası piyasalardan hammadde ithalatı engellenmemelidir. Gümrüklerde, yanlış düzenlemelerle, engellemeler yaratılmakta; bu düzenlemelerde maalesef ihracatın teşviki yerine ihracatın engellenmesi sonucunu yaratmaktadır. Bu yanlışlıklar sanki yerli sanayii korumak adına yapılıyor muş gibi gösterilmekte, oysa Türkiye'nin en büyük sanayisi olan Hazır Giyim Sanayiinin imalat ve ihracat potansiyeli zayıflatılmaktadır. Bu yaklaşımla, çok büyük istihdam ve ihracat kayıplarına neden olunmakta, dünyadan ithal hammadde kullanılarak özel giysi sipariş etmek isteyen müşterilere istediği verilmeyince, müşteri kaçırılmakta, böylece yerli tekstil ürünlerinin kullanımı fırsatı da ortadan kalkmaktadır. Tekstil hammaddeleri iplik ve kumaş ithalatı kısılmamalı, engellenmemelidir.

Hem tekstil sektörünün hem de hazır giyim sektörünün, ihracatı sürdürebilmek ve Türk modasını dünyaya rekabetçi olarak sunabilmek için, uluslararası moda eğilimlerine göre hammadde elyaf, iplik, kumaş, aksesuar ithal etmeleri engellenmemeli, kendisini uluslararası piyasalarda kanıtlamaya başlamış olan Türk moda ve markalarının daha doğmadan ölmesine neden olunmamalıdır.



- Türkiye, gerek lokomotif sektör hazır giyimde, gerek tekstilde, gerekse salça, makarna gibi büyük ihracat potansiyeli olan gıdada ve gerekse henüz ihracat potansiyelini öğrenmemiş diğer sektörler olan kimya, ayakkabı, makine parçaları, otomotiv, elektronik gibi sektörlerde, ABD'nin büyük pazarından yararlanma konusunda dünyanın en sonda gelen ülkelerinden biri olarak görünmektedir. Oysa, hem kişisel tüketim maddeleri hem ev eşyaları hem de yan sanayi ürünleri açısından, ABD pazarında Türkiye'nin çok büyük bir potansiyeli bulunmaktadır. Sadece, hazır giyim ürünlerinin ihracatı açısından, ABD pazarında Türk hazır giyimi için, ilave 6-8 milyar dolarlık ihracat potansiyeli bulunmaktadır.

Makine, kimya, elektronik, gıda gibi diğer sektörlerde ise her bir sektörde 2-3 milyar dolarlık ihracat imkanı yaratılması, Türkiye için hedeflediğimiz 50 milyar \$ ihracat hacmine çok kısa sürede ulaşma imkanını getirecek ve Türkiye'nin ekonomik, sosyal, politik sorunlarının çözümüne büyük bir katkı sağlayacaktır.

- Türkiye'nin uzun vadeli bir strateji oluşturması gerekmektedir. Türkiye'de, her türlü iplik ve örme dokuma kumaş imalatı yapmak yerine, hazır giyim ve moda stratejisine göre bir iplik ve kumaş üretimi politikası izlenmelidir. Türkiye tekstil ve hazır giyim sanayi bir bütünün parçalarıdır. Üretimleri de birbirini tamamlayacak şekilde olmalıdır. Türkiye, moda marka yaratmak istiyorsa dünya hazır giyim modasına paralel bir tekstil üretimi stratejisi mutlaka belirlenmelidir. Teknik tekstiller konusuna önem verilmeli, geleceğin tekstilini oluşturan teknik tekstillere yönelik bir proje geliştirilmeli, AR-GE çalışmalarına önem verilmeli, insan sağlığına ve çevreye zarar vermeyen tekstil terbiyesi yöntemlerinin geliştirilmesine yönelik bir politika belirlenmelidir. Türkiye yakın gelecekte yıllar sonrası dünya modasında yönlendirici bir rol oynamak istiyorsa -ki bu potansiyel Türkiye Tekstil ve Hazır Giyim Sanayiinde vardır-, mutlaka Dünya modası ve hazır giyim sanayiine entegre bir tekstil politikası uygulanmalıdır.

Hızla fasonculuktan üreticiliğe geçen Türkiye Hazır Giyim Sanayi, kendi koleksiyonunu yaratmaya yönelmeli ve Dünya modasında belirleyici bir rol oynamayı hedefleyerek kendi yarattığı malların üretimine ağırlık vermelidir. Katma değeri yüksek mallara yönelinmelidir. Uluslararası piyasalarda pazar payını artırmalı ve dünya 6.cılığından kurtularak ilk üç ülke arasında yerini almalıdır.

Türkiye'nin hazır giyim ve moda stratejisine bağlı olarak hangi tür pamuğun ekileceği belirlenmelidir. Pamuk tarımı teknolojisi mutlaka geliştirilmelidir. Pamuk tarlalarının ölçek büyüklüğü gözden geçirilmelidir. Ailelerin küçülmesi ve miras nedeniyle pamuk ekim alanlarının küçülmesi konusu ciddiyle ele alınmalıdır. Pamuk toplama ve işleme kalitesi artırılmalı ve pamukta kirlilik önlenmelidir. Ege ve Çukurova pamuğunda karışım önlenmelidir.

"Made in Turkey" imajını oluşturmak için dünyadaki moda eğilimleri araştırılmalı, gelecek 4-5 yıl içinde hangi elyaf, iplik, kumaş, renk ve giysi modellerinin piyasayı etkileyeceği tespit edilmelidir. Moda eğilimlerinin sadece izlenmesinden öte, yönlendirilmesi için çaba göstermek ve bir strateji oluşturmak gerekmektedir. Moda dünyasında izleyici değil izlenen olmak, Türk koleksiyonlarının yaratılması, pazarlanması ve satılması için ülke genelinde tüm kesimler üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmeli ve uluslararası satış noktalarında kendi markalarımız ile etkili olmak için bir politika oluşturulması gereklidir.

### **3.6. Deri ve Ayakkabı Sektörü**

Sektör Temsilcisi : *Türkiye Ayakkabı Sanayicileri Derneği (TASD)*

#### **Genel Değerlendirme**

İmalat sanayi üretiminde yüzde 2,2, toplam sanayi istihdamında yüzde 1,5 ve ihracatta yüzde 2,5 (Bavul ticareti de dahil edildiğinde bu oran yüzde 10 seviyelerine çıkmaktadır.) paya sahip olan Deri ve Deri Mamulleri sektörü, ülke ekonomisinin 10. büyük sanayi sektörü konumundadır. Toplam üretiminin yüzde 22,4'ünü ihraç eden sektör, hamderi ihtiyacının yüzde 70'ini ithalat yolu ile karşılamaktadır.

Ülkemizde mevcut, yaklaşık 1.200 deri işletmesinin yıllık işleme kapasitesi 80 milyon adettir. Dünya deri işleme kapasitesindeki yüzde 22'lik payı ile Türkiye, dünya sıralamasında 2. ülke konumundadır. DİE verilerine göre, kapasite kullanım oranı 1998 yılında bir önceki yıla göre yüzde 0,3 oranında düşerek yüzde 70,2 olarak gerçekleşmesine rağmen, yılın son çeyreğinde ciddi bir düşüşle yüzde 50 seviyelerine gerilemiştir. Sektörün kapasite kullanım oranının bir göstergesi olan ham deri ithalat miktarı ise 1998 yılında yüzde 34,3 oranında azalmıştır.

Deri ve Deri Mamulleri sektöründe Dahilde İşleme Rejimi (DİR) kapsamında, 1997 yılında 482 milyon \$ ihracat taahhütüne karşı 280 milyon \$ ithalat müsaadesi verilirken, 1998 yılında 443 milyon \$ ihracat taahhüdüne karşı 289 milyon \$ ithalat müsaadesi verilmiştir. 1998 yılının ikinci yarısında 1997 yılının aynı dönemine göre, DİR kapsamında ihracat taahhüdünde yüzde 37 ve ithalat müsaadesinde ise yüzde 27 oranında azalma gerçekleşmiştir.

1997 yılında yüzde 23 oranında artarak 724 milyon \$ olan sektör ihracatı, 1998 yılında miktar bazında yüzde 19,6 oranında artarken, değer bazında yüzde 8,6 oranında azalarak 661 milyon \$ seviyesine gerilemiştir. Sektör ihracatının yüzde 44'ünü deriden mamul hazır giyim ürünleri, yüzde 28'ini ayakkabılar, yüzde 12'sini post, kürk ve mamulleri, yüzde 7'sini deri ve köseleler ve yüzde 6'sını saraciye ürünleri oluşturmaktadır. Ham derilerin sektör ihracatındaki payı ise yüzde 3,2 gibi düşük bir seviyededir. 1997 yılında yüzde 17,7 oranında artan deri ve deri mamulleri ihracatı, 1998 yılında miktar bazında yüzde 34 oranında artarken, değer bazında yüzde 7,6 oranında azalarak 475 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 1998 yılında, ortalama birim ihracat fiyatı yüzde 31 oranında gerilemiştir. Deri ve deri mamulleri ihracatında AB ülkelerinin payı 1998 yılında yüzde 58 olmuştur. Almanya yüzde 34'lük payı ile en büyük ihracat pazarı konumundadır. Rusya Federasyonu'nun 1997 yılında yüzde 28 olan sektör ihracatındaki payı, 1998 yılında yüzde 14,3'e gerilemiştir. Diğer önemli ihracat pazarları ise sırasıyla, yüzde 6,9 ile Fransa, yüzde 5,8 ile ABD, yüzde 4,3 ile İsviçre ve yüzde 4 ile İtalya'dır. 1996 yılında 151 milyon \$ olan ayakkabı ihracatı, 1997 yılında yüzde 39 oranında artarak 209 milyon \$'a yükselmiş, 1998 yılında ise yüzde 11 azalarak 186 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 1998 yılında, ayakkabı ortalama birim ihracat fiyatında yüzde 19 gerileme yaşanmıştır. Ayakkabı ihracatında en büyük pazar konumundaki Rusya Federasyonu'nun payı 1997 yılında yüzde 56 iken, 1998 yılında yüzde 48 seviyesine gerilemiştir. Ayakkabı ihracatı için diğer önemli pazarlar sırasıyla, yüzde 4,1 ile Suudi Arabistan, yüzde 4 ile Polonya, yüzde 3,5 ile Ukrayna ve Kazakistan ve yüzde 2,5 ile Macaristan'dır. AB ülkelerinin sektör ihracatı içindeki payı ise yüzde 12 civarındadır.

1997 yılında yüzde 1 oranında azalarak 1.2 milyar \$ olan sektör ithalatı, 1998 yılında miktar ve değer bazında yüzde 32 oranında azalarak 787 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Ham derilerin sektör ithalatındaki payı yüzde 65 olmuştur. Sektör ithalatından en büyük payı alan ham deri ithalatı, 1996 yılında 245 bin ton ve 674

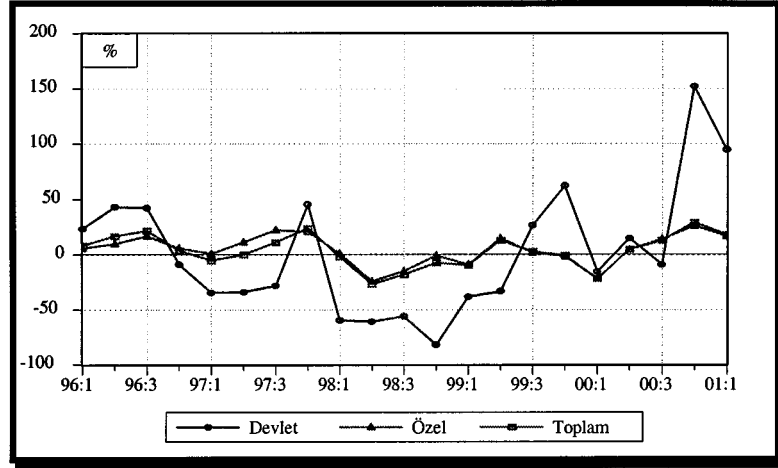
milyon \$ iken, 1997 yılında miktar bazında yüzde 10 ve değer bazında yüzde 13 azalarak 220 bin ton ve 585 milyon \$ olmuştur. Ham deri ihtiyacının yaklaşık yüzde 80'ini ithalat yolu ile karşılayan sektörün ham deri ithalatı, 1998 yılında, miktar olarak yüzde 35 ve değer olarak yüzde 37 azalarak, 143 bin ton ve 370 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Sektör ithalatının yaklaşık yüzde 70'i hammadde niteliğindeki ürünlerden oluşmaktadır. İthalatın yüzde 47'si ham deri, yüzde 20,6'sı ayakkabı, yüzde 18,2'si deri ve kösele, yüzde 7,5'i post, kürk ve mamülleri, yüzde 4,3'ü sarıya ve yüzde 2,4'ü ise deri giyim eşyalarından oluşmaktadır. 1997 yılında, yüzde 4,5 oranında azalan deri ve deri mamulleri ithalatı, 1998 yılında miktar bazında yüzde 34 ve değer bazında ise yüzde 37,4 oranında azalarak 625 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 1998 yılında ortalama birim ithalat fiyatı yüzde 6 oranında gerileme göstermiştir. Deri ve deri mamulleri ithalatında, AB ülkelerinin payı 1997 yılında yüzde 50 iken, 1998 yılında yüzde 55 seviyesine çıkmıştır. İtalya, Almanya ve İngiltere yüzde 15 olan ithalat payları ile en büyük tedarikçiler konumundadır. İthalatta önemli paya sahip diğer ülkeler ise sırasıyla, yüzde 12,3 ile Avusturya, yüzde 10,2 ile İspanya, yüzde 5,5 ile Fransa ve yüzde 5,4 ile ABD'dir. 1996 yılında 120 milyon \$ olan ayakkabı ithalatı, 1997 yılında yüzde 32 oranında artarak 158 milyon \$'a yükselmiş, 1998 yılında ise yüzde 2,6 oranında artarak 162 milyon \$ olarak gerçekleşirken, ayakkabı için ortalama birim ithalat fiyatında yüzde 12 oranında artış yaşanmıştır. Ayakkabı ithalatında, AB ülkelerinin payı 1997 yılı itibari ile yüzde 67 iken, bu oran 1998 yılında yüzde 65'e gerilemiştir. Ayakkabı ithalatı yapılan ülkelere baktığında ise, yüzde 43,4 ile İtalya, yüzde 11,2 ile Çin, yüzde 8,2 ile İspanya, yüzde 5,6 ile Tayvan, yüzde 4,9 ile Fransa ve yüzde 3,4 ile Almanya önemli ülkelerdir.

#### *Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri*

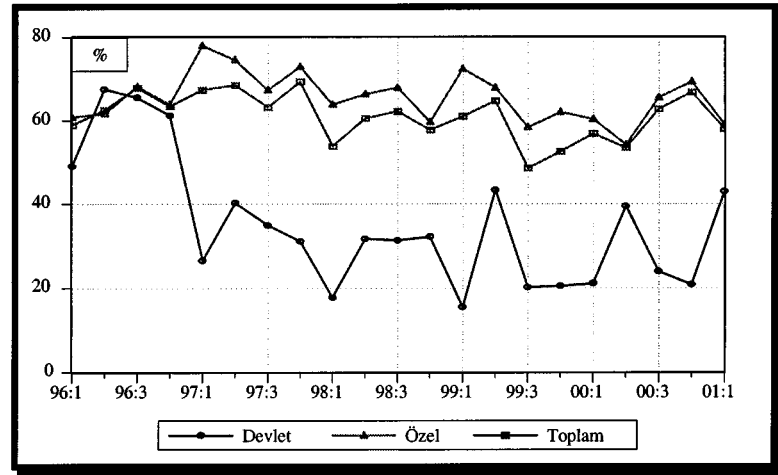
- Tanıtım ve fuarlar, sektör açısından en önemli hususu teşkil etmektedir. Uzun yıllardan bu yana ihmal edilen AB pazarında tutunabilmenin tek koşulu, bu pazarda tanıtım ve fuar faaliyetlerine daha fazla önem verilmesidir. Fuarlar ve tanıtım için ülkemizde sağlanan devlet yardımları, rakip ülkelerin sağladığı yardımlara kıyasla yetersiz düzeydedir. Ayrıca, mevcut uygulama fuar ve tanıtım desteğinden bir firmanın en fazla üç kez faydalanmasına imkan sağlamakta, oysa bir firmanın dış pazarlarda tanıtımı ancak üçüncü kez bir fuara katılımından sonra mümkün olabilmektedir. Bu yüzden, firmaların tanıtım ve fuar yardımlarından sadece üç defa yararlanabilmelerine ilişkin bu sınırlama

kaldırılmalıdır. Ayrıca, ihracat pazarlarında, rakip ülkeler karşısında deri sektöründe faaliyet gösteren firmaların rekabet avantajı elde etmesini sağlamak amacı ile, sektöre yönelik fuar ve tanıtım desteği artırılmalıdır. Yurt dışındaki fuarlara verilen devlet desteği yetersiz olduğu gibi var olan destek de Merkez Bankası tarafından İhracatçı Birliklerine ödeme yapılmadığından aksamaktadır. İhracatçı birliklerinin tanıtım ve fuar desteklerinden kaynaklanan alacakları Merkez Bankası tarafından en kısa sürede verilmelidir.

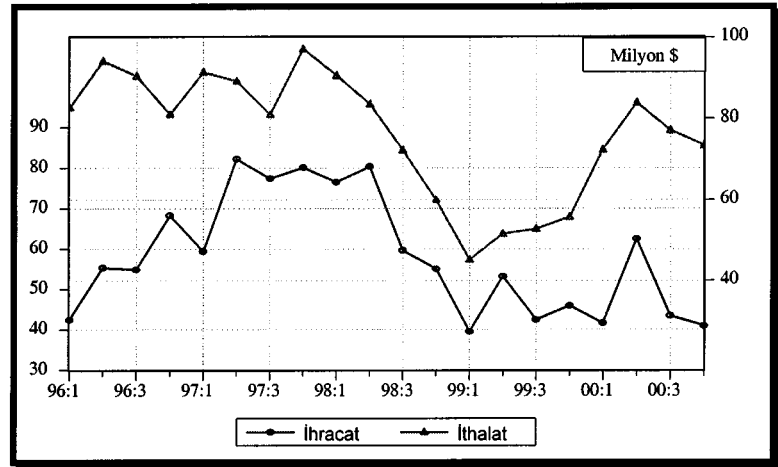
- Türkiye'nin yapmış olduğu Off-set Anlaşmalarında deri ürünlerinin de göz önünde bulundurulması sektör açısından fayda arz etmektedir.
- Sektörün vergi yükü, altından kalkamayacağı kadar ağırdır. Deri ve deri maddelerine uygulanan KDV oranları azaltılarak kademelendirilmelidir.
- Deri sektöründe, üretim dağınık ve düzensizdir. Bu durum haksız rekabete neden olmaktadır. Sektördeki haksız rekabetin önlenmesi için, organize deri sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren firmaların çevre maliyetleri sebebi ile katlandığı ek maliyetleri giderecek ölçüde, bu bölgelerde enerji ve su fiyatlarında indirim yapılmalıdır. AB normlarına uygun olan, "İstihdam Teşviği" haksız rekabeti önleyerek, kriz ortamındaki firmalara destek sağlayacak, işgücü verimliliğini artıracak ve SSK'ya kayıtlı işçi sayısını artırıp, kayıtdışı ekonomiyi engelleyecektir.
- İhracatla ilgili bürokratik işlemler, kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliğinden dolayı bazen yıldırıcı olabilmektedir. ATR belgelerinin temininde Gümrük Müsteşarlığının, Ticaret Odaları tarafından talep edilmesini zorunlu kıldığı belgelerin çokluğu ihracatçıyı lüzumsuz bir bürokrasi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Gümrük Müsteşarlığı, ATR belgelerinin düzenlenmesi sırasında istenen belgelere ilişkin olarak yeni bir düzenleme yapmalı, ATR'nin teminini kolaylaştırıcı önlem almalıdır. Ayrıca, dış ticareti ilgilendiren hususlarda alınacak kararlar ilgili tüm kamu kurumlarının bilgisi dahilinde olmalıdır.
- Dahilde İşleme Rejimi kapsamında ihracat esnasında gümrüklerde yapılan "Ayniyat Tespiti", usulsüz işlemleri engellemek için yapılan bir işlem olmakla birlikte, yükümlülüklerini yerine getiren ihracatçılar için cezalandırıcı bir nitelik taşımaktadır. DİR kapsamında yapılan ihracatta, gümrüklerce yapılan ayniyat uygulamasına son verilmelidir.



Grafik 3.15. Deri ve Ürünleri İmalatı, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış



Grafik 3.16. Deri ve Ürünleri İmalatı, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.17. Deri ve Ürünleri İmalatı, Dış Ticaret

- Eximbank kredileri, aracı bankalar tarafından daha çok bu bankaların iştiraklerine kullandırılmaktadır. Bu durum küçük ve orta ölçekli işletmelerin ihracat yapma potansiyelini olumsuz yönde etkilemektedir. Eximbank kredilerinin, özel bankalar tarafından haketmeyenlere kullandırılması önlenmeli, mevcut kaynaklar daha rasyonel kullanılmalı ve Eximbank kredileri rotatif hale getirilmelidir.
- Kısa vadeli direk kredilerden faydalanan ihracatçılardan istenen belge sayısı ve teminat mektubu sorunlar yaratmakta, firmaları bankalar karşısında mağdur etmektedir. Kısa vadeli direk kredilerden faydalanan ihracatçılardan istenen belge sayısı azaltılmalıdır. Direk ve sevk öncesi kredilerde 10 milyon \$ limitine kadar olan teminat mektubu oranları yüzde 10 düzeyine indirilmelidir.
- Rakip ülkeler ayakkabı sektörüne sürekli ve ciddi miktarlarda destek sağlamaktadır.
- Eğitim, ayakkabı sektörünün kalifiye işgücü ihtiyacının karşılanması açısından büyük bir önem arz etmektedir. Ülkemizde bu konuda eğitim veren kurumların kurulması ancak devletin sağlayacağı destekle mümkündür. Sektörün kalifiye işgücü ihtiyacını karşılamak amacı ile, sektör tarafından kurulacak okullara devlet destek sağlamalı, bu kapsamda Ayakkabıcılar Vakfı tarafından kurulması planlanan yüksekokul için devlet arsa tahsis etmelidir.
- Eximbank ve ticari bankalar tarafından ihracatın finansmanında kullanılan krediler yetersiz olup, maliyetleri yüksektir. Eximbank kredilerinin nitelik ve nicelik bakımından yetersizliği sektörün önemli problemleri arasında görülmekle beraber, çözüldüğünde sektörü içinde bulunduğu durumdan kurtaracak bir problem de değildir. Ayrıca, Eximbank bir ihtisas bankasıdır, çok şubeli değildir ve sınırlı bir personel sayısına sahiptir. Bu yüzden kredi dönüşünün takibi Eximbank tarafından yapılamamaktadır. Kredi dönüşü, ihracatçının mevcut kaynaklardan maksimum faydalanması açısından büyük bir öneme sahiptir. Bankanın tüm ülke sathına yayılmış ihracatçılara hizmet verebilmesi, kredi dönüşünün düzenli olarak sağlanabilmesi banka ile ihracatçı arasına ticari bankaların girmesini yani teminat mektubu alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu sayede ticari bankaların da ihracatçıya finansman sağlama imkanı doğmaktadır. Eximbank'ın sermayesi artırılmalı, ihracat finansmanına daha fazla kaynak ayrılmalı ve kredi faizleri düşürülmelidir. Eximbank ta-

rafından uygulamaya konulması düşünülen SDŞ ve DTSS'lere kullandırılan krediler Ziraat Bankası garantörlüğünde, üç yıl üst üste belirli performans gösteren ve vergi borcu bulunmayan KOBİ'lere de uygulanmalıdır. Eximbank kredilerinde, sevk öncesi kredilerin payı yüzde 40 ve direkt kredilerin payı ise yüzde 60 olmalıdır. Direkt krediler içerisinde SDŞ ve DTSS'lere ayrılmış olan yüzde 20'lik payın sabit tutularak, ihracatçıların payı yüzde 40'a yükseltilmelidir. Ayrıca, bankaların ticari kredilerde uyguladığı faiz oranlarında ihracatçı lehine iyileştirmeler yapılmalıdır.

- Bavul ticaretinin mevzuat olarak yeniden tanımlanması gerekmektedir. 61 ve 64 nolu tebliğler etkili bir şekilde çalıştırılmamaktadır. Ayrıca, limanlara yanaşan ve bavul ticareti yapmaya gelen turistleri taşıyan Rus gemilerinden 6.000-15.000 \$ yanaşma parası alınmaktadır. Hem komşu hem rakip konumundaki Yunanistan'da bu tarife 2000-3000 \$ seviyesinde olup, ticaret bu ülkeye günden güne kaymaktadır. Bunlara ek olarak, bavul ticareti özellikle Karaköy limanında gümrük yetkilileri tarafından sektöre uğratılmaktadır. Yeni Vergi Yasası, bavul ticaretinden kaynaklanacak sorunlar çerçevesinde tekrar ele alınarak, gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Bavul ticareti mevzuat olarak yeniden tanımlanmalı ve 61 ve 64 nolu tebliğlere işlerlik kazandırılmalıdır. Bavul ticaretine konu alışverişlerde ödemelerin "Rus Rublesi" ile yapılabilmesine imkan sağlanmalıdır. Gümrük kapılarında görevli personelin, BDT ülkelerinden gelen turistlere karşı daha bilinçli davranması temin edilmeli ve gümrük kapılarında alıcılara ve mallara kolaylık sağlanmalıdır. Havalimanlarında "slot" işlemleri, kuzey komşularımızdan gelen alıcılara uygulanmamalıdır. Bavul ticareti yapmaya gelen turistleri taşıyan Rus gemilerinden alınan yanaşma parası azaltılmalıdır. Zeytinburnu'ndaki liman bir an önce hizmete sokulmalı, Rusya ile karayolu ticareti yapılmasına engel olan anlaşmazlık giderilmelidir.

### 3.7. Kağıt Sektörü

Sektör Temsilcisi : *Selüloz ve Kağıt Sanayii Vakfı*

#### Genel Değerlendirme

Dünya kağıt-karton üretimi, 1999 verilerine göre 315.7 milyon ton ve selüloz üretimi ise 179.1 milyon tondur. Aynı dönemde, Türkiye kağıt-karton üretimi (Tablo



3.4) 1.4 milyon ton ve selüloz üretimi ise 0.3 milyon tondur. Bu rakamlara göre, Türkiye dünya sıralamasında, kağıt-karton üretiminde 28. sırada, selüloz üretiminde 32. sırada, kağıt-karton tüketiminde 23. sırada; kişi başına kağıt-karton tüketiminde ise 57. sıradadır.

Rakamların yansıttığı gerçek, Türkiye, kağıt-karton sanayiinin büyümeye açık bir sektör olduğudur. Tüketimde 23. sırada ve üretimde 28. sırada olması, Türkiye'nin net kağıt-karton ithal eden bir ülke konumunu ortaya koymaktadır. Ülkemiz, toplam kağıt-karton tüketiminin yüzde 41'ini ithal etmekte ve toplam kağıt-karton üretiminin yüzde 6'sını ihraç etmektedir. Kişi başına kağıt-karton tüketimi Türkiye'de 33 kg., ABD'de 347,2 kg ve Avrupa ülkelerinde 200 kg. mertebelerinde olduğu dikkate alınırsa yaklaşık 65 milyonluk bir nüfusa sahip olan Türkiye'nin kağıt-karton sektöründeki potansiyeli daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

**Tablo 3.4. Türkiye Kağıt-Karton Sanayii 1999 Verileri (Bin Ton)**

Ürün	Kapasite	Üretim	İthalat	İhracat	Yurtiçi Satış
Gazete Kağıdı	182,5	68,2	314,4	0,4	386,6
Yazı-Tabı Kağıdı	313,4	251,8	169,6	11,3	415,3
Sargılık Kağıt	42,8	28,9	50,0	4,1	76,6
Oluklu Mukavva Kağ.	825,0	631,5	146,3	37,2	752,7
Kraft Torba Kağ.	75,0	36,6	65,0	2,3	102,3
Kartonlar	322,3	243,8	133,1	17,1	391,4
Temizlik Kağıdı	109,5	85,3	8,2	8,8	82,0
Sigara ve İnce, Özel Kağ.	10,2	4,7	5,3	0,1	10,5
Toplam	1880,7	1350,8	891,9	81,3	2217,3

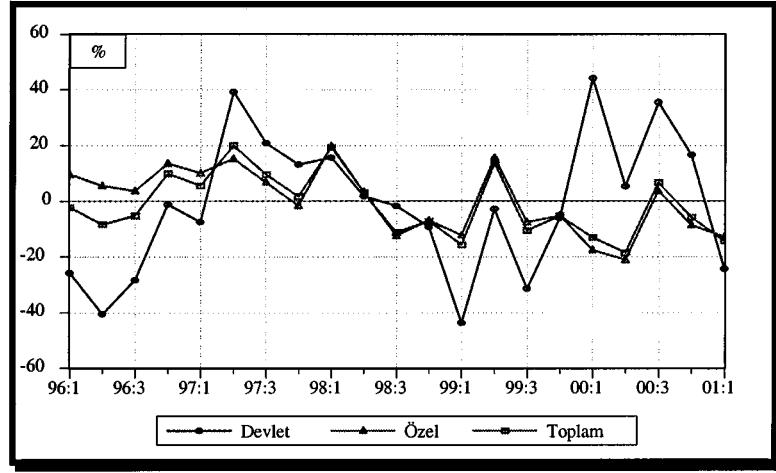
Sektörde 38 fabrika bulunmaktadır. Bu fabrikaların bölgelere göre dağılımına bakıldığında, kağıt-karton kapasitesinin yüzde 45'inin Marmara bölgesinde bulunduğu ve kağıt-karton üretiminin ise yüzde 47'sinin aynı bölgede gerçekleştirildiği görülmektedir. Türkiye'nin kağıt-karton üretim kapasitesi oldukça hızlı artmaktadır. 1999 yılında toplam kapasite, yıllık yüzde 3,2'lik artış göstererek 1,9 milyon tona

ulaşmıştır. Bu kapasitenin yüzde 33'ü kamu kuruluşlarına, yüzde 67'si özel sektör kuruluşlarına aittir. Aynı yılda, kağıt-karton üretimi ise yıllık yüzde 0,4'lük azalmayla 1,4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir ve bu üretimin yüzde 25'i kamu, yüzde 75'i özel sektör kuruluşları tarafından yapılmıştır. Yurtiçi satışlar ise yüzde 9,5'lik artış göstererek 2,2 milyon ton olmuştur.

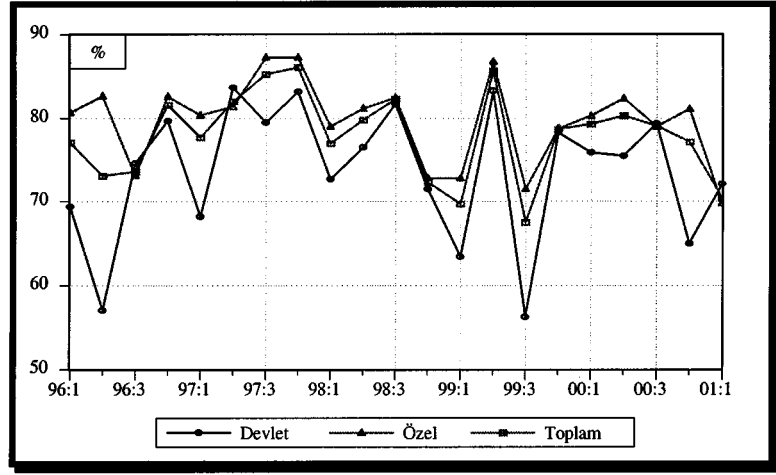
1998 yılında, Türkiye kağıt-karton sanayiinde toplam işgücü 9.937 dolayında iken 1999 yılında bu rakam yüzde 5,2 azalarak 9.420'ye düşmüştür. 9.420 kişinin istihdam edildiği Kağıt-karton Sektörüne, hizmet veren yan sektörler ve hammadde üretimi gerçekleştiren çiftçi kesimini de içine alan bir perspektifle bakıldığında, bu rakamın ve ekonomik katkı boyutunun önemli ölçüde arttığı görülmektedir.

2000 yılında, dünyada yaşanan global krizlerin etkileri halen devam etmekte iken, ülkemizde yaşanan Kasım 2000 krizi sektörü bir çok yönden etkilemiştir. Kriz sonucunda, sipariş miktarında çok hızlı bir azalma meydana gelmiş, birçok müşteri mevcut siparişini dahi iptal etme yoluna gitmiş ve stoklar aşırı şekilde artmıştır. Kapasiteler yüzde 50'ler civarında kısılmak zorunda kalınmış ve ödeme taahhütleri yerine getirilememiştir. Yatırımlar ertelenmiş ve/veya iptal edilmiştir. Ayrıca, daralan pazar nedeni ile satış fiyatlarını artırmak imkansız hale gelmiştir. Cazip hale gelen faiz oranları nedeni ile müşteriler ödemelerini ertelemişlerdir. Yeterli özkaynakla çalışamayan müşteriler, kredi kaynaklarının kapanmasından dolayı ödeme taahhütlerini yerine getirememeye durumuna gelmiş, hatta taahhütlerinin tamamını erteleme yoluna gitmişlerdir. Bunun yanında, yüzde 5-10 arası olan karşılıksız çek oranları yüzde 40-50 seviyelerine kadar çıkmıştır. Faiz oranlarında görülen aşırı yükselmeye rağmen dış dünyanın Türkiye'ye negatif bakışının etkisi ile bankaların kredi kullandırmaları durmuştur. İlave olarak, enflasyon oranı – kur artışı farkı yüksek olduğundan TL'nin değer kazanması ihracatı düşürmüştür. Dış piyasada rekabet şansı azalmış ve yurtdışından yapılan ithalat iç piyasada rekabet avantajı kazanmıştır.

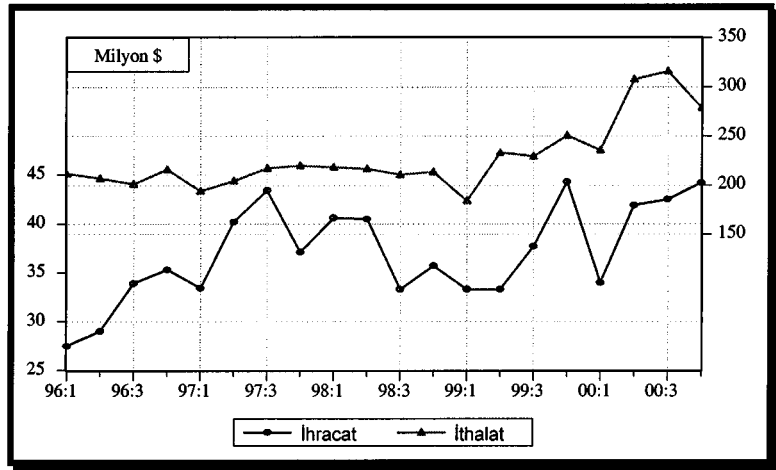
Mali kriz, geleceğe olan güveni içte ve dışta derinden yaraladığı için, Türkiye ekonomisinde lokomotif sektörler arasında yer alan Kağıt ve Ambalaj Sektörünün geleceğini oldukça olumsuz etkilemiştir.



Grafik 3.18. Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış



Grafik 3.19. Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.20. Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı, Dış Ticaret

2001 yılının Şubat ayında yaşanan krizin ülkedeki ve sektördeki etkileri ise şu şekilde özetlenebilir. Şubat 2001 krizi ile gelen yüzde 80'ler civarındaki TL'nin değer kaybı tüm üye kuruluşları olumsuz etkilemiştir. Piyasalar kilitlenmiş, alacaklar tahsil edilememiştir. Bunun sonucu olarak, nakit programları alt üst olmuştur. Bankaların bilinen tutumu nedeni ile faiz oranları artmış, krediler dondurulmuştur. Sonuçta, her alanda darbe yiyen kuruluşlar, bugün zorlukla ayakta durabilmekte ve işletme sermayelerini yitirmiş olarak devam etmeye çalışmaktadırlar. Krizin devam ediyor olması da geleceğe olan güveni sarsmıştır. Küçülme politikalarının yerini işçi azaltma ve üretimi durdurma politikaları almak zorunda kalmıştır.

#### *Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri*

- AB ülkeleri kağıt-karton sektöründeki talep artışlarına paralel olarak teknolojik gelişmelerine hız vermişler, büyük kapasiteli geniş ve hızlı makineler tesis etmişlerdir. Sektörün en önemli sorunlarından birisi üretim makinelerinin genişlik ve hız bakımından yetersizliğidir. Sabit giderlerin yüksekliği nedeniyle azalan rekabet gücünü artırabilmek için birim zamandaki üretimi yüksek, geniş ve hızlı kağıt makinelerine yapılacak yatırımların desteklenmesi gereklidir. Türk Kağıt Sanayiinin uluslararası rekabetinin ancak teknolojik düzeyinin yükselmesiyle gerçekleşebileceği, bu bağlamda öncelikle kağıt makinelerinin modernizasyonu ile birlikte, modern teknolojiye sahip makinelerin ithalatının özendirilmesi, ölçek ve standartları itibarıyla ekonomik olmayan ikinci el makinelerin ithalinin zorlaştırılması gerekmektedir.
- Rekabet edilen AB ve EFTA ülkelerinde tesis edilmiş çeşitli kuruluşlar sektöre kalifiye eleman yetiştirmekte, araştırma-geliştirme çalışmalarıyla teknolojinin ilerlemesinde öncülük yapmaktadırlar. Ülkemizde, kağıt sanayii bu tür kurumların oluşturulmasıyla rantabilitesini artırabilecektir. Atık kağıdın, hammadde özelliğini yitirmeden toplanma oranının yükseltilmesi gerekmektedir. Bunun için de katı atık direktiflerinin bir an önce uygulamaya sokulması, halkın bu konuda bilinçlendirilmesi ve belediyelerin bu anlayışı düzenleyen bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir.
- Türkiye, AB ile entegrasyon hareketinin içinde yer almasını istediği her konuda, hukuk düzenini AB sistemine uyumlulaştırma çalışmalarını hızlandırmalıdır. Bu konular arasında tarım mevzuatı, çevre mevzuatı, çalışma hayatına ilişkin düzenlemeler, katı atık yönetmeliği gibi yaptırım yasalarına öncelik verilmelidir.

- Ülkemizin yüzde 25'ini kapsayan orman alanlarının verimli kullanımı gerçekleştirilmelidir. Yıllık kesimin sadece yüzde 6'sını kullanan kağıt sektörüne, mevcut orman alanlarından tahsis yapılarak ve beraberinde kültür ormanı yetiştirmek için alan belirleyerek verimli ve kaliteli hammaddelerin ekonomik bir kesim/dikim çevrimi ile Kağıt Sanayiine sağlanması gereklidir. Orman hammaddesinin temini konusunda belirgin bir devlet politikası ortaya konduğu takdirde, hem SEKA işletmelerinin özelleştirilmesi sağlıklı yapılabilir hem de Türkiye'de kağıt sanayiinin yerli üretime dayalı büyümesinin önü açılabilir. Hızlı büyüyen ağaç plantasyonlarının GAP çerçevesinde elverişli alanlarda yapılması sektörün ormana dayalı hammadde sorununun çözümüne katkıda bulunabilir. Ürün kalitesinin büyük ölçüde kullanılan hammadde kalitesine bağlı olduğu gerçeğinden hareketle hammadde kalitesinin standardize edilmesine yönelik olarak kültür ormanı plantasyonu, orta vadeli projeksiyonlarda değerlendirilmelidir.
- Selüloz ve Kağıt Sanayiinde kirlilik parametreleri ve sınırları ile ilgili yönetmeliğin bir an önce güncelleşmesi, AB mevzuatının göz önünde bulundurulması, birbirleriyle çelişen yasa ve yönetmeliklerin gözden geçirilmesi, kontrol mekanizmasının teke indirilerek tanımlanması gereklidir. Gittikçe sıklaşılan AB deşarj kriterlerine uyum sağlayabilmek için atık su arıtma tesislerinin rehabilitasyonu ve modernizasyonu gerekmektedir. Bunun için sektör, uzun vadeli düşük faizli destek kredilerine ivedi olarak gereksinim duymaktadır. Ayrıca, gün geçtikçe daha çok önem kazanan katı atıkların tekrar kullanılarak değerlendirilmesi için gerekli yatırımların desteklenmesi uygun olacaktır.
- Beyazlatma kademesinde kullanılan klor, çevresel açıdan olumsuz sonuçlar meydana getirmektedir. Klora alternatif beyazlatma maddeleri üzerinde Ar-Ge çalışmaları yapılması ve/veya beyazlık derecesi düşük çevre dostu kağıtların kullanımının özendirilmesi incelenmelidir. Bu konuda eğitim, işbirliği ve halkın bilinçlendirilmesi çalışmaları kamu ve özel sektörce sürdürülmeli ve yapılacak eğitim ve medya giderleri teşvik kapsamına alınmalıdır. Türkiye'nin ihtiyacı olan yeni selüloz yatırımlarında, selüloz üretim proseslerinin çevreye dost hale getirilmesi açısından klor kullanılmayan prosesler elyaf kaybını önleyen maksimum su geri dönüşü sağlayan sistem yatırımları özetle "az atıklı veya atıksız" teknolojiler teşvik kapsamına alınmalıdır. Mevcut tesislerin de "az atık" felsefesine yönelik modernizasyon yatırımları desteklenmeli ve teşvik edilmelidir.

- AB ülkelerinde, sektör kuruluşlarının dolaylı korunma yöntemlerinin etüdü edilmesi, aynı yöntemlerle örgütlü bir karşı ticari tutum edinilmesi uygun olacaktır. AB ülkelerinde önemli bir duyarlılık konusu olan; "Sosyal Damping Uygulamaları"na dayalı haksız rekabet iddiaları nedeniyle rekabet olanaklarımızı daha başından risk altına sokmamak amacıyla, devlet tarafından yapılan yasal düzenlemeler etkin bir şekilde çalışacak denetim mekanizmaları ile desteklenmelidir. Yine aynı denetim mekanizmaları nitelik ve nicelik açısından kalitesiz kağıt ve kağıt ürünlerinin ülkemize girişine İhtisas Gümrükleri uygulamasıyla engel olarak, kalitesizliğin oluşturacağı sektöre yönelik haksız rekabeti önlemelidir.
- Türkiye Kağıt Sanayisinin, uluslararası alanda haklarını savunacak, uluslararası hukuk konusunda uzman kişileri istihdam etmesi gerek maliyet gerekse temini açısından mümkün görülmemektedir. Bu nedenle sektör kuruluşlarının haklarını arayabilmeleri için gerekli prosedürlerin açık olarak anlatılması ve bu alanda başvurulabilecek ulusal nitelikte kurumsal yapının oluşturulup, sektörün hizmetine sunulması gerekli görülmektedir.

### 3.8. Kimya Sektörü

Sektör Temsilcisi : *Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği*

#### Genel Değerlendirme

Türkiye Kimya Sanayi gelişmesini Cumhuriyet döneminde göstermiştir. 1950'li yıllarda sanayileşme hareketi başlamış ve kimyasal maddeye olan gereksinim doğal olarak artmıştır. Ancak 1950'den itibaren başlatılan ithalatta liberalizasyon rejimi, ihracatın ithalatı karşılamaktan uzak kalması nedeniyle, kısa bir zaman sonra Türkiye'de baş gösteren döviz darlığı kimyasal madde ithalatını zorlaştırmıştır. Bu durum özel teşebbüsü kimyasal maddeyi ülkede üretmeye yöneltmiş; ancak, Kimya Sanayi bilgiye ihtiyaç gösterdiği ve özel sektöre yabancı bir alan olduğu için, bir iki basit atölye üretiminden başka direkt yatırıma girişilememiştir. Tekstil alanında boya ve yardımcı kimyasal madde satan yabancı kimya fabrikaları Türkiye'de ilk yatırımlara girişmişler, çıkarılan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununun cazibesine rağmen o tarihlerde ülkemizden döviz transferi yapılmasındaki zorluklar nedeniyle biriken alacakları olan yabancı fabrikalar yatırım yapmaktan çekinmişlerdir. Buna rağmen, geleceği parlak olan ülke pazarını kaybetmemek için Henkel, Hoechst, Bayer ve BASF gibi Alman firmaları Türk ortaklarıyla az sermaye ile ilaç ve kimya ünitelerini kurmuş ve önemli avantajlar sağlamışlardır.

Zamanla Türk Özel Sektörü de kimya sanayiine girmiş, kurulan yabancı firmalar ise idari zorluklara rağmen tevsi yoluyla kapasitelerini ve ürün çeşitlerini artırmışlardır. Kamu kesimi ise 1970 yılında küçük kapasiteli Petrokimya tesisini Yarımcı'da ve 1985 yılında da büyük kapasiteli Aliğa Petrokimya kompleksini kurmuş ve işletmeye açmıştır. Bu gelişmeleri takiben 1972 ile 1990 yılları arasında Türkiye'de çeşitli ölçeklerde fabrikalar işletmeye açılmıştır.

Diğer temel sektörlerde olduğu gibi kimya sektöründe de hem nihai ürünler hem de ara ürünler üretilmektedir. Ülkemizde sanayi geliştikçe kimyasal girdilere olan gereksinim de artmıştır. Dolayısıyla kimya sanayiinin ara girdi üretimi zamanla büyük önem kazanmıştır. UNIDO'nun bir anketine göre bu tür kimyasal spesiyalitenin adedi 80.000'ler civarındadır.

1998 yılı itibariyle Türkiye Kimya Sanayiinin genel görüntüsü Tablo.3.5'de sunulmaktadır.

**Tablo 3.5. Kimya Sanayi Genel Görünüm**

1	Türkiye Sanayi Üretimi İçinde Kimya Sanayinin Payı	% 8.4
2	Üretimin Yurtiçi Talebi Karşılama Oranı	% 62.0
3	Yurtiçi Talebin İthalatla Karşılama Oranı	% 38.0
4	İhracat / Üretim Oranı	% 9.5
5	İhracatın Toplam İthalatı Karşılama Oranı (İhracat/İthalat)	% 16.0

Türkiye Kimya sanayiinde faaliyet gösteren firmaların sayısını belirtmek son derece zordur. İrili ufaklı binlerce firma ve atölye bulunmaktadır. Burada dikkat çekici konu, Türkiye'deki tarifine göre sektörün yüzde 89'u Küçük ve Orta ölçekli (KOBİ) firmalardır. Yaklaşık olarak aynı yapı Avrupa Birliğinde de mevcuttur. Sektörün temel ekonomik verileri Tablo 3.6'da, Avrupa Birliği ve diğer ülkelerle olan karşılaştırılması ise Tablo 3.7'de sunulmuştur. Tablo 3.7'den görüleceği gibi Türk Kimya Sanayi üretimi, Danimarka, Finlandiya, Avusturya, Portekiz ve Yunanistan gibi ülkelerden fazladır.

**Tablo 3.6. Kimya Sanayi Temel Ekonomik Göstergeleri**

Toplam Kimya Sanayi	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Üretim (Milyon US\$)	6332	5016	7352	8983	10836	8500	6000*
İstihdam (Kişi)	40000	41000	42400	45000	46000	45000	45000

**Tablo 3.7. Avrupa Ülkelerinde Sektörel Üretim**

Avrupa Ülkeleri	Üretim, 1999, Milyon EURO
<b>Almanya</b>	97.161
<b>Fransa</b>	73.176
<b>İngiltere</b>	46.734
<b>İtalya</b>	45.655
<b>Belçika</b>	33.081
<b>İspanya</b>	28.459
<b>Hollanda</b>	26.546
<b>İrlanda</b>	21.819
<b>İsveç</b>	8.834
<b>TÜRKİYE</b>	7.650
<b>Danimarka</b>	5.505
<b>Finlandiya</b>	4.694
<b>Avusturya</b>	4.639
<b>Portekiz</b>	3.563
<b>Yunanistan</b>	2.637

İki alt sektöre bakıldığında, boya sanayiinde mevsimin yaklaşmakta olduğu söz konusu olmasına rağmen talebin hala olmadığı, halen bayiler tarafından fabrikalardan boya istenmediği, bayideki stokların azalmasına rağmen mal talebinde bulunulmadığı görülmektedir. Zirai mücadele ilaçları talebinde de ciddi boyutta azalma ol-



duğu, fiili kapasite kullananlarda ciddi azalmalar olduğu gör÷lmektedir. Kimya Sanayinde genelde kapasite kullanımı, talepteki ciddi azalmadan dolayı yüzde 50'lere düşmüştür.

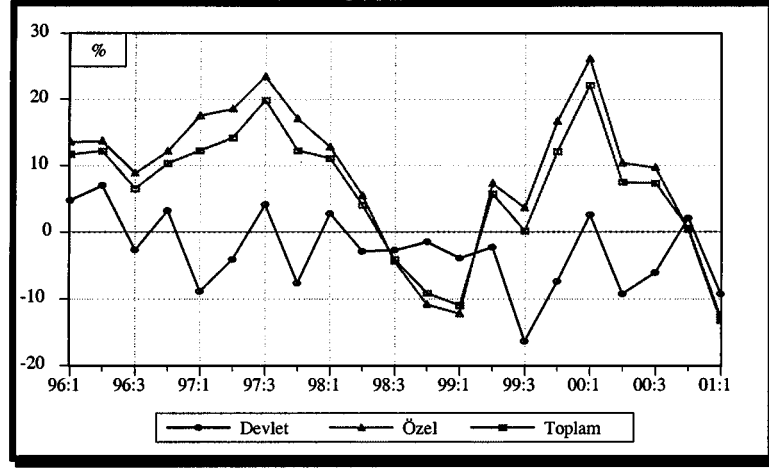
Türk Kimya Sanayi 2000 yılında genel ekonomik konjektüre bağılı bir trend göstermiştir. Ekonomiyi etkileyen olumsuz faktörlere bakıldığında, 1999 yılında Ağustos ve Kasım aylarında yaşanan Deprem faciasının getirmiş olduğu etkilerin 2000 yılının ilk aylarına sarkması, 1999 yılındaki Rusya krizinin etkilerinin ilk aylarda giderilememesi, ham petrol fiyatlarının çok yukarılarda seyretmesi ve 2000 yılının Kasım ayında yaşanan finansal kriz gibi faktörler sayılabilir.

Kimya sektörünün yukarıda değinilen faktörlerden etkilenmesi aşağıda alt sektörler bazında örneklenmektedir. Deprem faciası sonucu yeniden yapılanmanın kimya sanayiine etkilerine örnek olarak hareketlenmesi beklenen inşaat sektörünün bu atılımında bir çok nedenden dolayı tahmin edilen seviyeye ulaşmaması, sektöre girdi veren boya, inşaat kimyasalları gibi alt sektörlerin tahmin edilen düzeye ulaşmasını engellemiştir. Bu trend 2000 yılının neredeyse ortalarına kadar sürmüştür.

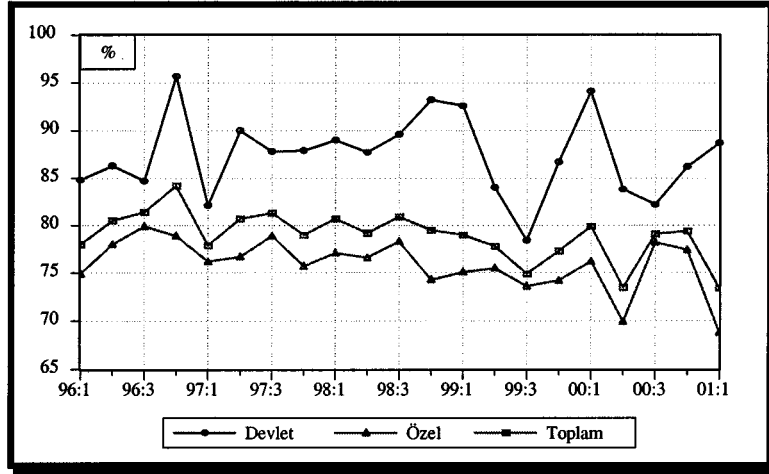
Rusya krizinin etkileri 1999 yılında da özellikle deri kimyasalları konusunda etkilerini devam ettirmiştir. Petrokimya ürünleri maliyetleri, hampetrol fiyatlarının yüksek artış göstermesi nedeniyle önceden planlanamayan boyutlara çıkmıştır. Yılın ortalarına doğru toparlanmaya başlayan hatta eksilerden sıfıra yakın bir gelişme trendine giren sektör Kasım 2000 finansal krizi nedeniyle yeniden eksilere doğru yönelmiştir.

Dış ticarete ise, sürdür÷len ekonomik istikrar politikası gereğı olarak uygulanan kur çıpasına dayalı döviz politikasına rağmen 2000 yılı enflasyon hedeflerine ulaşılammaması ve hedeflere ulaşabilmek için TL'nin reel değeri kazanması, Euro'nun Dolar karşısında beklenenden fazla düşüşü ihracatın gerilemesine, ithalatın ise artmasına neden olmuştur.

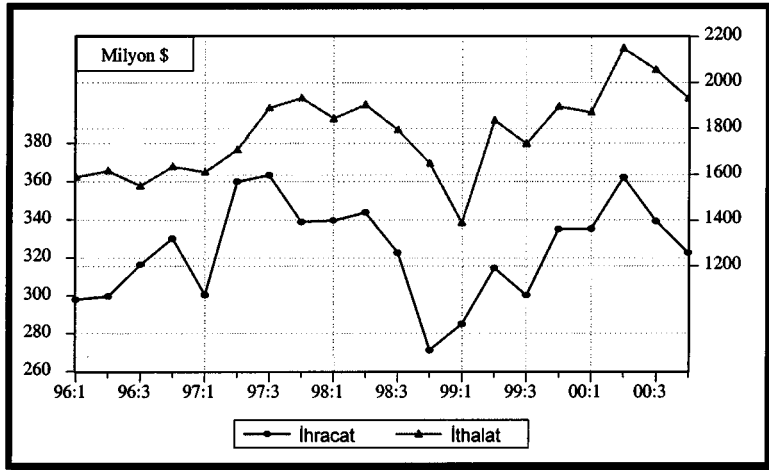
Kasım 2000 krizinden iki buçuk ay sonra gelen ikinci kriz nedeniyle, Kasım krizi sonrası belirtmiş olduğumuz, kimya sektörü ile ilgili etkilerin daha da derinleştiğı ve büyüme hızının yüzde -2 veya yüzde -3 seviyelerine kadar inebileceğı tahmin edilmektedir. İkinci altı ay için olumlu beklentilerin en aza indiğı, yabancı sermaye girişı beklentilerinin azaldığı gör÷lmektedir.



Grafik 3.21. Kimyasal Madde Ürünleri İmalatı, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış



Grafik 3.22. Kimyasal Madde Ürünleri İmalatı, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.23. Kimyasal Madde Ürünleri İmalatı, Dış Ticaret

### *Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri*

- Sektörün genel ekonomik konjunktürden kaynaklanan sorunların yanı sıra kendine özel sorunları vardır. Araştırma ve geliştirmedeki gerilik ve buna bağlı olarak da inovasyon (yenilik) yapılamaması, eğitimin sanayiye yatkın olmaması, sermaye yetersizliği, yabancı sermayenin yeterince doğrudan yatırım yapmaması ve özelleştirme sektörün karşı karşıya bulunduğu genel sorunlardır.
- Kimya sanayi üretim süreci içerisinde çevreyi kirleten en önemli sanayidir. Ayrıca, sektörün müşterilerinin kullanmış olduğu kimyasallar da çevreyi kirletmektedir. Kullandığı ham maddelerin ve ürünlerinin taşınması ve depolanması, üretimden kaynaklanan hava, su ve toprağa yapılan emisyonlar çevreye zarar vermektedir. Ayrıca meydana gelebilen kazalar da göz önünde bulundurulursa kimya sanayi 1984 yılından beri çok geniş bir programa tabi tutulmaktadır. İnsan sağlığı, teknik emniyet ve çevrenin korunmasında sürekli gelişme göstermek için sanayicinin yapmış olduğu gönüllü bir girişim olan ve "Responsible Care" adı altında Kanada'da çıkmış olan program tüm sanayi ülkelerindeki Kimya Sanayicileri Dernek ya da federasyonları tarafından çeşitli isimler altında uygulanmaktadır. Program, Türkiye'de Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği tarafından "Üçlü Sorumluluk" ismiyle tatbik edilmektedir. Türkiye'de 1993 yılında işe başlanmıştır ve büyük kimya tesislerinde ciddi şekilde uygulanmaktadır. Yaşanan son deprem felaketleri, uygulamanın ne kadar önemli olduğunu bir daha ortaya koymaktadır. Şu an için sadece Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği üyelerince uygulanmakta olan bu gönüllü girişimin tüm sektöre yayılması gerekmektedir. Çevre ihracatta tarife dışı engellerin temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, çevrenin korunması için gereken tedbirleri almayan kimya fabrikaları, ileride ihracatta dışlanabilme tehlikesiyle karşılaşacaktır. Bugün, çevre rekabet gücünün bir parçasıdır. Çevre için gerekli tüm tedbirler alınmalıdır. Devletin çevre destek programlarını geliştirmesi ve artırması, denetimi etkin kılması gerekli görülmektedir.
- Türk kimya sanayi, diğer ülkelerle yapılan mukayesesinde görüleceği gibi halen bir çok ülkenin gerisinde yer almaktadır. Bunun tek çözümü yatırım ve üretimdir. Türkiye'de, özellikle kimya sanayi yatırımları çok büyük bürokratik engellerle karşılaşmaktadır. Sektörde yer seçimi, çevre altyapısı ve uygulamada karşılaşılan bürokratik engeller teknoloji, sermaye ve teknik eleman

sorunlarından önce gelmektedir. Dünyadaki rakiplerle rekabet edebilmenin tek yolu eşit çerçeve koşullara sahip olmaktır. Avrupa'ya bakıldığında, her türlü alt yapısı (ulaşım, iletişim, atık tesisleri v.s.) hazır, tesislerin kapasitesine kadar pipe-line'larla ham madde getiren ve çok ucuz fiyat ve vergiden muafiyet ve buna benzer avantajlarla donatılmış bir çok "ihtisaslaşmış organize sanayi" bölgesi görülmektedir. Yabancı sermayenin burada sağlanan imkanları bırakıp, Türkiye'ye gelerek yatırım yapması beklenmemelidir. Türkiye'nin sanayileşme konusunda bir karar vermesi gerekmektedir. Ülkenin haritası üzerinde sanayi lekeleri yerleştirilmeli ve gerek kimya sektörü ve gerekse diğer sektörler önümüzdeki yıllar için yatırımlarını bu planlara göre değerlendirmelidirler.

- Dünyanın en ucuz ulaşımı olan ve rekabet edebilirlikte çok önemli bir faktör olan deniz ulaşımı, ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olmasına rağmen istenen seviyede değildir. Genel anlamda liman hizmetleri son derece pahalı ve yetersizdir. Bunun kesinlikle bir çözüme ulaştırılması gerekmektedir. Kurulacak "ihtisaslaşmış organize sanayi bölgeleri" ya da haritaya göre yapılacak olan "sanayi lekeleri" bu ulaşımdan mahrum bırakılmamalıdır. Fransa'daki Fos-sur-Marseille denizin kıyısında kurulmuş bir organize sanayi bölgesi kompleksidir. Belçika'daki Anvers Bölgesi, Hollanda'daki bölgeler bunlara örnek olarak gösterilebilir.

### 3.9. Gübre Sektörü

Sektör Temsilcisi : *Gübre Üreticileri Derneği*

#### **Genel Değerlendirme**

Gübre sektörü ISIC Rev.3 sınıflandırmasında 352 nolu Diğer Kimyasal Maddeler kaleminin bir alt sektörüdür. Bu sektörde, Türkiye'de büyük yatırımlara sahip, gübre üretimi ve pazarlamasıyla uğraşan 6 ana kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşlardan 4'ü özel sektöre 2'si de kamu sektörüne aittir. Halka açık durumdaki Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş. (BAGFAŞ) Bandırma'da kurulu fabrikalarında AS, TSP, DAP ve kompoze gübreler üretmekte olup yıllık kapasitesi toplam 759.500 tondur. Yine IMKB'ye kote durumdaki Ege Gübre Sanayii A.Ş. İzmir Foça'da kurulu fabrikalarında kompoze gübre üretimi yapmaktadır. Bu fabrikanın kapasitesi 330.000 t/yıldır. Toros Gübre ve Kimya End.A.Ş., Mersin ve Ceyhan'da kurulu fabrikalarında DAP, AN, CAN ve kompoze gübreler üretmektedir. Kapasitesi toplam 1.402.500

t/yıldır. Gübre Fabrikaları T.A.Ş. İskenderun'da kurulu TSP fabrikası ve Yarımca'da kurulu TSP ve kompoze gübre tesislerine sahiptir. Kapasitesi toplam 870.000 t/yıldır. Kamu sektör kuruluşlarından İstanbul Gübre Sanayii A.Ş. (İGSAŞ) Yarımca'daki fabrikalarında ÜRE ve kompoze gübreleri üretmektedir. Üre gübresi ülkemizde yalnızca İGSAŞ tarafından üretilmektedir. Toplam kapasitesi 661.000 t/yıldır. Diğer kamu kuruluşu ise Türkiye Gübre Sanayii A.Ş.'dir (TÜGSAŞ). Kütahya, Gemlik, Elazığ ve Samsun'da kurulu tesislerinde CAN, AN (yüzde 33,0 N), DAP ve kompoze gübreler üretmektedir. Kapasitesi toplam 1.699.700 t/yıldır. Esas faaliyeti gübre üretmek olmayıp işlemleri gereği AS gübresi üreten Ereğli Demir Çelik İşl., İskenderun Demir Çelik İşl. ve Karabük Demir Çelik İşl. ile birlikte Türkiye'nin gübre üretim kapasitesi fiziki toplam 5.796.900 ton/yıldır. Bugün kamu sektörü kuruluşlarından İg-saş ve Tügsaş özelleştirme kapsamındadır.

Sektör 1994 yılı ekonomik krizi etkilerini sonraki yıllarda hem üretim ve hem de tüketim bakımından telafi edegelmiştir. 2000 yılında gübre üretimi fiziki olarak 3.172.280 ton olmuştur. 1999 yılında 3.310.365 ton olan fiziki üretime göre 2000 yılı üretimi yüzde 4,2 azalmıştır. Kapasite kullanım oranı fiziki olarak 1999 yılında yüzde 57,1 iken, 2000 yılı sonunda yüzde 54,7'ye inmiştir. 2000 yılında gübre üreticisi kuruluşlar toplam 4.541.263 ton gübre satışı gerçekleştirmişlerdir. Bunun 1.557.228 tonu ihaleler suretiyle çeşitli gübre dağıtıcısı kurumlara (örneğin T. Tarım Kredi Kooperatifleri, Şeker Şirketi ve Tariş gibi.), 2.905.139 tonu da üretici kuruluşların kendi bayileri kanalıyla çiftçiye intikal ettirilmiştir. Gübre üreten kuruluşlar ve diğer gübre dağıtıcılığı izni almış kuruluşlar da dahil olmak üzere 2000 yılında çiftçiye fiziki olarak 5.294.060 ton gübre satılmıştır. Bir başka deyişle 2000 yılı sonunda gübre tüketimimiz 5.294.060 tondur. 1999 yılında bu miktar 5.577.419 ton olarak gerçekleşmişti. 2000 yılı fiziki tüketim miktarı 1999 yılından yüzde 5,1 daha azdır.

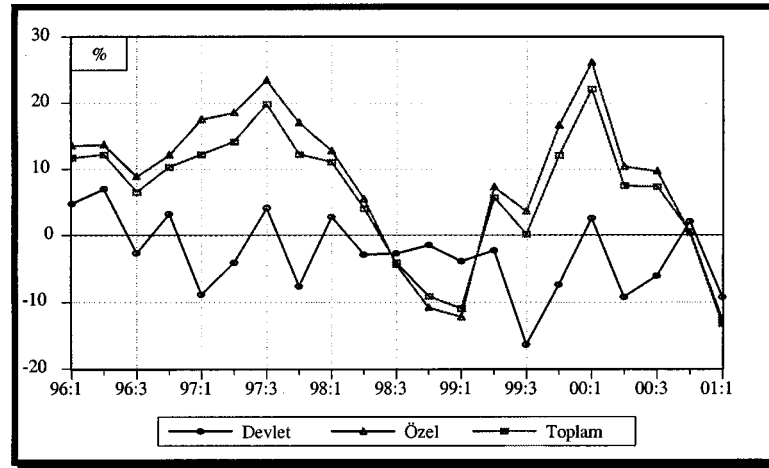
2000 yılında gübre ithalatı 2.408.287 ton olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılında ithalat fiziki olarak 1.848.183 ton olmuştu ki 2000'de 1999'a göre yüzde 30,3 oranında fiziki artış gerçekleşmiştir.

Önümüzdeki yıllara bakıldığında, Güneydoğu Anadolu Projesinin tamamen devreye girmesi halinde gübre tüketiminin 1.200.000 ton/yıl artacağı tahmin edilmektedir. Bu miktar Türkiye genelinde kullanılan gübrenin yaklaşık yüzde 25'ine tekabül etmektedir. Projenin etkileri yavaş yavaş görülmeye başlamıştır.

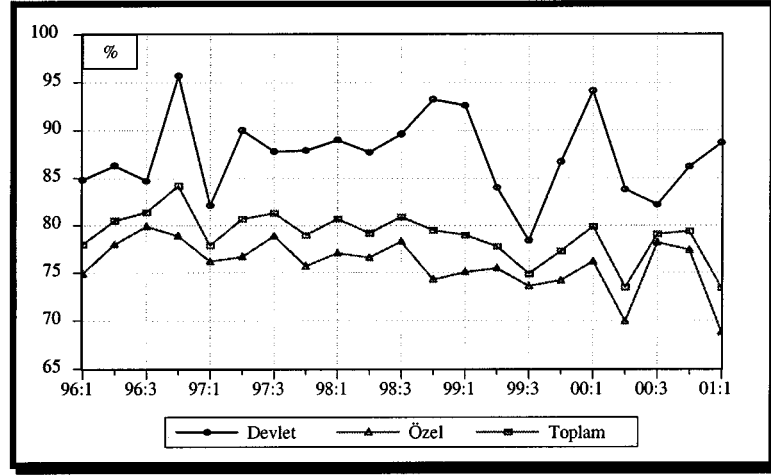
1994 ekonomik krizinin gübre sektörüne etkileri hem üretim hem de tüketim açısından üç yılda atlatılmış, yeni uygulamaya konulan destekleme sisteminin olum-

lu etkisi ile de 1998 yılında sektör atağa kalkmıştır. Destekleme çiftçinin bilfiil kullandığı gübreye verilmektedir. Çiftçinin kullandığı gübre ise hem üretimden hem de ithalattan sağlanmaktadır. Sonuçta, destekleme hem üretimden hem de ithalattan elde edilen ve çiftçi tarafından bilfiil kullanılan gübrelere verilmektedir. 1998 yılında yeni uygulamaya konulan destekleme sistemi gübre üreticilerini mali yönden rahatlatmış, bir yandan gübre maliyetlerini düşürerek diğer yandan çiftçinin elindeki para ile daha fazla gübre almasını sağlamıştır. Bunun sonucunda gübre üretiminde ve özellikle gübre tüketiminde belirli bir artış gözlenmiştir.

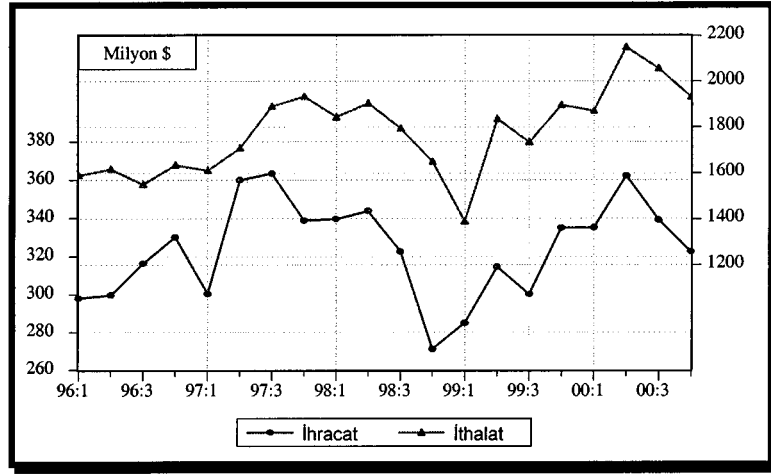
Hammadde yönünden yüzde 80 dışa bağımlı olan sektör Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden ise oldukça olumsuz yönde etkilenmiş, özellikle döviz kurunun dalgalanmaya bırakılması nedeniyle hammadde fiyatları yüzde 40 oranında artmıştır. Ayrıca, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın üretici kuruluşlar üzerinden yapılmakta olan destekleme nedeniyle uygulamada oluşturduğu bürokrasi de sektörü menfi yönde etkilemiş ve krizlerin etkilerini artırmıştır.



Grafik 3.24. Kimyasal Madde Ürünleri İmalatı, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış



Grafik 3.25. Kimyasal Madde Ürünleri İmalatı, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.26. Kimyasal Madde Ürünleri İmalatı, Dış Ticaret

### Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri

- Sermaye yoğun yatırımlara sahip olan gübre sektöründe son on beş yıldır lüzumlu rehabilitasyon çalışmaları dışında yeni yatırımlar yapılamamıştır. Yeni yatırımlar yapılmayışının başlıca nedeni, hükümetlerin kimyevi gübre sektörüne hem üretim hem de pazar yönünde müdahale edebilmeleri ve bunun sonucunda da iç piyasada meydana gelen belirsizliklerdir. Halbuki fiyatlar bu şekilde değil, borsada arz ve talep ilişkisine göre teşekkül etmelidir. Ayrıca teşviklerin olmayışı da gübre sanayi için bir eksikliklerdir. Bütün bu sorunların giderilebilmesi için, öncelikle hükümetlerin gübre fiyatlarına müdahaleleri ortadan kalkmalı, yukarıda bahsedildiği gibi fiyatlar borsada arz-talep ilişkisi-

sine göre belirlenmelidir. Ayrıca sektöre yönelik desteklerin artması hem yeni yatırımlar için hem de ihracat için gereklidir.

- Sektör fosfat, kükürt, potas, amonyak gibi tüm hammaddelerde dışa bağımlıdır. Bunun yanında yerli olarak üretilen amonyak için kullanılan doğal gaz, Botaş'tan yeterli miktarda ve rekabet edebilir fiyatla tedarik edilememektedir.
- Kimyevi gübre, destekleme kapsamında olan bir girdidir. Destekleme sistemi yıllardır değişerek uygulanagelmekte olup, şu anda üretici kuruluşlar üzerinden çiftçiye verilmektedir. Son zamanlarda çiftçiye doğrudan gelir sistemine geçilmesi gündeme gelmiştir. 2002 yılında uygulamaya konulması düşünülen "Çiftçiye Doğrudan Gelir Sistemi" dikkate alındığında, üretici kuruluşların destekleme sistemi dışında tutulacakları aşıkardır.

### 3.10. Çimento Sektörü

Sektör Temsilcisi : *Türkiye Çimento Müstahsilleri Derneği*

#### Genel Değerlendirme

Türk çimento sektörü ülkemiz sanayileşmesinin en başarılı örneklerinden birisidir. 1911 yılında 20.000 ton/yıl kapasteli bir fırınla üretime başlamış ve geçen 89 yıl içinde Avrupa'da ve Dünya'da önemli büyük üretici konumuna gelmiştir. Bugün tamamı özel sektör tarafından işletilmekte olan ve 32 adedi Birlik üyesi bulunan 39 entegre fabrika ve 18 öğütme-paketleme tesisi tarafından modern teknolojilerle tüm yurttaki Türk Standartlarına ve uluslararası standartlara uygun üretim yapmaktadır.

Mülkiyet yapısı açısından Türk çimento sektörünün gelmiş olduğu nokta; özelleştirme çalışmalarının tamamlanması ile tamamen özel kesimin hakim olmasıdır. Özelleştirilen fabrikaların bir kısmı yabancı sermaye, ağırlık olarak Fransız şirketler tarafından satın alınmıştır. Halen Fransız, İtalyan ve Belçika sermayesi Türk çimento sektöründe önemli bir yere sahiptir.

Çimento üretiminin coğrafi dağılımına bakıldığında; İç Anadolu bölgesi 8 fabrika ve 5 tesis, Marmara bölgesi 8 fabrika ve 4 tesis ile en çok işletmenin bulunduğu bölgelerdir. Akdeniz bölgesi 3 fabrika ile en az fabrikaya sahip bölgedir.

Sektörün 2000 yılı performansına bakılacak olursa, ağır kış şartlarının getirdiği düşük satışlar ile 2000 yılına başlayan çimento sektörü, Nisan ayından itibaren inşaat sektöründe canlanma beklenirken 10 Nisan Kararnamesi ile Yapı Denetim Şir-



ketlerinin oluşturulması amacıyla 10 Temmuz'a kadar ruhsat yasağı getirilmesi sektörü olumsuz etkilemiş, bu nedenle 2000 yılı ilk yarısında, 1999 yılı aynı dönemine göre üretim ve satış seviyeleri yakalanamamıştır. Yasağın kalkması ile yaşanan canlanma daha sonraki aylarda kendini azda olsa olumlu seviyede hissettirerek yılın ikinci yarısında 1999 yılı üretimi yakalanmıştır.

Ancak, 1998 yılında 34.1 milyon ton olan iç satış rakamı 1999'da 31,5 milyon ton'a 2000 yılında ise yüzde 1,5 civarında bir küçülme ile 30.9 milyon tona gerilemiştir. İç pazardaki bu daralma halen devam etmektedir. 2000 yılında, yurtiçi piyasalarda yaşanan bu olumsuzluklara çözüm bulmak üzere, daralma nedeniyle oluşan ürün fazlasının ihracata yöneltilmesine çalışılmıştır. 1998 yılında 4 milyon ton olan ihracatımız, 1999'da 4,5 milyon tona ve 2000'de 6.5 milyon tona çıkmıştır. Dolayısıyla, 1998 yılına kadar iç piyasa lehine gerçekleşen canlılık bu tarihten sonra yerini ihracata bırakmıştır. Klinker ve çimento toplam ihracatı ise yüzde 45 oranında bir artışla sektörün bugüne kadar yaptığı en yüksek ihracat rakamına ulaşmıştır. Zaten çok az miktarlarda olan ithalat ise yüzde 8 civarında bir azalma göstermiştir. Üretim miktarlarında, hem klinkerde hem de çimentoda, bir önceki yıla göre yaklaşık 1'er milyon tonluk artış oluşmuştur. Buna rağmen çimento sektörünün önemli ölçüde kapasite fazlası vardır.

Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi sektör olarak çimento ithalatı yapılmamaktadır. Türkiye, 2000 yılında Avrupa'da 64.8 milyon ton ile üretimde üçüncü, 30.9 milyon ton ile iç satışlarda dördüncü ve 6.5 milyon ton ile ihracatta birinci sırada bulunmaktadır.

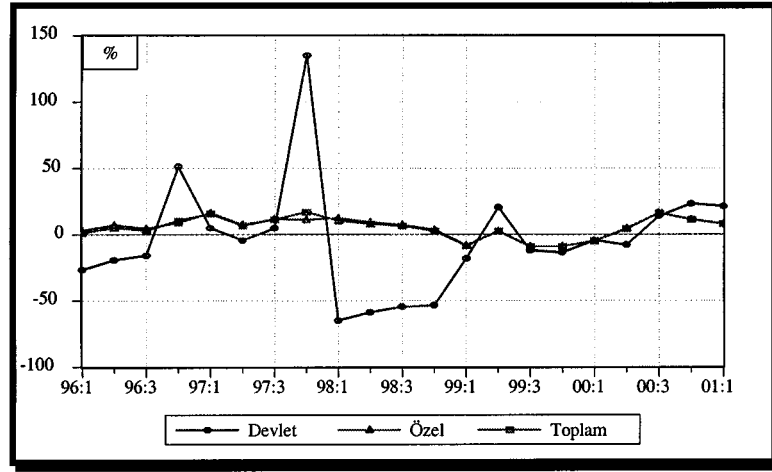
**Tablo 3.8. 2000 Yılı Rakamları, Milyon Ton**

	<b>Üretim</b>	<b>Yurtiçi Satış</b>	<b>İhracat</b>	<b>İthalat</b>
Çimento	35.9	30.9	4.5	-
Klinker	28.9	-	2.1	0.2

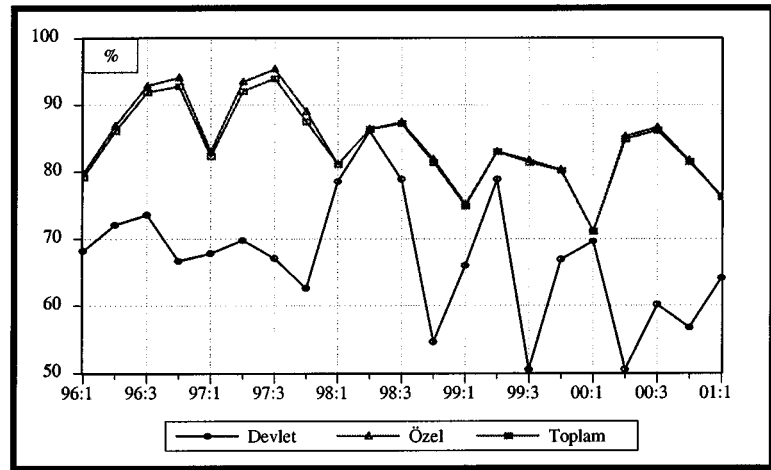
Sektör 1999 yılında global krizin etkilerini hissetmeye başlamış, tüketimdeki azalma beraberinde fiyat düşüşlerini de getirmiştir. Ayrıca, bu krizin yaşandığı süreç içinde oluşan iki büyük deprem sektörde büyük bir durgunluk yaratmıştır. 2000 yılına, hem ekonomik istikrar paketinin açıklanmış olması ile oluşan belirlilik hem de deprem bölgelerinde yeniden yapılanma projelerinin başlayacak olması nedeniyle, iyi beklentilerle başlayan sektör, yılın ilk çeyreğinde bu projelerin başlama-

ması ve ağır kış şartları nedeniyle gerçekleşen düşük satışlar sonucu beklentilerini elde edememiştir. Nispeten olumlu geçen ikinci ve üçüncü çeyreğin ardından Kasım 2000 ekonomik krizi ile birlikte tekrar belirsizlik yaşanmaya başlanmıştır.

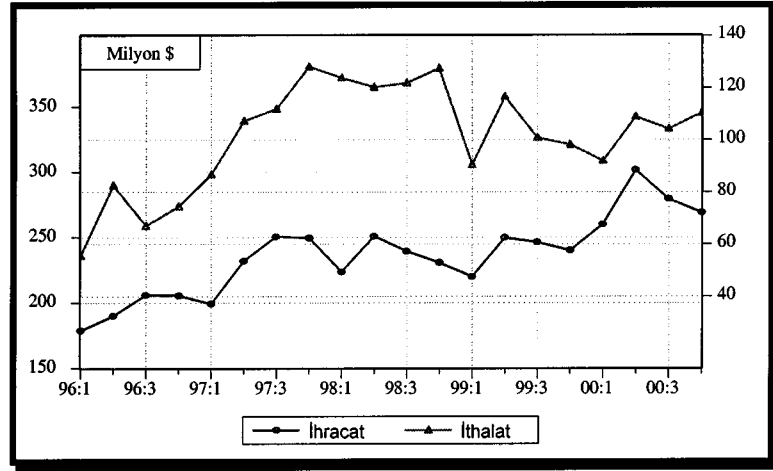
Sektörde uzun yıllardır beklenen canlanmanın, Şubat ayı krizinden sonra, 2001 yılında da gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. 1994 krizinde yüzde 6 seviyesinde bir ekonomik küçülme yaşanırken çimento talebinde yüzde 10 daralma olmuştur. 2001 yılı ile ilgili gerçekçi bir tahminde bulunmak, bugün için olası değildir. 1994 yılına kadar süratli bir gelişme yaşanmış olması 1994 yılındaki çöküşün kuvvetli olmasına neden olmuştur. 1999 ve 2000 yıllarında yaklaşık yüzde 10'luk bir küçülme olması büyümenin ertelenmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle, 2001 yılındaki düşüşün 1994 yılındaki kadar büyük olmayacağı beklenmektedir.



Grafik 3.27. Metalik Olmayan Diğer Mineral Madde İmalatı, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış



Grafik 3.28. Metalik Olmayan Diğer Mineral Madde İmalatı, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.29. Metalik Olmayan Diğer Mineral Madde İmalatı, Dış Ticaret

### Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri

- Türkiye’de çimento satış fiyatları AB ülkeleri içinde en düşük seviyededir. Mevcut satış fiyatları ile sektörün gerekli modernizasyon ve verimlilik artırıcı yatırımlarını finanse etmesi mümkün değildir.
- Özellikle 1999 yılında ülkemize girişi sağlanan, maliyetleri sübvansede edilerek düşük tutulan ve ucuz satışıyla haksız rekabete yol açan İran çimentoları yöre çimento fabrikalarının üretimlerini olumsuz etkilemiş, haksız rekabet ortamı yaratılmıştır. Gerek çimento kalitesi yönünden ve gerekse ambalaj standartlarına uygunluğu yönünden şüphe arz edip vahim sonuçlara neden olabilecek bu durum ilgili mercilerin girişimleri ile durdurulmuştur. Bu tür ithalatlarda 28 günlük çimento test sonuçlarının belli olmadan fiili ithalat izninin verilmemesi ve piyasaya arz edilmemesi gereklidir.
- Ayrıca, ihracatta AB ülkelerinin uygulamakta oldukları homologasyon sıkıntı yaratmaktadır. İhracatın zamanında yapılamaması ya da hiç gerçekleştirilememesi gibi sonuçlar doğurabilecek biçimde yavaş yürütülen kalite ve standart kontrol formaliteleri ve bu kontrollerin sıklığı AB ile çimento ihracatımızı doğrudan ve olumsuz olarak etkilemektedir. Ülkemizde ihracat yapan fabrikaların ISO 9002 belgesi almış olmaları, hatta bir kısmının ISO 14000 çalışmalarını tamamlamaları, üretilen çimentolarda herhangi bir kalite sorunu yaşanmayacağına güvencesidir.
- Sektörün girdilerinin yüzde 30’unu yakıt oluşturmaktadır. Ülkemizde yeterli kalorifik değerde kömür bulunamadığından, yerli linyitleri azami ölçüde kul-

lanabilmek için yüksek kalorifik değere sahip steamcoal ve petrokok ithal edilerek doğrudan veya karışım şeklinde uygun yakıt karışımı elde edilmektedir. Ancak, Çevre Bakanlığı'nın izinleriyle ithal edilebilen bu yakıtlar, sadece yıllık ihtiyaç oranında getirilebilmekte ve stok tutma konusunda inisiyatif tanınmamaktadır. Dolayısı ile, zaman zaman dalgalanma gösteren dünya yakıt piyasasında oluşan ucuzluktan istifade etmek isteyen üreticiler bu imkandan yararlanamamaktadır. Rakip ülkelerin yararlandığı bu imkanın kullanılmaması 150-160 milyon USD döviz girdisi sağlayan sektörümüzün dış pazardaki şansını azaltmaktadır.

- 3 Şubat 2001 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan yönetmelik ile AB dışındaki ülkelere yapılacak, demir-çelik sektörünün kullandığı hariç, kömür ve petrokok ithalatında Gümrük resmine esas bedelin yüzde 10'u oranında fon kesintisi konulmuştur. Çelik yapıların ana malzemesi olan demir çeliğin üretiminde kullanılan kömür fondan muaf tutulurken, betonun ana malzemesi olan çimento üretiminde kullanılan ithal kömür ve petrokoka fon kesintisi konulması haksız rekabete neden olmaktadır. İthal kömür ile yerli kömür rekabetini sağlamak amacıyla konulan bu fonun ithal kömür fiyatlarının kur nedeniyle son dönemde büyük artış göstermesi ile uygulama gerekçesi de ortadan kalkmıştır. IMF'ye verilen ek niyet mektubunda yer alan, fonların tasfiye edilmesine ilişkin taahhüdün yerine getirilmesi çerçevesinde 3 Mart 2001 tarih ve 24335 sayılı (mükerrer) Resmi Gazetede yayınlanan kanun ile yürürlükten kaldırılan fonların gelirleri halen bütçeye kesilmeye devam etmektedir. Esasen mezkûr yönetmelikle demir-çelik sektörünün kullandığı kömür hariç tutulmuş ve yüksek evsafli kömür (KOK) ithalinde de fonun kaldırılmış olması gerçeği karşısında çimento sektörü dışında hiçbir sektör fona para ödememektedir. Sektör üzerinde büyük bir mali külfete yol açan bu fon kesintisinin kaldırılması gerekmektedir.
- 1999 yılı itibariyle mevcut çimento fabrikalarının klinker kapasiteleri toplamı 33.2 milyon tondur. Bu miktar 41 milyon ton çimentoya müsait bir kapasiteyi işaret etmektedir. Halbuki 1999 yılında yurtiçinde 35.5 milyon ton civarında bir talep oluşmuştur. Bu durumda yaklaşık 5.5 milyon tonluk atıl bir kapasite mevcuttur. Bugüne kadar sağlanan teşvikler ve başlanan yatırımlarla klinker üretim kapasitesinin 2005 yılında 41.3 milyon/tona çıkması ve 53.5 milyon ton çimento üretim kapasitesi yaratması söz konusudur. Halbuki ülkemizde çimento tüketiminin ulaşacağı azami nokta 42-45 milyon ton (kişi

başına 600-650 kg/yıl) olarak hesaplanmaktadır. Keza, ihracatın 4 milyon ton civarında devam edeceği varsayımı ile 2005 yılında 4.5 ile 7.5 milyon ton civarında bir kapasite fazlalığı doğacağı hesaplanabilir. Bu durumda verilen teşviklerle çimento sanayiine yöneltilen yatırımlar kaynak israfına yolaçacaktır. Dolayısıyla, mevcut tesislerde enerji tasarrufu, çevre, darboğaz giderme ve maliyet düşürücü yarırımlar ile modernizasyon yatırımları dışındaki yatırımlar ve bilhassa yeni tesis edilecek çimento fabrikaları için teşvik verilmelidir.

- Öğütme tesisleri de göz önüne alındığında bu kapasite, hali hazırda verilmiş teşviklerle ve başlanmış yatırımlarla 2005 yılına kadar 68.5 milyon tona ulaşacaktır. Bu da en iyimser tahminle o yılki ihtiyacın 23-26 milyon ton üzerinde olacaktır. Bu nedenle, Öğütme ve Paketleme Tesisi yatırımlarında da teşvik verilmesinin durdurulması kaynak israfının önlenmesi açısından zorunludur.
- Çimento üretiminde elektrik fiyatlarının yüksekliği girdiler açısından çok önem taşımakta ve yüzde 23,5'lik payla ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Halihazırda Türkiye; Avrupada, Almanya ve İsviçre'den sonra elektriği en pahalı kullananan ülke durumundadır.
- Ülkemizde liman tarifelerinin yüksek oluşu da çimento ihracat maliyetlerini yükseltmektedir.
- 6551 sayılı yasanın 2. Maddesine göre 29 Eylül 1987 tarihinde yürürlüğe giren tekel dışı patlayıcı maddelerin üretimi, ithali, taşınması, saklanması, depolanması , satışı, kullanılması, yok edilmesi, denetlenmesi usül ve esaslarına ilişkin tüzük hükümlerinde değişiklik yapan 4 Mayıs 1999 gün ve 99/12746 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 14 Mayıs 1999 gün ve 29695 sayılı Resmi Gazetede yayınlanıp yürürlüğe girmiş, bu değişiklikle mevcut depoların durumlarının tüzük hükümlerine intibakı için verilen 2 yıllık süre 13 Mayıs 2001 tarihinde sona ermiştir. Tüzükte bazı değişiklikler yapılmış ve ilgili Bakanlıkların görüşlerinin alınmasını takiben İç İşleri Bakanlığı APK nezdinde son şekli verilerek Başbakanlığa sevk edilmiştir. Başbakanlıkça Danıştaydan görüş alındıktan sonra Bakanlar Kurulu Kararı ve bu kararın Resmi Gazetede yayınlanmasıyla yürürlük kazanacaktır. Bahis konusu tüzük taslağında rahatlatıcı bir çözüm getirilmesi beklenmemektedir.
- Yürürlükteki 3382 sayılı Maden Kanununa göre, kesilip parlatılarak kullanılacak olan mermer, oniks mermeri ve diğer taşlar maden kanunu kapsamın-

dadırlar. Kesilip parlatılma özelliğini taşımayan kaba inşaat veya yol yapımı gibi işlerde kullanılan taşlar Maden Kanunu kapsamı dışında olup, ruhsatları Taş Ocakları Nizamnamesine göre İl Özel İdarelerince verilmektedir. Maden İşleri Genel Müdürlüğü, vermiş olduğu mermer ruhsatlarında blok olarak taşın çıkartılmasını kıstas kabul etmiş ve uygulamalarını bu şekilde sürdürmüştür. Özellikle çimento fabrikalarının hammadde olarak kullandığı kalkerin Maden Kanunu kapsamına alınabilmesi için çeşitli defalar yönetmelik değişikliği hazırlandığı ancak İç İşleri Bakanlığı ile Maliye Bakanlığının (Valiliklerinin gelirinin azalacağı düşünülererek) bu yönetmelik değişikliğine karşı çıktığı Maden İşleri Genel Müdürlüğü yetkililerince ifade edilmiştir. 1999 yılının Aralık ayında Maden Kanunu kapsamına alınan kalsit ve alçı taşı madenleri için hazırlanan yönetmelik değişikliğinde kalkerde bulunmaktaydı. Ancak, kalker bu yönetmelik değişikliğinden çıkarılmış, diğer iki maden Maden Kanunu kapsamına alınmıştır. Bu güne kadar yapılan görüşmeler neticesinde kesin çözüme kavuşamamasının nedeni ise hammadde üretiminde İdarenin elde ettiği (rüsüm, harç, devlet hakkı, fon) gelirlerin kuruluşlar arasındaki paylaşılması sıkıntısından kaynaklandığı, bu nedenle özel idarelerin ve Enerji Bakanlığının ayrı ayrı mevzuatlarla ayrı ayrı ruhsat vermeye devam ettiği görülmektedir. İç İşleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ile Enerji Bakanlığının sadece gelirlerin paylaşılması konusunda anlaşıp, doğadan üretilen bütün tabi kaynakların 3213 sayılı Maden Kanunu kapsamında bulunduğu hususunda Bakanlar Kurulu Kararı alınması meseleyi temelden halledecektir.

- Maden ruhsat sahiplerinin son üç yıldır sıkıntı çektiği sorunların başında Maliye Bakanlığı Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nce istenen Hazine arazilerinden maden çıkartılması esnasındaki ecrimisil ve kira uygulaması gelmektedir. Maden İşleri Genel Müdürlüğü bu konu ile ilgili olarak Maliye Bakanlığı ile yazışma yapmış ve ruhsat sahiplerinin yıllık ruhsat harcı ile bilanço brüt karlarının yüzde 10'unu Hazine'ye yatırdığını belirterek ecrimisil ve kira uygulamasından vazgeçilmesi gerektiği ifade edilmiş, ancak T.C Maliye Bakanlığının 4 Ağustos 2000 tarih ve 42435 sayılı genelge ile uygulamaya devam edilmesi gerektiği bildirilmiştir. Söz konusu genelgenin kaldırılmasının gerektiği ve ruhsat sahiplerinden alınan harçların ve devlet hakkının yeterli olduğu kanaati taşınmaktadır.
- Yeni çıkan çimento standartları çok geç tebliğ kapsamına alınmaktadır. Bu nedenle, yeni çıkan çimento standartları daima süratle tebliğ kapsamına alın-

malı ve her yıl gözden geçirilip uyulması zaruri olan standartlar düzenlenip güncelleştirilerek yayınlanmalıdır. Yeterlik, tebliğe göre verilmektedir. Bu yüzden standart yürürlükte olsa bile mutlaka tebliğde yer almalıdır.

- Belediyelerin daha çabuk ruhsat verebilmeleri bakımından belediye imar durumu için gereken zemin etüdlerinin Bakanlık tarafından hızlandırılması gerekli görülmektedir.
- SPK ve İMKB'ye tabi anonim şirketler Maliye Bakanlığı ve SPK mevzuatı çerçevesinde iki ayrı bilanço hazırlamak durumundadırlar. Dublikasyon neticesinde yanlış anlamalara meydan verilmemesi için bilançonun tek elden hazırlanması uygun olacaktır.
- Devletin herhangi bir yanlışlık veya hata dolayısıyla hatayı düzelten yeni bir karar yayınlaması, yeni karardan önce ödeme yapanları yeni kararın uygulanmaması nedeniyle mağdur etmektedir. Ödeyenin cezalandırılması, ödemeyenin ise mükafatlandırılması anlamına gelen bu uygulamada ödeme yapanların haklarının korunması gerekmektedir.

### **3.11. Demir - Çelik Sektörü**

Sektör Temsilcisi : *Demir Çelik Üreticileri Derneği*

#### **Genel Değerlendirme**

Türk demir çelik sektörü, 14,3 milyon ton yıllık üretimi ve 7 milyon ton toplam ihracatı ile gelişmekte olan ülkeler arasında, öncü role sahip bulunmaktadır. Türkiye'de her birinin yıllık kapasitesi 1.000.000 ton ile 3.000.000 ton arasında değişen üç adet entegre tesis ve kapasiteleri 400.000 ton ile 2.000.000 ton arasında değişen 15 adet elektrik ark ocaklı tesis bulunmaktadır.

19,8 milyon tonluk ülke ham çelik kapasitesinin, yüzde 31'ine tekabül eden 6.2 milyon tonu entegre tesislere, yüzde 69'una tekabül eden 13,6 milyon tonu ise, 15 adet elektrik ark ocaklı tesislere aittir.

2000 yılında, ülke ham çelik kapasitesinin, 16,3 milyon tonluk bölümü uzun ürün üretimine (yüzde 83), 3 milyon tonluk bölümü yassı ürün üretimine (yüzde 15) ve geriye kalan 450.000 tonluk bölümü ise vasıflı çelik üretimine (yüzde 2) yöneliktir. Sektörün, yassı, uzun ve vasıflı çelik de dahil olmak üzere, 2000

yılı toplam ham çelik üretimi 14.3 milyon tondur. Başka bir ifade ile, 2000 yılında sektördeki kapasite kullanım oranı yüzde 72,4 oranında kalmıştır.

Çelik ürünlerinin toplam ülke ihracatındaki payı, 1981 yılında yüzde 1,9 iken, 2000 yılında yüzde 8,1'e çıkmış ve Türkiye çelik ithalatçısı ülke konumundan çelik ihracatçısı ülke konumuna yükselmiştir. Aynı zamanda, Türkiye'nin 1980 yılında yüzde 0,6 olan dünya çelik üretimi içindeki payı, 2000 yılında yüzde 1,7'ye ulaşmıştır.

Türkiye'nin nihai mamul tüketimi, 1999 yılına kadar sürekli şekilde artış gösterirken, 1999 yılının Ağustos ayında yaşanan deprem nedeniyle inşaat faaliyetleri neredeyse tamamen durmuş ve tüketimde gerileme gözlenmiştir. 2000 yılında ekonomik program çerçevesinde, ekonomide gözlenen büyüme ve özellikle düşük faizli tüketici kredileri sebebiyle, inşaat ve otomotiv sektörlerinde ortaya çıkan talep artışı, program kapsamında takip edilen sabit kur politikası sebebiyle, yurtiçi üretime yansımamış ve üretim, 1998 ile aynı seviyede kalırken, tüketimde gözlenen yüzde 13 civarındaki artış, ithalât yolu ile karşılanmıştır.

2000 yılı Kasım ayında yaşanan kriz kadar, söz konusu krizi yaratan süreç de, sektörümüzü olumsuz yönde etkilemiştir. 2000 yılında Dolar/EURO paritesinde, Euro'nun aşırı değer kaybetmesi şeklinde ortaya çıkan gelişmeler, hedef enflasyona göre sabitlenen döviz kurlarının, enflasyon hedeflerine ulaşamaması sebebiyle, Türk parası karşısında reel olarak değer kaybetmesi ile birleşince, başta Avrupa pazarlarına yönelik ihracatımız olmak üzere, demir-çelik ürünleri ihracatını menfi yönde etkilemiş, buna karşılık ithalâta artış gözlenmiştir. Gümrük Birliği sonrasında düzenli bir şekilde artış gösteren AB ülkelerine yönelik demir-çelik ürünleri ihracatımız, 2000 yılında miktar yönünden yüzde 8,2 oranında gerilerken, ithalâtımızda son 5 yılda ilk defa artış gözlenmiş ve bu artış yüzde 32,2'ye ulaşmıştır.

Demir-çelik sektörü ihracatının ithalâtı karşılama oranının yüzde 114'den yüzde 78'e gerilemesine ve diğer sektörlerdeki benzeri menfi gelişmelerle birlikte, 2000 yılında ödemeler dengesi açığının 10 milyar dolara ulaşmasına yol açan bu durum, bir taraftan Kasım krizini tetikleyen önemli bir faktör olurken, diğer taraftan da kriz sonrasında piyasalarda belirsizliğe yol açarak, yatırımların ve iç tüketimin tümüyle durmasına neden olmuştur.

Tüm bu gelişmeler, 2000 yılında ihracatın miktar yönünden yüzde 5,6 oranında gerilemesine, üretimin ise, deprem sebebiyle iç tüketimin önemli ölçüde gerilediği 1999 yılı seviyesinde kalmasına yol açmıştır.

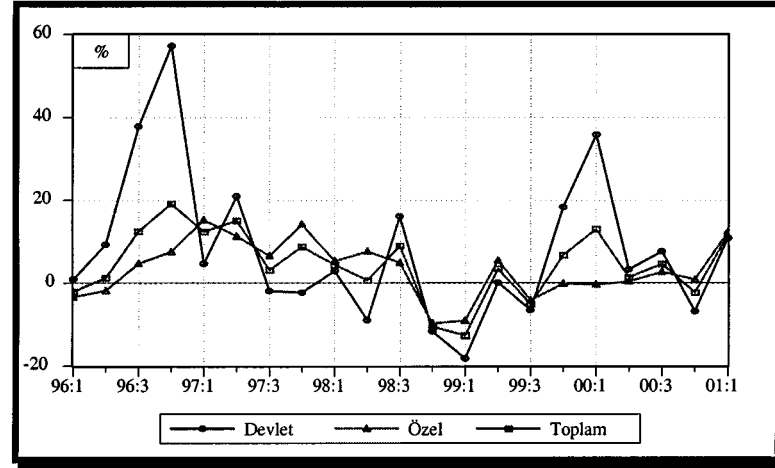


Şubat 2001 krizi, henüz Kasım 2000 krizinin menfi tesirlerini giderememiş olan sektörün, dalgalı kura geçilmesi sonrasında, yurtiçindeki inşaat yatırımlarının neredeyse tümüyle durması sonucunda, tam bir belirsizlik içerisine girmesine sebep olmuştur. Krizle birlikte,

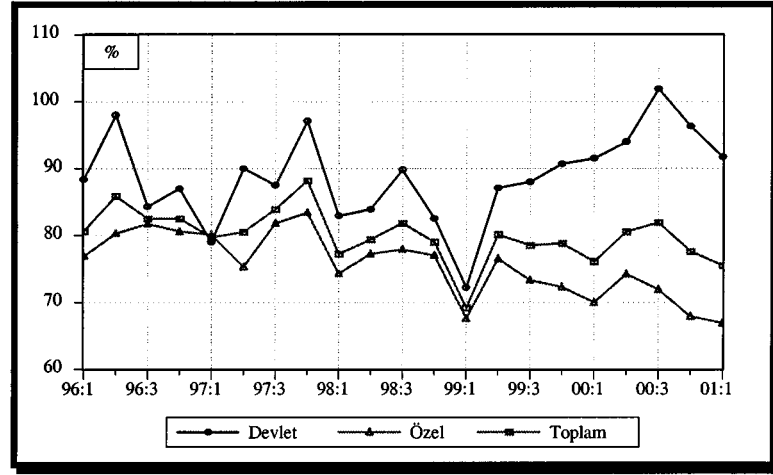
- ✓ Ürün fiyatlarının belirlenmesinde,
  - ✓ Daha önce yapılmış olan vadeli satışlara uygulanacak kurun tesbitinde,
  - ✓ Satıştan doğan alacakların tahsilinde,
  - ✓ Geleceğe yönelik üretim tahminlerinin yapılmasında,
- ciddi sıkıntılar yaşanmıştır.

Ayrıca dış piyasalarda, devalüasyon nedeniyle ilave fiyat indirimi talepleri ile karşılaşmış, piyasadaki daralma yüzünden, üreticiler arasında yaşanan keskin rekâbet, ihraç fiyatlarının düşmesine yol açmıştır.

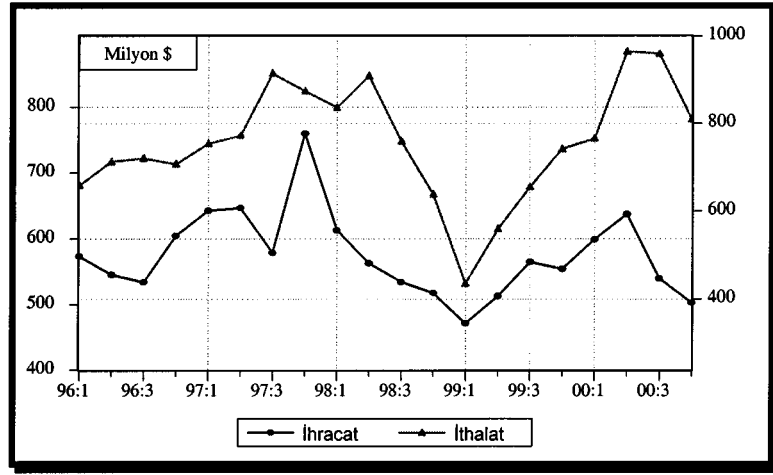
Özetle ifade etmek gerekirse, diğer ihracatçı sektörler gibi, demir-çelik sektörü tarafından da şikayetçi olunan ve bir şekilde dengelenmesi istenen, 2000 yılında ve 2001 yılının ilk iki ayında yaşanan, Türk lirasının değer kazanması, bu defa kurların tümüyle serbest bırakılması ile TL'nin aşırı değer kaybetmesine dönüşmüş ve piyasalarda oluşan belirsizlik, reel sektör üzerinde çok yönlü tahribata yol açmıştır.



Grafik 3.30. Ana Metal Sanayi, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış



Grafik 3.31. Ana Metal Sanayi, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.32. Ana Metal Sanayi, Dış Ticaret

### Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri

- Türk Demir-Çelik sektörünün, planlı dönemde ekonomik büyümenin beklenen seviyede gerçekleşmemesinden kaynaklanan, yapısal sorunları mevcuttur. Bunların başında, yassı ve uzun ürün dengesizliği gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde, toplam üretimin yüzde 60'ı yassı ürünlere, yüzde 40'ı ise uzun ürünlere yönelik iken, bu oran Türkiye'de yüzde 81 uzun ürün, yüzde 17 yassı ürün, % 2 vasıflı çelik şeklindedir. Üretimdeki bu dengesiz yapılanmadan dolayı Türkiye; iç pazar talebine ek olarak, yaklaşık 5 milyon ton civarında uzun ürünü ihraç etmek, 4 milyon ton civarında yassı ürünü ise ithal etmek mecburiyetinde kalmaktadır. Yassı ürün aleyhine olan bu durumun or-

tadan kaldırılabilmesi için, halen 2 milyon ton uzun ürün üretmekte olan İsdemir'in, Türkiye'nin yassı ürün açığını kapatacak ve aynı zamanda uzun ürün piyasasını rahatlatarak şekilde özelleştirilmesine ilişkin çalışmaların, süratle sonuçlandırılması gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi durumunda, önemli ölçüde ithal ikamesi sağlanacağı gibi, büyük ölçüde İsdemir'in KİT statüsünden kaynaklanan ve yılda 100 milyon Dolar'ı aşan zararın, devlet bütçesinden karşılanması gereği de ortadan kalkacaktır.

- Sektörün en temel girdilerinden olan elektrik enerjisi, cevher ve kömür üzerindeki fon ve kesintiler ile, İsdemir ve Erdemir'in yüzde 10 pahalı dahi olsa, demir ve cevheri Türk bayraklı gemilerle taşıma mükellefiyeti, sektörün rekabet gücünü menfi yönde etkilemektedir. Söz konusu fon ve kesintiler yanında, serbest piyasa mekanizması ile bağdaşmayan mükellefiyetlerin kaldırılması, sektörün uluslararası piyasadaki rekabet gücünün artırılması açısından, hayati önem taşımaktadır.
- Ayrıca, inşaat demiri üretiminde kullanılan kütüklerin yurt içi üretiminin, yurt içi tüketiminden fazla olması nedeniyle, bu ürünün ithalatı yerine, yurtiçinden tedarik edilmesi şartlarının özendirilmesi, bu cümleden olarak, dahilde işleme rejimi kapsamında, ihracat kaydıyla ithal edilen kütükler için uygulanan 6 aylık ihraç süresinin 3 aya indirilmesi ve geçici ithal kapsamında yurda giriş yapan kütüklerin, aynen ihracatını mümkün kılacak denetim mekanizmalarının kurulması gerekli görülmektedir.

### **3.12. Beyaz Eşya Sektörü**

Sektör Temsilcisi : *Beyaz Eşya Yan Sanayicileri Derneği ve Türkiye Beyaz Eşya Sanayicileri Derneği*

#### **Genel Değerlendirme**

Sektörün tanıtımında temel saptama, ana ve yan sanayilerin problemleri ve gelişiminin tamamen örtüşmesidir. Bu yüzden, ürünlerle ilgili rakamlar yan sanayiinin durumunu da tam olarak yansıtmaktadır.

Türkiye'de Beyaz Eşya Sektörü, ekonomik büyüme ve nüfus artışına bağlı bir şekilde hızlı büyüyen bir sektördür. Her yıl yaklaşık 500 bin çiftin evlendiği ülkemizde yıllık hane sayısındaki artış ortalama yüzde 2,5 civarındadır. Hane sayısında-

ki artışın bir nedeni de hane halkı sayısındaki azalmadır; 1985 yılında 5,2 olan hane halkı sayısı 1997 yılında 4,2'ye gerilemiştir. Sektördeki büyüme, daima GSMH artışının üzerinde olmuştur. Ürün fiyatlarındaki artış ise enflasyon oranının altında seyretmiştir.

Tablo 3.9 ve Tablo 3.10'da Beyaz Eşya Yan Sanayicileri Derneği üyesi firma rakamları verilmiştir. Tablodan da görüleceği gibi, sektör üretiminde 5 yıllık ortalama büyümeler, buzdolabı, otomatik çamaşır makinesi, bulaşık makinesi ve fırın için sırası ile yüzde 9,8, yüzde 6,8, yüzde 7,5 ve yüzde 14'dür. Buzdolabı için ithalat yüzde 19,4, iç satışlar yüzde 10,4 ve ihracat yüzde 11,2 ortalama olarak artmıştır. Bu oranlar Otomatik çamaşır makinesi için yüzde 51,2, yüzde 6,4 ve yüzde 99; bulaşık makinesi için yüzde 78,4, yüzde 12 ve yüzde 237; fırın için yüzde 126, yüzde 1,6 ve yüzde 89 olarak gerçekleşmiştir. İthalat artış oranı, ihracat artış oranından yüzde 40 fazla olmuştur.

**Tablo 3.9. Sektör Üretim ve İç Satış Rakamları**

Ürün	ÜRETİM					İÇ SATIŞ				
	1996	1997	1998	1999	2000	1996	1997	1998	1999	2000
Buzdolabı	1638	1850	1875	2139	2446	963	1230	1410	1265	1468
Ot. Çamaşır Mak.	1000	1454	1375	1219	1343	1070	1464	1498	1222	1417
Bulaşık Mak.	255	447	318	325	351	316	427	478	406	503
Fırın	616	921	907	886	1048	496	608	587	484	538
Toplam	3589	4672	4475	4550	5188	2845	3729	3973	3377	3922

Sektör, rekabet edebilir yüksek ve yeni teknolojiler kullanmaktadır. İhracat potansiyeli yüksektir. Sektörün ihracatı, iç pazarla destekleyerek, üretim ölçeklerini bir üst seviyeye çekmesi ve ihracatı daha da artırması krizlerin etkisini azaltacaktır. Ana sanayiye paralel olarak yan sanayi ihracatı da gelişmektedir.

**Tablo 3.10. Sektör Üretim ve İç Satış Rakamları**

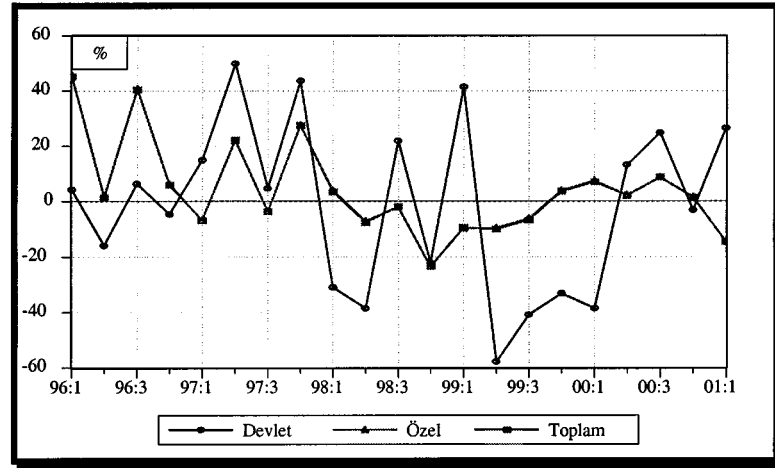
Ürün	ÜRETİM					İÇ SATIŞ				
	1996	1997	1998	1999	2000	1996	1997	1998	1999	2000
Buzdolabı	695	784	818	1046	1089	75	200	303	278	223
Ot. Çamaşır Mak.	55	87	121	180	273	115	164	253	208	295
Bulaşık Mak.	7	110	100	88	83	57	118	198	185	224
Fırın	125	282	353	405	557	9	10	33	38	57
Toplam	883	1274	1391	1763	2002	257	493	786	709	800

Kasım 2001 krizi sonrasında Aralık ayına bakıldığında, 1999 Aralığına göre yüzde 15,5'lik üretim azalması, yüzde 5,5'lik ithalat artışı, yüzde 21,9'luk iç satış artışı ve yüzde 5,2'lik ihracat artışı görülmektedir. İç satışlar, deprem nedeni ile 1999 ile karşılaştırmak yanıltıcı olabilir düşüncesi ile 1998 ile karşılaştırılır ise yüzde 11 oranında azalma olduğu görülmektedir.

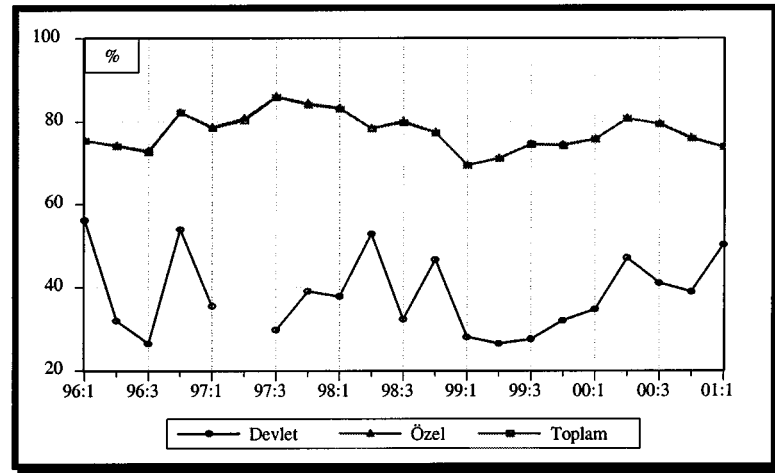
Şubat 2001 krizinin etkileri Kasım krizine göre sektörde daha yıkıcı bir görüntü vermiştir. İç pazar yüzde 49 daralmış ancak, kurdaki gelişme ile azalan ithalat ve artan ihracat desteği ile bu darbe üretime hafifleyerek yansımış ve üretim azalması yüzde 17 olarak gerçekleşmiştir.

#### *Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri*

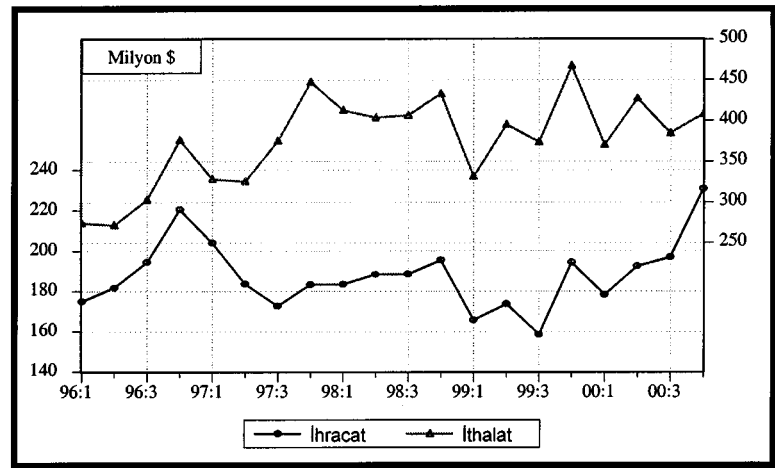
- Satın alma gücünün reel olarak gerilemesi; gelir dağılımının giderek bozulması
- KDV oranının lüks tüketim seviyesinde olması
- Enflasyon muhasebesi uygulanmaması sebebi ile sermaye birikimi sağlanamaması; vergi, sigorta primi ve enerji fiyatlarının çok yüksek olması
- İhracat desteklerinin son derece yetersiz kalması
- Ekonomik ve siyasi istikrarsızlık; belirsizlik ve güvensizlik ortamı
- İthalatın gereksiz şekilde özendirilmesi



Grafik 3.33. Elektrikli Mak. Cihazları İmalatı, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış



Grafik 3.34. Elektrikli Mak. Cihazları İmalatı, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.35. Elektrikli Mak. Cihazları İmalatı, Dış Ticaret

### 3.13. Gemi İnşa Sektörü

Sektör Temsilcisi : *Gemi İnşa Sanayicileri Birliği*

#### **Genel Değerlendirme**

Denizcilik Sektörünün önemli bir bölümünü teşkil eden Gemi İnşa Sanayii; bulunduğu gibi desteklendiği ve geliştirildiği bütün ülkelerde önemli bir istihdam potansiyeli yaratan, emek yoğun bir sektördür. Gemi İnşa Sanayii reel sektörde:

- ✓ Döviz ikame eden
- ✓ Yabancı sermayeyi davet eden
- ✓ Beraberinde yan sanayii sürükleyen
- ✓ Teknoloji transferini cezbeden
- ✓ Ülke savunmasına hizmeti nedeniyle stratejik önem taşıyan
- ✓ Deniz ticaret filosunu destekleyen
- ✓ İstihdam sağlayan

ve dolayısı ile "özel önem taşıyan sektörler" arasında yer alan bir ağır sanayi koludur. Diğer sektörlerle nazaran bu sektör, yan sanayi ile birlikte 1'e 6 oranında istihdam sağlar.

Türk özel sektör gemi inşa ve bakım onarım tersanelerinin; Sinop, Kdz. Ereğli, Gelibolu, Karabiga/ÇANAKKALE (İnşa halindedir.), Körfez/KOCAELİ'de toplam 5 adet ve Tuzla/İSTANBUL bölgesinde ise 35 adet olmak üzere toplam 40 adedi Gemi İnşa Sanayicileri Birliği üyesidir. Gemi İnşa Sanayicileri Birliği, 7 Temmuz 1971 yılında kurulmuş olup, Türk Gemi İnşa Sanayii'nin uluslararası ve ulusal her türlü platformda sözcülüğü ve temsilciliği görevini tüzüğü gereğince yerine getirmektedir.

Kamuya ait 2 tersanenin özelleştirme kapsamında bulunması ve yine kamuya ait 2 tersanenin Marmara Depremi sonrasında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı emrine devredilmesi ile Türk Özel Sektör Tersanelerinin önemi daha da artmış olup, ülkemizin gemi inşa sanayi sektörünü temsil etmektedir.

Tuzla Aydınlatıcı Koyu, 22.09.1969 tarih ve 6/12421 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı gereğince Özel Sektör Tersaneler Bölgesi olarak tahsis edilmiş ve 1980'li yılların

başlarından itibaren Haliç ve İstanbul Boğazi'ndaki kurulu yerlerinden çıkarttırılarak bu bölgede faaliyet göstermeleri istenen tersaneler ile yeni olarak gemi inşa ve bakım onarım faaliyetlerine başlayacak müteşebbislere 49 yıllık irtifak hakkı ile tahsis yapılmıştır. Tuzla Özel Sektör Tersaneler Bölgesinde, tersanelerimizin alt yapı çalışmaları ile yatırımlarını tamamlayarak faaliyetlerine başladığı dönem olan 1980'li yılların ilk yarısında çıkartılan teşvik kararnameleri ile ithalat serbest bırakılarak teşvik edilmiş, ancak tersanelerimizin tersane kurma girişimleri ile mevcut tersaneyi geliştirme ve modernizasyon atılımları gibi yatırım projeleri daha az teşvik görür hale gelmiştir. Bu da; teşvikler nedeniyle armatörlerimizin yabancı bayraklı gemi alımına yönelmelerine, tersanelerimizin geliştirme ve modernizasyon için gerekli öz kaynak birikimini sağlayamamasına ve ulaşılması hedeflenen kapasitenin çok altında kalmasına neden olmuştur.

Gemi İnşa Sanayicileri Birliği üyesi olan tersanelerimiz, dünya pazarlarında; uluslar arası anlaşmalara göre gemi inşa eden, zamanında gemi teslim eden bir sektör olarak tanınmasına rağmen, 1994 ekonomik krizi, 1997 yılında başlayan navlun krizi, Rusya ve Uzakdoğu Krizleri ve genişleyen global krizin etkisine girmiş, bu arada Dünya Ticaret Örgütü ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde 31 Temmuz 1998 tarihinden itibaren devlet desteklerinin kaldırılması ile rekabet edebilirliklerini büyük ölçüde yitirmişlerdir. Devlet desteği olmaksızın bir yere gelinemeyecek olan gemi inşa sanayiinde, tersaneleri bulunan AB ülkeleri, Çin, Romanya, Avustralya, Amerika, Güney Kore ve Japonya'da yüzde 60'lara varan gizli veya açık, dolaylı ya da dolaysız ortalama 120 dolayında devlet desteği sağlanmaktadır.

Bütün bunların yanında, son aylarda ihracata yönelik olarak yurt dışında akreditifi açılmış yeni gemi siparişlerinde, Türkiye'de bir çok bankanın verdiği teminat mektuplarının kabul görmemesi de rekabet edebilirlik yönünden tersanelerimize çok önemli bir olumsuzluk getirmektedir. 150.000 ton çelik işleme, bir defada 35.000 DWT'a kadar gemi inşası, toplam 1.000.000 DWT/yıl yeni gemi inşası, 7.500.000 DWT/yıl bakım onarım kapasitesi ve 100.000 DWT'luk 1 adet, çeşitli büyüklüklerde toplam 11 adet yüzer havuzu bulunan özel sektör tersaneleri, tam kapasite ile çalışmaları durumunda, 2.5 Milyar \$/Yıl döviz ikamesi ile 10.500 dolaysız, 75.000 civarında dolaylı istihdam potansiyeline sahiptir.

Halihazırda yukarıda kısaca sözü edilen sıkıntılar içinde ortalama yüzde 20.0'ler dolayında kapasite ile çalışıldığı, aşağıda verilen Tablo 3.11'de gözlemlenmektedir.



Tersanelerimiz yukarıda ifade edilen sıkıntıları yaşarken, uluslararası kurallar gereğince (MARPOL-SOLAS gibi) 15 yaş üstü gemileri 2001 yılı sonundan itibaren Avrupa ülkeleri ile diğer liman devleti ülkelerin seferden men edilecekleri ve dünya ticaretinin yüzde 85'inin deniz yoluyla yapıldığı dikkate alındığında; yeni gemi inşa talebi son 4 ay içinde tüm dünya tersaneleri açısından patlama noktasına gelmiştir. Bu ülkelerin tersaneleri tam kapasite ile çalışmaktadır. Ülkemizde ise ihracata yönelik olarak, halen 2000 yılından bu yana inşaatı süren 8 adet toplam 49.150 DWT'luk 72.500.000 US\$ değerinde çeşitli tipte yeni gemi inşası devam etmektedir. Yine son dört ay içinde kontratları tamamlanmış 8 Adet toplam 46.850 DWT'luk 85.000.000 US\$ değerinde kızağa konulacak yeni gemi siparişi alınmıştır. Ön sözleşmeleri yapılan çeşitli tipte 21 adet toplam 129.600 DWT'luk 257.500.000 US\$'lık yeni gemi siparişi, yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri nedeniyle, Türk bankalarının teminat mektuplarının yabancı banka ve finans kuruluşları nezdinde kabul görmemesi nedeniyle askıya alınmış durumdadır.

Ayrıca, Birliğimiz üyesi bazı tersanelerde ihrac amaçlı mega yatlar ile çeşitli yat ve gezinti teknelerine ilişkin talepler de son aylar içinde oldukça yoğunlaşmıştır. Bu taleplere de cevap verilmekte benzer güçlüklerle karşılaşmaktadır.

**Tablo 3.11. Yeni Gemi İnşa Üretim Değerleri**

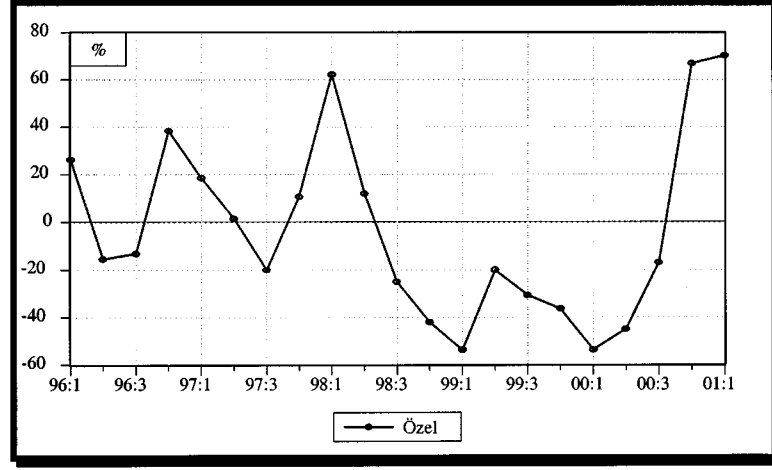
Yıl	Kapasite (DWT/Yıl)	Yeni Gemi İnşa (DWT/Yıl)	Kapasite Kul. Oranı	Yerli İnşa (Ad.)	İhrac İnşa (Ad.)	Toplam (Ad.)
1995	380.000	37.084	0,10	11	6	17
1996	400.000	112.689	0,28	9	9	18
1997	500.000	160.881	0,32	12	11	23
1998	500.000	133.550	0,27	16	10	26
1999	600.000	156.470	0,26	15	7	23
2000	600.000	98.500	0,16	14	7	21

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin sektör üzerindeki etkilerine bakılacak olursa, ilk aşamada bir yıldan fazla, orta vade sayılan kredi "line" ları zora girmiştir. Müteakiben yabancı bankalar, Türk bankalarının 6 aydan uzun süreli işlemlerini kabul etmemeye başlamışlardır. Yabancı firmaların inşa ettirmek istediği gemilerin siparişleri, sözleşmeler gereğince tersanelerimiz tarafından verilmesi gereken harici

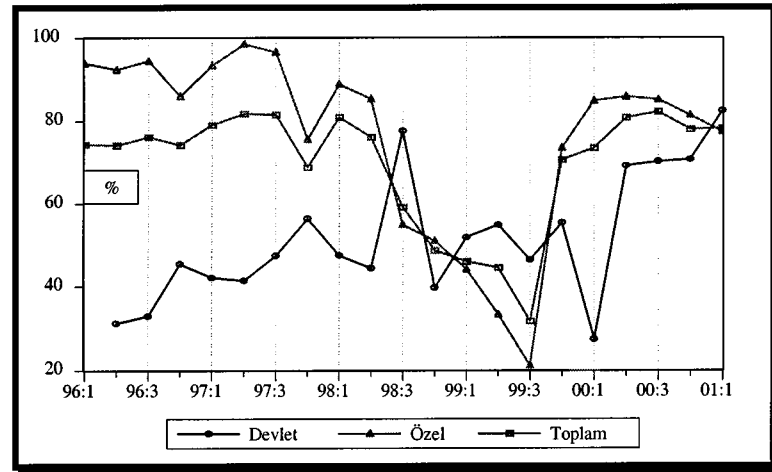
garantiler, bankacılık sektöründeki olumsuzluklar nedeniyle ve Türk bankalarının uluslararası piyasalarda verdikleri garantinin kabul edilmemesi nedeni ile verilemediğinden durdurulmuştur.

İç piyasadaki gemi inşa ve bakım onarımlarında ise ödemelerin zorlanması, özellikle anahtar teslim gemi inşaları için yapılan alımlarda kur farkı makasının giderek açılması, ithal girdilerde veya imalatı ithale dayalı yerli mallarda stok yetersizliği aşırı fiyat artışlarına neden olmuştur.

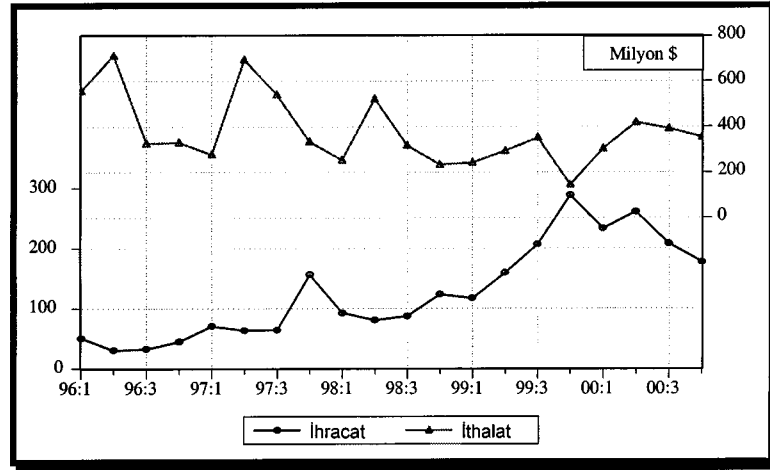
Dış kredi yollarının tıkalı olması, iç piyasanın belirsizliği ve istihdamın küçülmesi büyük ölçüde sektöre darbe vurmuştur.



Grafik 3.36. Diğer Ulaşım Araçları İmalatı, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış



Grafik 3.37. Diğer Ulaşım Araçları İmalatı, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.38. Diğer Ulaşım Araçları İmalatı, Dış Ticaret

### Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri

- Tuzla özel sektör tersanelerinin Hazine'ye ait olan arazilerinin satışı. 1969 Bakanlar Kurulu Kararı ile 49 yıllık irtifak hakkı ile kullanılan Tuzla Özel Sektör Tersane arazilerinin kıyı kenar çizgisi içinde kalan kısımlarının halen kullanıcı durumundaki müteşebbislere satışı;
- ✓ Kredi kullanılırken teminat olarak gösterilebilmeyi,
- ✓ Yabancı sermayenin ülkeye çekilmesini
- ✓ Tuzla Özel Sektör Tersaneler Bölgesinin halihazırdaki durum ve konumu ile "İhtisas Serbest Bölgesi" olarak ilan edilmesi,
- ✓ Yabancı bayraklı gemilerin onarım amacıyla tersanelerimize girmesini kolaylaştıracak, döviz girdisi sağlayacak,
- ✓ İhracat kolaylığı doğmuş olacağından yeni gemi inşasında rekabet avantajı yaratacak,
- ✓ İstihdama süreklilik kazandıracaktır.
- Gerek ülkemizin gerekse diğer ülkelerin 2020 yılına kadar çeşitli tipte yeni gemi ihtiyaçlarının çok yoğun olduğu bu dönemde, Gemi İnşa Sanayiinde faaliyet gösteren tersanelerini dolaylı ve/veya dolaysız devlet destekleri ile donatan ülkelerde olduğu gibi, Türk tersanelerinin teknoloji geliştirme ve rekabet edebilirlik gücünü arttırabilmeleri için çeşitli devlet desteklerinden yararlandırılmalı ve desteklerin sürekliliği sağlanmalıdır.

- Yabancı armatörlerin 2001 yılından itibaren artan taleplerinin karşılanması, dış pazarlarda gereken yerin alınması pazar payının sürekliliğinin sağlanması ile artacak üretim değerleri ve istihdam potansiyeli göz önüne alınarak yurt dışından alınan ihraç amaçlı gemi siparişlerinde; yabancı armatör tarafından akreditifi açılmış kredilere Türk bankalarının vereceği teminat mektupları için asgari 200 Milyon Dolar/Yıl bazında Hazine Garantisi verilmelidir.
- Gemi İnşa ve Bakım Onarım Sanayiini tanıyan, tersanelerin sorunlarını bilen bir Sektör Bankası ihtiyacı önümüzdeki yıllarda çözümlenmesi gerekli sorunlar arasında yer almaktadır.

### 3.14. Otomotiv Sektörü

Sektör Temsilcisi : *Otomotiv Sanayii Derneği*

#### Genel Değerlendirme

Otomotiv sanayii, "Motorlu taşıt aracı ile aksam ve parçalarını" üreten bir sanayidir. Dünyada toplam motorlu taşıt üretiminin yaklaşık yüzde 70'ini otomobil üretimi oluşturmaktadır. Otomobil üretimi, diğer motorlu taşıtlara göre çok daha yüksek adetlerde yapılır. Otomobil üretimi, otomotiv sanayiinin temelidir ve güçlü bir yan sanayiini oluşturarak diğer taşıtların üretimine de destek olur.

Otomotiv sanayii, sanayileşmiş ülkelerde ekonominin lokomotifidir. Bunun nedeni, diğer sanayi dalları ve ekonominin diğer sektörleri ile olan çok yakın ilişkisidir. Otomotiv sanayii, demir-çelik, hafif metaller, petro-kimya, lastik, plastik gibi temel sanayi dallarında başlıca alıcı ve bu sektörlerdeki teknolojik gelişmenin de sürükleyicilerinden birisidir. Turizm, altyapı ve inşaat ile ulaştırma ve tarım sektörlerinin gerek duyduğu her çeşit motorlu araçlar sektör ürünleri ile sağlanmaktadır. Bu nedenle, sektördeki değişimler ekonominin tümünü yakından ilgilendirmektedir. Otomotiv sektörü, kendisi dışında ham madde ve yan sanayi ile otomotiv ürünlerinin tüketiciye ulaşmasını sağlayan ve bunu destekleyen pazarlama, bayi, servis, akaryakıt, finans ve sigorta sektörlerinde de geniş iş hacmi ve istihdam yaratmaktadır. Otomotiv sanayii, savunma sanayiinin gelişmesinde ve teknolojik düzeyin yükselmesinde temel oluşturmaktadır. Bu sanayi dalında halen, büyük bir teknolojik gelişme potansiyeli ve gücü bulunmaktadır.

Bu özellikleri nedeniyle otomotiv sanayii, stratejik bir sanayidir. Özellikle, hızla küreselleşmekte olan bu sektörde rekabet büyük yoğunluk kazanmakta ve sana-

yileşmiş ülkeler ile AB, NAFTA gibi ekonomik birliklerde bu sektörün korunması ve rekabet gücünün geliştirilmesi için özel politikalar uygulanmaktadır. Ülkemizde ise böyle bir yaklaşımın bulunmadığı söylenebilir.

Otomotiv sanayii küresel düzeyde değişen Pazar ve rekabet koşulları nedeni ile, sürekli ve dinamik bir gelişme içindedir; üretici şirketler birleşerek "Trans-national Company" yapısına kavuşmaktadır. Ancak küreselleşme, yerel olanakların gelişmesine engel değildir; aksine yerel olanaklara çok yakından bağımlıdır. Bu olgu, Türkiye'deki rekabetçi otomotiv sanayii için çok önemli bir fırsattır. Türkiye'deki otomotiv sanayii de bu sürecin dışında kalmaz. Özellikle Gümrük Birliği kararı ile 1990 öncesi koşullara göre çok farklılıklar taşıyan Pazar ve rekabet koşulları, Türkiye'deki otomotiv sanayiini yeni bir yapılanma sürecine sokmuş bulunmaktadır. Bu sürecin mutlaka küreselleşme olgusu ve dünya pazarlarındaki gelişmeler çerçevesinde gelişeceği göz önünde bulundurulmalıdır. Yerel olanaklar uygun şekilde kullanılabildiği takdirde, küreselleşmeden doğan fırsatlardan yararlanmak mümkün olmakta ve yerel sanayi küresel sanayiinin önemli bir parçası olabilmektedir.

Türkiye'deki otomotiv sanayiinin temel hedefi, sürdürülebilir bir rekabet düzeyini olabildiğince yüksek katma değer yaratarak sağlamak ve şimdiki avantajlı konumunu koruyarak Türkiye'nin otomotiv sanayii alanındaki iddiasını sürdürmektir. Yüksek katma değerlerin sağlanması, tedarikçiler ile üreticiler arasındaki yakın ve uzun vadeli işbirliğinin genişlemesine bağlıdır. Bu işbirliğinin ortak Ar-Ge ve Co-design ile kurumlaşması zorunludur. Bu kurumlaşma, yan sanayiinin doğrudan OEM'e ihracatını da hedeflemelidir.

1998 yılının ikinci yarısında başlayan ve 1999 yılını da kapsayan olumsuz siyasal ve ekonomik koşulların ortadan kalkması ve 2000 yılında hükümetin izlediği ekonomik politikalar sonucunda tüketici kredi faizlerinin düşmesi ile birlikte üretimde, ithalatta, satışlarda ve ihracatta rekorlar kırılmıştır. Fakat, Kasım 2000 krizi ile birlikte tüm bu gelişmeler tersine dönmüştür.

2000 yılında motorlu taşıt araç üretimi yüzde 45 artarak 430.947 adet olurken, Aralık üretimi 1999 Aralık ayına göre yüzde 29 azalmıştır. Otomobil üretimine baktığında, 2000 yılı genelinde yüzde 34 artarken Aralık ayında yüzde 42 azalma görülmektedir. Aynı şekilde, 2000 yılında yüzde 45 artan ticari araç üretimi Aralık ayında yüzde 29 oranında azalmıştır.

2000 yılında uygulanan ekonomik program sonucu döviz kuru sıkı denetim altında tutulurken enflasyon oranının hedeflenen düzeyi aşması sonucu yabancı para birimleri TL karşısında ucuzlamışlardır. Bu gelişme, ithalata büyük bir destek sağlamış ve özellikle EURO bölgesinden yapılan ithalata hız kazandırmıştır. 2000 yılında, otomobil ithalatı yüzde 97 artarak 131.215 adetten 258.987 adete yükselmiştir. İthalat, Doğu Bloku ülkelerinden yüzde 108, AB ülkelerinden ise yüzde 107 oranında artarken, Uzak Doğu ülkelerinden yüzde 2 oranında azalmıştır. Aralık 2000'de ise otomobil ithalatı yüzde 18 azalma göstermiştir. Benzer şekilde, hafif ticari araç ithalatı 2000 yılı genelinde yüzde 94 artarken, bu oran AB ülkeleri için yüzde 112 ve Uzak Doğu ülkeleri için yüzde 56 iken Doğu Bloku ülkelerinden yapılan ithalat yüzde 42 azalmıştır. Aralık ayında ise hafif ticari araç ithalatında yüzde 27 azalma görülmektedir.

Toplam otomotiv pazarı, 2000 yılında 658.895 adede ulaşarak 1993 yılındaki satış rekorunu kırmıştır. Ancak, pazardaki bu gelişme ile birlikte, ithalatın Pazar payı 1992 yılında yüzde 20 ve 1994 yılında yüzde 15 seviyelerinde iken 1996 yılından sonra sürekli bir artış eğilimine girmiş ve 2000 yılında yüzde 52 seviyesine ulaşmıştır. Kriz nedeni ile 2000 yılı Aralık ayında 40.659 adet taşıt araç satışı ile son 5 yılın en düşük seviyesine ulaşılmıştır. Aralık ayı otomotiv pazarı 1999 yılı Aralık ayına göre yüzde 33 oranında azalmıştır. Vergi düzenlemelerinden dolayı her yılın Aralık ayında yükselen satışlar, Kasım krizi nedeni ile gerilemiştir. 2000 yılında toplam 466.726 adet otomobil satılmış ve en yüksek düzeye ulaşılmıştır. Bu değer, 1993 yılı satışlarından yüzde 6 ve 1999 yılı satışlarından da yüzde 62 daha yüksek olmuştur. 1999 yılına göre ithal otomobil satışları yüzde 97 artarken yerli otomobil satışları yüzde 32 artmıştır. Ocak-Aralık döneminde ithalatın Pazar payı yüzde 55 gibi yüksek bir orana ulaşmıştır.

Uludağ İhracatçı Birlikleri'nin verilerine göre, sektör ihracatı 2000 yılında 1999 yılına göre yüzde 6 artarak 2.383,7 milyon \$ olmuştur. Ana sanayide ihracat yüzde 1 azalırken yan sanayi ihracatı yüzde 13 artmıştır. Otomotiv Sanayii Derneği üyesi firma verilerine göre, ihraç edilen taşıt aracı 1999 yılındaki 92.044 adet seviyesinden 2000 yılında 104.226 adet seviyesine yükselmiştir ve bu dönemde gerçekleşen ihracat 1999 yılına göre yüzde 13 artmıştır. 2000 yılında toplam ihracat adet olarak yüzde 13 artmıştır fakat ihracatın ağırlıklı olarak EURO bölgesine yapılması sebebi ile ihracat değeri ABD Doları olarak düşmüştür.

2000 yılı Kasım ayında ortaya çıkan krizin yaratmış olduğu daralmanın etkisi yaşanırken Şubat 2001 krizi, fabrikaların yıllık tatillerini erken kullanmasına, üretimlerini durdurmasına, stoklarının artmasına ve personel azaltmasına neden olmuştur.

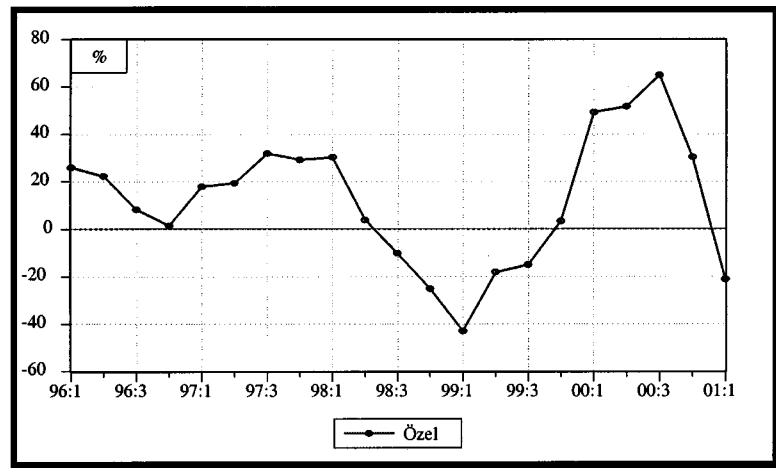
2001 yılı Ocak-Haziran döneminde 144.735 adet motorlu taşıt aracı üretilmiştir, dolayısı ile üretim 2000 yılının aynı dönemine göre yüzde 27 azalmıştır. Otomobil üretimi de yüzde 31 azalarak 98.558 adet olmuştur. Yük ve yolcu taşıyan ticari araç üretimi de aynı dönemde midibüste yüzde 78, küçük kamyonunda yüzde 73, büyük kamyonunda yüzde 69, minibüste yüzde 64 ve otobüste yüzde 21 azalırken kamyonette ihracat nedeni ile yüzde 35 artmıştır. Haziran 2001'de azalan talep nedeni ile midibüs üretimi yüzde 95, otobüs üretimi yüzde 87, minibüs üretimi yüzde 84 büyük kamyon üretimi yüzde 83, ve küçük kamyon üretimi yüzde 73 oranında azalmıştır.

2001 yılı Ocak-Haziran döneminde, 2000 yılının ilk altı ayına oranla, otomobil ithalatı yüzde 69 azalarak 33.056 adet olmuştur. Hafif ticari araç ithalatı ise yüzde 73 azalarak 8.786 adet olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, 93.810 adet taşıt aracı satılmış ve toplam Pazar 2000 yılının ilk altı ayına göre yüzde 68 azalmıştır. Bu dönemde, ithalatın Pazar payı otomobilde yüzde 53 gibi yüksek bir orana ulaşırken hafif ticari araçta yüzde 35 olarak gerçekleşmiştir.

Uludağ İhracatçı Birlikleri verilerine göre, sektör ihracatı Ocak-Haziran 2001 döneminde yıllık yüzde 50 oranında artarak 1.776 milyon \$ olmuştur. Taşıt aracı ihracatı yüzde 66, aksam ve parça ihracatı yüzde 36 artmıştır. Otomotiv Sanayii Derneği üyesi firma verilerine göre, 2001 yılı Ocak-Haziran döneminde toplam 112.013 adet taşıt aracı ihraç edilmiştir. Bu dönemde gerçekleşen ihracat, 2000 yılının ilk altı ayına göre yüzde 124 oranında artmıştır. Aynı dönemde, toplam hafif araç ihracatı 106.404 adet olmuştur. Bu dönemde, O. Renault 50.182 adet otomobil, Tofaş ise 32.574 adet otomobil ve 22.568 adet hafif ticari araç ihraç etmiştir. Ayrıca, hafif araç ihracatı bu dönemde yüzde 152 artış göstermiştir.

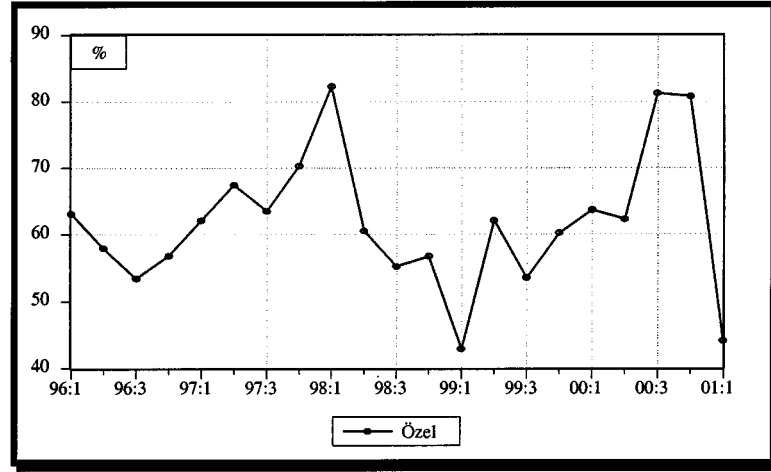
2001 sonu itibari ile toplam pazarın 2000 yılına göre en az yüzde 70 azalacağı tahmin edilmektedir. Bu azalma büyük bir ihtimalle ticari araçlarda daha yüksek oranda olacaktır. Ard arda yaşanan krizler hem büyük hacimlidir hem de hala devam eden büyük belirsizlikler oluşturmuşlardır. Bu kriz ortamında otomotiv sanayii, aşağıda özetlenen önemli sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır:

- ✓ Kriz öncesinde kesin satış ve teslimatı yapılan araçlara ait ödemelerde çok büyük oranda aksamalar bulunmaktadır. Özellikle ticari araç müşterisi yatırımcılar ile otomobil müşterisi tüketicilerin içinde bulunduğu ödeme gücü, bayilerimize ve oradan da doğrudan üretici şirketlerimize yansımaktadır. Ayrıca, kesinleşen siparişlerde de büyük oranda iptaller söz konusudur.
- ✓ İç pazarda istikrarsız bir fiyat ortamı bulunmaktadır. Daralan Pazar ve oluşan stokların getirdiği yüksek stok maliyetleri nedeni ile, yapılan az miktardaki satış 2000 yılı Ekim/Kasım fiyatları ile realize edilebilmektedir. Ayrıca, kur belirsizliğinden kaynaklanan fiyat farklılıkları da gözlenmektedir.
- ✓ Öte yandan üretim yalnız ihracatı yapılan modellerde devam etmektedir. Bunun sonucu kapaiste kulanma oranı ana ve yan sanayide % 10 lar düzeyine kadar inmiştir. Hiçbir sanayi yalnız dış pazara dayalı olarak varlığını sürdürmeyeceği gözden uzak tutulmamalıdır.
- ✓ 2005 yılında gelişmiş pazarlara 400 bin adet taşıt aracı ihracatı ve toplam 7 milyar \$ ihracat geliri hedefleyen bu potansiyeli var olan bu sanayi dalının iç pazar istikrarı ile bu potansiyelini değerlendirme olanağı sağlanmalıdır.
- ✓ İhracat yapan şirketlerde yeni projelerle artarak sürdürülmekte olan ihracattan, daralan iç Pazar nedeni ile, aşırı miktarda KDV alacağı ortaya çıkmaktadır. KDV alacaklarının tahsilatı ile ilgili işlemler ortalama 5-6 ay sürdüğünden, bunun da ek olarak finansmanı ciddi boyutlara ulaşmış bulunmakta idi. Ancak Maliye Bakanlığı tarafından yapılan yeni düzenlemelerle bu sorun kısmen de olsa düzelmiş bulunmaktadır.

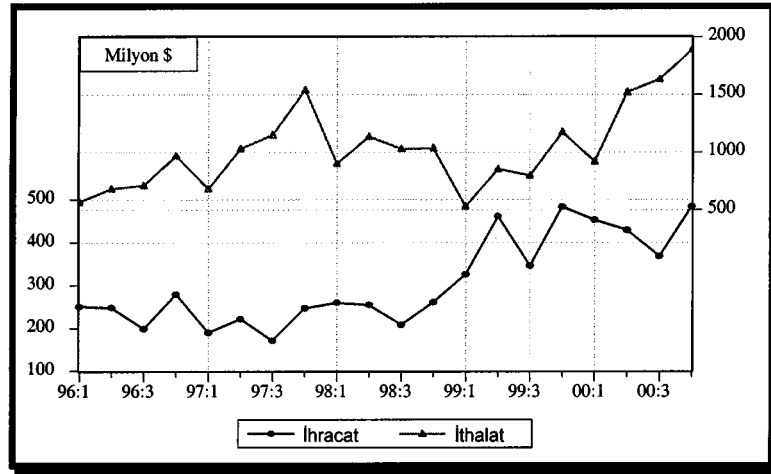


Grafik 3.39. Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış





Grafik 3.40. Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.41. Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı, Dış Ticaret

### Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri

- Otomotiv pazarı aşırı vergi yükleri ile baskı altında bulunmakta ve son yıllarda sık sık yaşanan ekonomik krizler ve belirsizlikler nedeni ile pazarda talep, yüzde +/-50,0'yi aşan değişimler göstermektedir. Talebi baskı altında tutan engellerin giderilmesi suretiyle, pazarın potansiyeli oranında talep genişlemeli ve piyasada istikrar sağlanmalıdır.
- Otomotiv pazarında satış, kayıt-tescil ve özellikle karmaşık ve çağdışı vergilendirme sistemleri mutlaka yeniden düzenlemelidir. Bununla ilgil sektör tarafından geliştirilen öneriler dikkate alınmalıdır.

- Daralan pazarda ithalatın payı aşırı oranda artmıştır. Mevcut mevzuatın yeterince uygulanmaması sonucu ithalatı özendirici etki yaratan ve pazarda haksız rekabete neden olan uygulamalara son verilerek araç ve parça talebi yerli üretime yönlendirilmelidir.
- Firma sayısı teşviklerle sürekli olarak artırılmaktadır. Üretici firma sayısının doğal olarak azaltılması teşvik edilmelidir.
- İhracat teşvikleri yetersizdir ve uygulanan kur politikaları ihracatın gelişmesini engellemektedir. İhracat sürekli ve güvenilir uygulamalarla desteklenmeli ve sanayi firmalarının rekabet gücünü engelleyen uygulamalar kaldırılmalıdır.
- Pazardaki rekabet ve uygulanan ihracat projelerine bağlı olarak üretilen modeller yenilenmiş ve çeşit artmıştır. Model başına üretim azalmış ve ekonomik ölçekler kaybolmuştur. Sonuç olarak yeni model ve yeni firmalardaki üretimde, istihdamın yüzde 80'ini sağlayan mevcut yan sanayi ürünlerinin kullanımı azalmıştır. Sektörde, rekabet düzeyinin yükseltilmesi için firma ve model başına birim üretim artırılmalıdır. Bu amaçla, teşvik edilecek olan yatırım projelerinde bazı temel konuların sorgulanması ve ana prensip olarak uygulanması gereklidir. Bu konular:
  - ✓ Ürünün dünya pazarında yüksek rekabet gücünün bulunması,
  - ✓ Ciddi ve güvenilir ihracat potansiyelinin varlığı,
  - ✓ Ürünün en son teknolojiyi temsil etmesi,
  - ✓ Lisansör firmanın ilgili ürünü uluslararası pazarlama politikaları ve gücü,
  - ✓ Azami katma değer sağlanması için kurulu yan sanayiden öncelikle yararlanacak şekilde üretim planlaması yapılması.

### **3.15. Taşıt Araçları Parça Sektörü**

Sektör Temsilcisi : *Taşıt Araçları Parça Sanayicileri Derneği (TAYSAD)*

#### **Genel Değerlendirme**

Otomotiv yan sanayii üretim kapasitesi, taşıt araçları imalat sektörünün yüzde 80 kapasite ile çalışması ve ülkemizde imal edilen araçlarda yüzde 60 yerli parça

kullanımının sağlanması halinde, yılda 9 milyar \$ üretim değeri, 5,4 milyar \$ katma değer ve 3 milyar \$ ihracat geliri yaratacak ve 900 milyon \$ yatırım yapabilecek potansiyele sahiptir. Sektörün bu düzeye erişmesi halinde 150.000 kişiye direk 750.000 kişiye de endirek istihdam sağlaması mümkündür.

Otomotiv yan sanayiinin mevcut potansiyeli, yılda 9 milyar \$'lık üretim gerçekleştirebilecek düzeyde olmasına rağmen potansiyelinin çok altında faaliyet göstermektedir. 1999 yılında, yüzde 36'ya gerileyen kapasite kullanımı, 2000 yılında taşıt araç üretiminin artışına paralel olarak yüzde 52'ye çıkmıştır. Otomotiv yan sanayiinde son 4 yılda, yıllık ortalama 3.885 milyon \$'lık üretim gerçekleşmiş olup, bu süre içinde üretim potansiyelinin ancak ortalama yüzde 43'ü kullanılabilmektedir.

Otomotiv yan sanayii ihracatı, toplam sektör ihracatı içinde önemli bir paya erişmiştir. 2000 yılında, 1,3 milyar \$'a ulaşan otomotiv yan sanayii ihracatı içinde, büyük ölçüde otomotiv sektörünce kullanıldığı halde değişik gümrük tarife pozisyonlarında yer alan ve ihracatı yapılan taşıt araçlarının üzerinde direk olarak ihraç edilen mamuller yer almamaktadır. Bu mamullerin de ilave edilmesi halinde otomotiv yan sanayii toplam ihracatının 2 milyar \$'ı aşacağı tahmin edilmektedir. Otomotiv yan sanayii ihracatı artarken, dış Pazar olanakları da genişlemektedir. İhracat yapılan dış pazar sayısı 2000 yılı itibariyle 100'ü geçmiştir. Otomotiv yan sanayii ihracatının yüzde 60'ı Avrupa Birliği ülkelerine yönelik olup, Avrupa ülkelerinin toplam sektör ihracatından aldığı pay yüzde 65'dir. İhracat pazarlarının artmasında iç pazarın yeterince büyümemesi ve firmaların kapasitelerini daha verimli kullanabilmek amacıyla karlı olmasa bile ihracat yapma zorunluluğu duymaları etkili olmaktadır. Otomotiv yan sanayii toplam ihracatının yaklaşık yüzde 70'i TAYSAD üyeleri tarafından gerçekleştirilmektedir.

Otomotiv yan sanayiinde ithalat artış hızının, ihracat artış hızından büyük olması nedeniyle dış ticaret dengesi ithalat lehine gelişme göstermiştir. Nitekim, 1997 yılında, 1.385 milyon \$ olan dış ticaret açığı, 2000 yılında 1.450 milyon \$'a yükselmiştir. Bunun sonucunda, otomotiv yan sanayiinde ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 47 düzeyindedir.

İhracat potansiyelinin yüksek olması ve Türkiye'nin bölgesel avantajları nedeniyle Türk otomotiv yan sanayiine yabancı sermayenin ilgisi giderek artış göstermektedir. 1999 yılı itibariyle sektörde, başta Avrupa Birliği şirketleri olmak üzere 138 yabancı firmanın ortaklığı mevcuttur.

1990 yılına kadar geçen 25 yıllık süre içinde, Türkiye’de imal edilen her türlü motorlu araç, Türk otomotiv yan sanayiinin katkıları ile gerçekleşmiştir. 25 yıllık dönemde üretilen milyonlarca araçta yerli katkı oranı yüzde 90 seviyelerini aşmış, buji dışındaki tüm parçalar, otomotiv yan sanayiinde günün teknolojisine uygun olarak yapılan yatırımlar ile üretilmiştir. 1990’lı yıllara kadar yan sanayi genel olarak, Türk sermayesi ile teknolojik lisansların gücünü kullanmış ve Gümrük duvarlarının desteğini arkasına almıştır. 1990 yılına gelindiğinde, otomotiv sektörünü, döviz kazandıran sektör konumuna getirecek tedbirler alınmıştır. Yeni ve güncel model araç üretimine dönük yatırımlar teşvik edilmiş, otomotiv yan sanayii, teşvikte tercih edilen sektörler kapsamına alınmış ve yabancı sermaye ortaklıkları kolaylaştırılmış ve desteklenmiştir.

1994 yılına kadar sürekli artan otomotiv üretimi ve yan sanayi ihracatı, alınan kararların ve yapılan yatırımların doğruluğunu kanıtlamıştır. Böyle bir atmosferde, güncel araçlar üretilmeye başlanmış, yan sanayii, 2000 yılı için öngörülen, yılda 1 milyon araçlık kapasiteye yetecek yatırımları tamamlamış, ülkemizde büyük bir teknoloji ve istihdam potansiyeli oluşturmıştır. Ancak, finansal yönetimdeki yetersizlik, uygulanan politikalarındaki istikrarsızlık ve yanlış hükümet kararları nedeni ile 1994 yılından sonra sistem tersine dönmüş ve dengeler tamamen bozulmuştur.

Otomotiv sektörünün büyümesinde, az sayıda firma ve ekonomik ölçeklerde üretim hedef alınmışken, 1996 yılında Gümrük Birliğine girilmesi ile tersine gidiş kontrolsüz biçimde artmıştır. 1994 yılı finansal krizi ve iyi yönetilmeyen müzakereler ile yapılan Gümrük Birliği anlaşması sonucu, otomotiv ana ve yan sanayiinde uzun vadeli hedefler biraz daha uzaklara ve belirsiz bir tarihe kaymış bulunmaktadır.

Tüketici enflasyon oranını 2002 yılında tek haneli rakamlara, reel faiz oranlarını da makul düzeylere indirerek ekonominin büyüme potansiyelini artırmak amacı ile hükümet tarafından sürdürülen ekonomik istikrar tedbirleri, kur ve para politikalarının rekabetçi üretim olanaklarını geriletmesine rağmen, otomotiv yan sanayii firmalarınca büyük bir özveri ile desteklenmiştir. Ancak, faizlerin gerilemesi ve tüketici kredilerinin satışları artırıcı etkisi ile otomotiv satışlarının arttığı, otomotiv sektörünün milli ekonomi içinde önemli paylar almaya başladığı 2000 yılında ne yazık ki otomotiv yan sanayii, ulaştığı teknoloji ve teknik istihdam altyapısına ve 1,3 milyar \$’a ulaşan yıllık ihracatına rağmen gerek üretim gerekse satışlarında çok düşük artışlar sağlayabilmiştir. Başka bir ifade ile, otomotiv yan sanayiindeki olumlu geliş-

meler, ana ve yan sanayii firmaları arasındaki sorunların çözümlenememesi nedeni ile ne yazık ki yan sanayiine aynı oranda yansımamıştır.

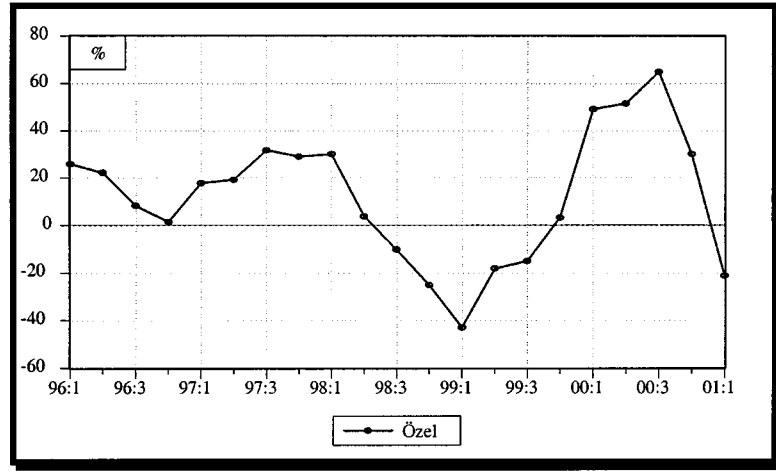
Yerli otomobil olarak kabul gören araç üretimlerinin bazı modellerinde yerli parça kullanım oranlarının son derece düşük olması nedeni ile araç üretiminin artması, yerli parça yerine ithal parça kullanımını artırarak bir taraftan dış ticaret açığının büyümesine diğer taraftan da otomotiv yan sanayiinin sorunlarının katlanmasına neden olmuş ve sektöre komple araç ithalatının artması benzeri olumsuz biçimde etkilemiştir.

Otomotiv yan sanayii, otomotiv pazarındaki olumlu gelişmelerin sektör kuruluşlarına yansımaları beklediği bir ortamda ortaya çıkan Kasım 2000 krizinden olumsuz yönde etkilenmiştir. Sektör, Kasım 2000 finansal krizinin olumsuz etkileri giderilmeye çalışılırken, Şubat 2001 krizi ile rekabetçi üretim olanaklarını tamamen yitirir hale gelmiştir.

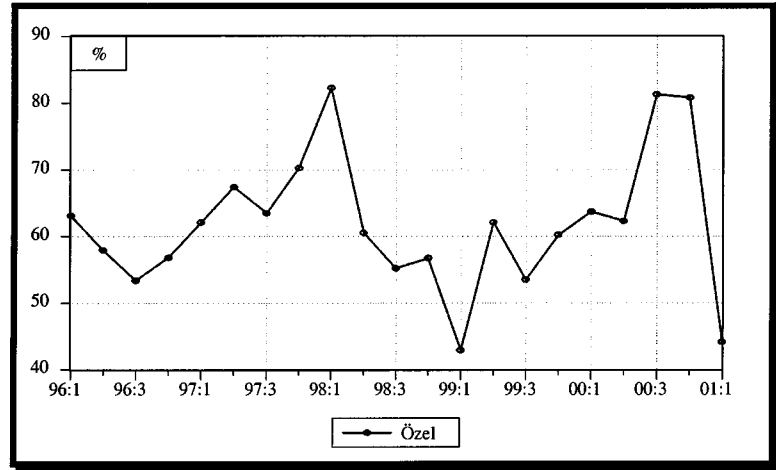
Türkiye’de üretimi ve ihracatı planlanan dünya araçlarına yönelik parça üretmek üzere büyük yatırımlara başlayan firmalar, ileriye dönük güvenin ve belirliliğin azalması sonucu yatırımlarını erteleme noktasına gelmiştir. Yatırımların ertelenmesi, önümüzdeki birkaç yıl içerisinde ulaşılması amaçlanan 5 milyar \$’lık ihracat potansiyelinin Romanya, Polonya, Çek Cumhuriyetleri ve Rusya gibi düşük maliyetli ülkelere kayması anlamına gelmektedir. Uzun süredir çözülemeyen ve son krizle daha da büyüyen sorunlar, sektörde yerli sermayenin dış ülkelere transferine neden olacaktır. Yabancı sermaye girişi için çabalayan Türkiye, yakın gelecekte yatırımcı ve sermaye ihracı ile karşı karşıya kalabilecektir.

Dünyadaki hızlı teknolojik gelişmeler nedeni ile sektörün iç ve dış pazarlardaki rekabet gücünü artırması gerekirken, uluslararası pazarlarda rekabetin en önemli koşulu olan ekonomik ölçeklerde üretim hedefine ulaşmakta geç kalınmaktadır. Türkiye ve dolayısı ile otomotiv sektörü, Şubat 2001 krizi ile yeni bir döneme girmiş bulunmaktadır. Faiz ve döviz kuru geçmişe göre yüksek seviyelerde istikrara kavuşacak, yatırım, işletme ve tüketici kredilerinin kullanımı uzun süre zor olacaktır. 2001 yılında daha düşük bir büyüme hızının gerçekleşeceği ve vergi oranlarının daha yüksek olacağı bilinmektedir. Enerji ve petrol dahil ithale dayalı tüm ürünlerin fiyatları kurdaki değişiklikler, artan maliyetler ve tümüyle ekonomik gerçekleri yansıtabilecek şekilde geciktirilmeden ayarlanacak, kamu maliyesinde harcamalar disiplin altına alınacak ve devlet yardımları kısıtlı olacaktır. Bütün bu beklentilerin doğal sonucu olarak, en

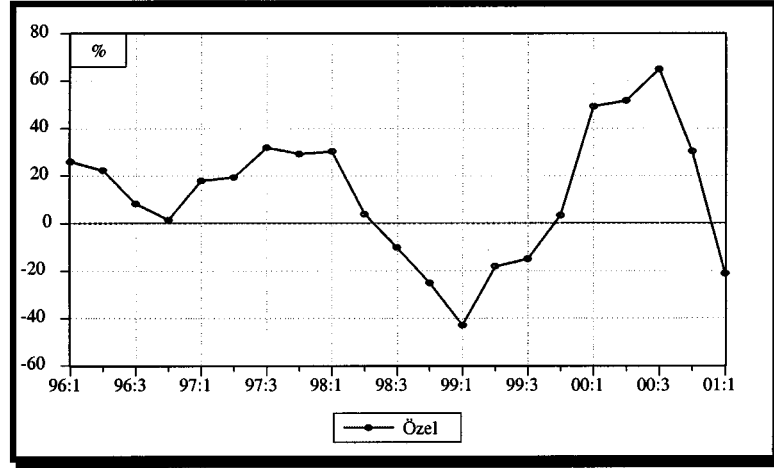
azından 2001 yılında, otomotiv sektöründe iç talep daralacak, araç stokları daha uzun sürede eritilebilecek, üretim maliyetleri artacak ve yatırımlar ertelenecektir. Ancak, döviz kurunun yükselmesi ithal araç ve parça maliyetlerini artıracaktır. İthal maliyetlerindeki artış, ithal araç pazar payını küçültecek ve ana sanayi firmalarını yerli parça kullanımına yöneltecek olumlu bir gelişmedir. İhracat yapılabilmesi için her şeyden önce ekonomik ölçeklerde ve düşük maliyette üretim şartlarının oluşması gerekmektedir. Bu şartlar, reel faizlerin, tüketici, işletme ve yatırım kredi mekanizmasının tekrar işlemesine olanak verecek düzeye gerilemesi ve ana sanayi firmalarına yönelik satış fiyatlarının üretim maliyetlerini karşılayacak düzeye gelmesidir.



Grafik 3.42. Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış



Grafik 3.43. Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.44. Taşıt Araçları ve Karoseri İmalatı, Dış Ticaret

### *Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri*

- Sektörün temel sorunları genel olarak 4 grupta toplanabilir. Bunlardan ilki yapısal sorunlardır. Dünyada globalleşmenin sonucu üretici firma sayısı azalırken, firma ve model başına üretim ölçekleri büyürken, Türkiye’de sektörün arz ve talep dengeleri dikkate alınmadan verilen teşvikler sonucu araç üretici ve satıcı sayısı artırılmıştır. Bu nedenle, hem taşıt araçları imalatı hem de bu sektöre mamul imal eden yan sanayide, talebin üzerinde kapasite fazlası oluşturulmuş ve bunun doğal sonucu olarak firma ve model başına üretim ve satış adetleri azalmıştır. Potansiyel talep efektif talebe dönüşemediğinden, hem ana hem de yan sanayide ekonomik ölçeklerin çok altında üretim yapılmakta ve sektörün bu özelliği, ekonomik konjonktürdeki değişimlere karşı çok hassas bir yapı arz etmektedir. Küçük ölçekli model üretimine ekonomik ölçeklerin altında parça üretme çabalarını sürdüren otomotiv yan sanayiinde, 2000 yılında kapasitenin yarısı atıl durumda kalmıştır. Şubat 2001 krizinden sonra ise firmalar yüzde 5 – 10 seviyelerine düşen kapasite kullanımları ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Ekonomik ölçeklerin altında üretim yapan otomotiv yan sanayiinde birim maliyetlerin reel bazda ve satış fiyatlarının üzerinde artması sonucunda, firmaların karlılıkları azalırken otomotiv yan sanayiinde istihdam gerilemekte ve ekonomik olma özelliğini yitirmesi nedeni ile global rekabetin gerektirdiği yatırımlar yapılamamaktadır. Ayrıca, sektörün geleceği için belirli bir stratejik plan yoktur.

Yapısal sorunlara yönelik çözüm önerileri ise şöyledir: Öncelikle, devlet, otomotiv sektörü için bir "Stratejik Plan" hazırlanmasına önderlik etmelidir. Bunun yanında, atıl kapasite yaratarak kaynak israfına neden olabilecek ve ekonomiye katma değer sağlamayan yatırımları önlemek amacı ile, yatırımlara OSD ve TAYSAD'ın görüşü alınmadan teşvik verilmemelidir. Ayrıca, motorlu taşıt üretiminde yüksek oranda yerli parça kullanılmasını sağlayacak yeni bir teşvik sistemi uygulanmalı ve bu amaçla verilen teşvikler denetlenmelidir. Yeni araç üretim teşviklerinde üretimin en geç beşinci yılında yerli parça kullanım oranı yüzde 60 olarak şart koşulmalıdır. Bu şartı yerine getirmeyen firmaların teşvikleri iptal edilmeli, bu oranları aşanların teşvikleri ise artırılmalıdır. Bu şekilde devlet, sadece ve sadece ülkemizde dünya aracı olarak üretilecek, büyük bölümü ihraç edilecek, yerli parça kullanım oranı yüksek olan ve ülke ekonomisine katma değer ve istihdam sağlayan araç yatırımlarını destekleme yoluna gitmiş olacaktır.

- Diğer bir grup sorunlar ise otomotiv pazarından kaynaklanan sorunlardır. Türkiye'nin kişi başına milli gelirinin 3.000 \$ civarında olması, uygulanan istikrar programları gereği satın alma gücündeki gerileme ve taşıt araç vergilerinin çok yüksek olması nedeni ile otomotiv pazarı yeterince büyümemekte ve istikrarsız bir şekilde gelişmektedir. Buna ek olarak, iç pazarda ithal araçların payı giderek artmakta ve yerli araçların payı azalmaktadır. 2001 yılı ilk aylarında, ithalatın pazar payı yüzde 60 seviyesini aşmıştır. Çok sayıda firma, çok sayıda marka ve modelde araç ithal etmektedir. Parkta, yenileme ihtiyacı da ithalatla karşılanan ithal araçların payı artış gösterdiğinden, yenileme pazarına yönelik üretim yapmak yan sanayici açısından ekonomik olma özelliğini yitirmektedir. İthalatın kontrolsüz biçimde artması neticesinde hem taşıt araçlarında hem de bu araçların üretiminde kullanılan aksam ve parçalarda dış ticaret dengesi ithalat lehine artmakta ve otomotiv sektörü ithalatı ülke dış ticaret açığının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

İç pazarın üretici ve ithalatçı arasında ülkenin menfaatleri doğrultusunda paylaşılabilmesi için ithalatın iç pazar payı kontrol altına alınmalıdır. Gümrük Birliği anlaşması ile ortaya çıkan dengesizlikler gözden geçirilmeli ve bu yönde AB içindeki üye devletlerin gösterdiği gayretler dikkatle incelenmelidir. Araç ve otomotiv parçası ithal eden firmaların (ana otomotiv firmaları dahil) yıllık ithalat bedellerinin en az yüzde 50'si kadar yerli otomotiv parçası ihraç



etmelerine yönelik teşvik ve tedbirler oluşturulmalıdır. Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşlarının yerli oranı yüksek araç kullanmaları, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından tavsiye ve teşvik edilmelidir.

- Başka bir grup sorun ise ana sanayi firmalarının uygulamalarından kaynaklanmaktadır. İthal araçlarla rekabet etmeye çalışan ana sanayi firmaları, daha geniş bir model yelpazesi ile iç Pazar paylarını artırmak için ithalata yönelmiştir. Diğer taraftan, araç üreticileri yeni model araçlarda daha az yerli parça kullanarak model geliştirme çabalarını sürdürmektedir. Bu durum, araç üretiminde bir çeşit montaj sanayiine geri dönüş anlamı taşımaktadır. İthalatın payındaki artış ve makro ekonomideki olumsuz gelişmeler, ana ve yan sanayi firmaları arasında ticari disiplini ortadan kaldırmıştır. Ana ve yan sanayi firmaları arasında yaşanan ve fiyatlandırma, ödeme, stok, ticari mukaveleler gibi ana başlıklar altında toplanabilen ve sektördeki olumsuz gelişmelerin maliyetinin büyük ölçüde yan sanayi firmaları tarafından yüklenildiği çeşitli sorunlar sürmektedir.

Son grubu ise makro ekonomik gelişmelerden kaynaklanan sorunlar oluşturmaktadır. Şubat 2001 krizi öncesi, enflasyon oranının düşürülmesine odaklanmış kur ve para politikası gereği döviz kuru sepetinin bir yıllık süre içinde günlük olarak açıklanması sonucu, döviz kuru – enflasyon makası açılmış ve TL değer kazanmıştır. Sonuçta, ithalatın cazibesi artarken ihracatçı firmaların rekabetçi üretim olanağı azalmıştır. Bu durum, ana sanayi firmalarının parça temininde ithalata yönelmelerine ve gerileyen ithalat maliyetleri sebebi ile yan sanayii firmalarına daha düşük fiyat vermelerine neden olmuştur. Kasım 2000’de ortaya çıkan ekonomik kriz ile reel faizler yükselmiş, tüketici, yatırım ve işletme kredileri kullanılamaz hale gelmiş ve bu aydan itibaren de araç satış ve üretimi gerilemeye başlamıştır. Şubat 2001 krizinden sonra reel faizlerin ve döviz fiyatlarının çok büyük ve kabul edilemez boyutlara çıkması, üretim ve satışları durma noktasına getirmiştir. Programın sürdürülme olasılığının ortadan kalkması ve kurların dalgalanmaya bırakılması sonucu, enflasyonla mücadele birinci öncelik olmaktan çıkmış, mali ve dolayısı ile reel piyasalarda önemli dalgalanmalar, istikrarsızlık ve belirsizlik ortaya çıkmıştır. Otomotiv yan sanayiinde üretici ve yatırımcı için orta vadeli perspektif kaybolmuştur. Üretimde kullanılan ham ve yardımcı maddeler ile enerji fiyatları enflasyon oranının çok üzerinde artış göstermektedir. Yan sanayi firmaları, maliyet artış-

larını ana sanayi firmalarına yansıtamadığından enflasyonun çok üzerinde maliyetle üretip, enflasyonun çok altında fiyatlarla satmak zorunda kalmışlardır.

### **3.16. İnşaat - Taahhüt Sektörü**

Sektör Temsilcisi : *Türkiye Mütteahhitler Birliği*

#### **Genel Değerlendirme**

İnşaat -Taahhüt Sektörü, her türlü bina inşaatı ile yol, köprü, baraj, rafineri yapımından enerji ve boru hatları döşenmesine kadar her türlü altyapı inşaa faaliyetini kapsayan geniş bir faaliyet yelpazesine sahiptir.

İnşaat – Taahhüt sektörü, tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye ekonomisi açısından da önemli bir faaliyet dalıdır. Sektör, büyük ölçüde yerli sanayi ve hizmet ürünlerini kullanması, büyük oranda istihdam yaratması, başta imalat sanayii olmak üzere hemen tüm sektörlerle sıkı bir girdi-çıkı ilişkisi içinde olması ve yurtdışı işlerden ülkeye döviz kazandırması nedeniyle Türkiye ekonomisinin temel lokomotif sektörlerinden biridir. Ayrıca, Türk inşaat sektörü dünya sıralamasında da önemli bir yere sahiptir. 1998 rakamlarına göre, dünyada bir yılda yapılan inşaatın yüzde 4'ü (13 milyar \$) Türkiye'de üretilmektedir.

Genellikle emek-yoğun bir teknoloji ile çalışan ve işsizliğin azalmasında önemli rol oynayan İnşaat – Taahhüt sektörünün toplam istihdam içindeki payı 1995 ve 1996 yıllarında sırasıyla yüzde 5,6 ve yüzde 5,9 iken, tarım dışı istihdam içindeki payı aynı yıllarda sırasıyla yüzde 10,8 ve 10,9 olmuştur. 1997 yılında ise, sektörün toplam istihdam içindeki payı yüzde 6,1'e yükselmiştir. Daha sonraki yıllarda bu oranın bir miktar düştüğü kabul edilebilir.

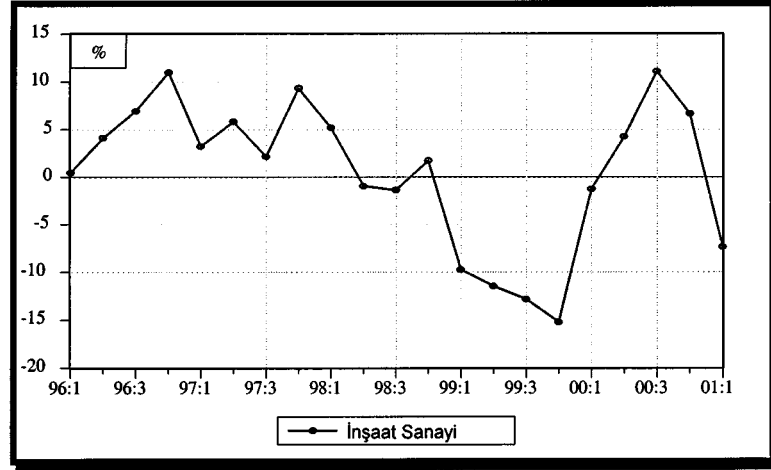
Üretim açısından İnşaat – Taahhüt sektörünün Türkiye ekonomisindeki yerini saptamak amacıyla mevcut veriler değerlendirildiğinde, 1995 ve 1996 yıllarında sektörün GSMH'dan sırasıyla yüzde 5,4 ve 5,7'lik bir pay aldığı görülmektedir. 1997 yılında ise sektörün GSMH içindeki payı yüzde 5,9'a yükselmiştir. Ancak, sektörün GSMH içindeki payının, bu sektöre girdi sağlayan enerji, ağaç, kimya, petrol-plastik, cam-seramik, çimento, taş-tuğla, demir-çelik-metal, makine-motor, otomotiv gibi imalat sektörleri, bankacılık, sigortacılık, teknik müşavirlik gibi hizmet sektörlerinin de katkısıyla birlikte yaklaşık yüzde 33 olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, inşaat sektörüne kamunun kullandığı paranın yüzde 40'ı vergiler, sigorta primleri gibi kanallardan Hazineye geri dönmektedir.

İnşaat sektörü, sabit sermaye yatırımlarıyla yakından ilgili olan bir faaliyet dalıdır. Sektörün büyümesi ülke ekonomisinin büyümesi demektir. İnşaat yatırımları, genel olarak Türkiye’de gerçekleştirilen toplam yatırım tutarının yaklaşık yüzde 60’ını oluşturmaktadır. Ancak, son bir iki yıldır gerilemeye başlayan inşaat yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı 1997 yılında yüzde 52’ye düşmüştür. Toplam inşaat yatırımları içinde kamu sektörünün payı ise yaklaşık yüzde 30 düzeyindedir. Kısacası, inşaat sektöründeki durgunluk veya kriz, doğrudan veya dolaylı olarak tüm sektörleri büyük ölçüde etkiler.

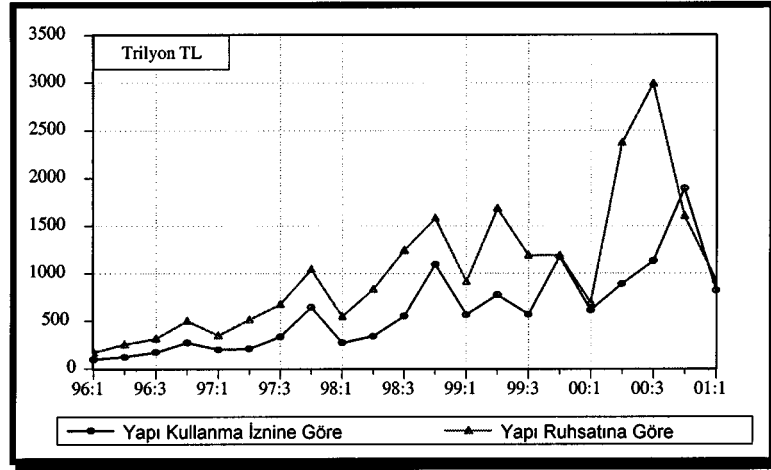
İnşaat ve taahhüt sektörünün yurtdışı faaliyetleri de önemli bir yere sahiptir. Türk şirketleri, yurtdışındaki birçok büyük inşaatın gerçekleştirilmesinde dünyanın dev firmalarıyla rekabet edebilmektedirler. Bugün yurtdışı müteahhitlik hizmeti gören firmalarımızdan 7’si dünyanın en büyük 225 uluslararası inşaat firması arasında yer almaktadır. Yurtdışı işler kar transferi ve işçilerin gönderdiği dövizler yoluyla ülkeye döviz girdisi sağlamakta, projelerinde kullandıkları yerli üretim inşaat malzemeleri, makine ve teçhizat gibi malların ihracatına imkan vererek ödemeler dengesine büyük katkı yapmaktadır. Ayrıca, inşaat ve taahhüt sektörü, yurtdışı faaliyetleri nedeniyle yurtiçindeki ekonomik durgunluğun olumsuz etkilerini hafifletmektedir.

İnşaat sektörü son 6 yıldır ciddi bir durgunluk yaşamaktadır. Bütçe kısıtları nedeniyle kamu yatırımlarında süregelen reel azalmalar, kredilerle ilgili yüksek faizler, konut talebinde ve özel sektör yatırımlarında düşüş sektörün karşılaştığı olumsuz gelişmeler olarak süregelmektedir. Bütün bunların sonucu olarak, inşaat sektörü gerilemiş, GSMH içindeki payı yüzde 5’lere düşmüştür. Kamu yatırımlarındaki azalmaya Doğu Asya’da başlayan ve tüm dünyayı etkileyen global kriz ile onu izleyen Rusya krizinin etkileri ve nihayet feci deprem olayının sonuçları eklenince, 1999 yılından itibaren inşaat sektörü yeni olumsuzlukların içine girmiştir. Bunların sonucu olarak, 1999 yılında ekonomide yaşanan küçülme yüzde 6,4 olarak belirlenmişken, inşaat sektörü yüzde 12,7 ile en büyük gerilemeyi gösteren sektör olarak ortaya çıkmıştır.

Kasım 2000 krizi, zaten daralmakta olan sektörün daha da daralmasına sebep olmuştur. Bunun da ötesinde, son yıllarda sıkıntılarını aşmak üzere gayret gösteren inşaat sektörü Kasım 2000 krizinin etkilerini gidermeğe çalışırken Şubat 2001 krizi, işlerini banka teminat mektupları ve banka kredileri ile yürütmek durumunda bulunan ve devletten büyük alacağı olan ancak devletin ödeme yapamaması sebebiyle alacaklarını alamayan sektörü hareket edemez duruma getirmiştir.



Grafik 3.45. İnşaat Sanayi, Üretim Yoluyla GSYİH, Yıllık Artış



Grafik 3.46. Yapı Kullanma İzin Belgelerine ve Yapı Ruhsatlarına Göre İnşaat İstatistikleri

### Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri

- 1994 yılından başlamak üzere Bütçeye konan yatırım ödenekleri her yıl gerçek değerlerle bir önceki yıla kıyasla devamlı bir azalma göstermiş ve nihayet yeni yatırımlar tümüyle durmuştur. Devam eden işler için Bütçeye konan ödenekler yetersizdir. Böylece işlerin bitirilmesi sürekli olarak uzamakta, hem devlet hem müteahhit bundan zarar görmektedir. Bütçe ödeneklerinin açılması zaman almakta, yeterli miktarlar serbest bırakılmamakta ve ödemeler geciktirilmektedir. Kamu yatırımlarındaki azalma sadece sektörü darboğaza sokmakla kalmamakta, ülke altyapı ihtiyacındaki eksikliklerin giderilmesi-

ni de ertelemektedir. Bu hem bugünkü hem de yarınki ekonomik gelişmemizi etkileyen, gelecek nesillere büyük bir yük bırakan bir olumsuzluktur. Mevcut kaynakların yetersizliği, bu durumu devam ettirmek için bir gerekçe olmamalı, uygun dış kredilerin devreye sokulması ile yeni projelerin ele alınması imkanı değerlendirilmelidir. Ayrıca, ödenek sıkıntısı çekilen devam eden işler için de, bunların bir an önce tamamlanıp ekonomiye kazandırılması açısından, dış kredilerden yararlanılmalıdır. Bugün artık altyapı uygulamaları için dünyada yaygın bir kavram olan kamu-özel sektör işbirliğinin etkili bir örneği olan Yap-İşlet (-Devret) sistemi, kamunun kaynak sıkıntısının yarattığı sorunları çözmenin iyi bir aracıdır. Bu sistemin yaygın uygulanması için var olan engeller bir an önce kaldırılmalıdır. Buna bağlı olarak, genelde yabancı sermayenin gelişini kolaylaştıracak ortam ve mevzuat konularında sürekli iyileştirmeler yapılmalıdır.

- İş imkanlarının daralması, geniş bir personel ve makine-teçhizat kapasitesine sahip olan sektörü son derece sarsmış, mevcut kapasitesini kullanamaz hale getirmiştir. Çok sayıda inşaat işçisi ve yetişmiş personel işlerini kaybetmiştir; makine-teçhizat atıl beklemektedir. 1994'den sonra, yurtdışında kazandıkları ile durumlarını düzeltmeye çalışan bazı firmalarımız dış pazarlarda yaşanan durgunluk dolayısıyla bu desteklerini de kaybetmişlerdir.
- Yurtdışından kredi getirilmek şartıyla alınan ihaleler için, kredi bulan firmalara Hazine garantisi birer yıllık süreler için verilmekte, genelde bir yılı aşan süreler için gerekli olan bu garanti böylece müteahhidi her yıl finans piyasasında meydana gelen değişikliklerle karşı karşıya bırakmakta, faiz artışları ve diğer olumsuzlukların yükünü üstlenmesine neden olmaktadır.
- Bürokrasinin işleyiş tarzı ayrı bir sorun kategorisi teşkil etmektedir. Çeşitli nedenlerle zaman zaman sistem yavaşlamakta, hatta durmakta, imzalar beklemektedir. Siyasilerimiz, bürokrasinin işlemlerini engelleyecek olumsuzlukları ortadan kaldırmayı ve güvenli bir ortam yaratmayı görev bilmelidirler.
- İnşaat sektörünün, kamu yönetimi bünyesinde, kendisinin sahibi olacak ve işleyişini izleyecek bir birime kavuşmanın özlemi içinde olduğunu, dinamik ve deneyimli kişilerden oluşacak bu kuruluşun, sektör temsilcileri ile yakın ilişki içinde çalışması, sorunları bilmesi, önerileri değerlendirmesi ve kamu

kuruluşları nezdinde takip etmesi ile ilgili bir birimin Başbakanlığa bağlı bir Müsteşarlık olarak kurulmasının yerinde olacağını yıllardır savunduk. Başbakanlığın 27 Nisan 2001 tarihli ve 2001/22 sayılı genelgesi ile Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı Başkanlığınca yürütülen "Yurtdışı Mütahhitlik, Mühendislik ve Müşavirlik Hizmetleri Daimi Sekreteryası"nın kurulması ve çalışmaya başlamasını sektörümüzün sorunlarını sahiplenecek ve çözüme kavuşturacak bir kurum olarak görmek istiyoruz.

- Kamu sektörünün, inşaat ve taahhüt sektörünü ilgilendiren kararların alınmasından önce ve mevzuat hazırlık sürecinde sektör temsilcileri ile kurduğu ilişki yeterli nitelikte değildir; etkili bir diyalog kurulmalı ve sektörün önerileri ciddi olarak değerlendirilmelidir.
- Her türlü yolsuzluğun önlenmesi, mevzuatta bulunan ve yolsuzluğa imkan veren boşlukların doldurulması, yolsuzluğa karışanların üstüne gidilmesi ve bunların hak ettiği cezayı görmeleri ekonominin düzelmesi ve gelişmesi bakımından çok önemlidir. İnşaat sektörü yolsuzluk olgusunun yarattığı olumsuzlukların ciddi olarak etkisi altındadır.
- Vergi düzenlemelerinde sektör için bir çok sorun vardır. Bunlar ilgililere aktarılmakta fakat bazı düzeltmeler yapılmakla birlikte hala haksız uygulamalar devam etmektedir. Bunlara ilişkin olarak; yurtdışı kazançların kazanıldığı ülkede vergilendirilmesi ve yurtdışı ihalelere Maliye'nin uyguladığı yüzde 10 stopajın geçici sürelerle değil tamamen kaldırılması, kamu ihalelerinde ödenek yetersizliği ve kaynak sıkıntısından doğan sorunları bir ölçüde gidermek için yıllara sari inşaat işlerindeki KDV'nin oranının yüzde 10'a indirilmesi önerileri örnek olarak verilebilir.
- İnşaat işçisinin yeteneğinin artırılması, ihtisas eğitimi görmesi yıllardan beri çözülememiş bir sorundur. Bu sorun, sektör tarafından kurulan İşçi Eğitim Vakfı (İNİŞEV) ile aşılmaya çalışılıyor. Ancak, ciddi bir kamu desteği ihtiyacı bulunmaktadır. Açılan kursları tamamlayanlara resmi bir sertifikanın verilmesi, bir eğitim tesisi kurulması için arazi temini gibi hususlarda bu destek acil olarak beklenmektedir.
- Yapıda denetim, uzun yıllardan beri ciddi bir sorun olmuştur. Yeni düzenlemeler ile buna çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Bu konunun sürekli olarak

gündemde kalması, yeni sistemin aksaklıklarının irdelenmesi, düzeltilmesi ve yaygınlaştırılması gereklidir. Bunun için yeni bir deprem beklenmemelidir.

- Yapı malzemelerine standart getirilmesi işlemi tamamlanmalı; üretim ve uygulama aşamalarında standart denetimi ciddi olarak yapılmalıdır.
- İhaleleri şeffaflaştıracak ve uygulamada yenilikler getirecek İhale Kanunu tasarısının TBMM’de bir an önce görüşülerek kanunlaşması temenni edilmektedir.
- Yurtiçi ihalelerde, makul süreli, gerçekçi ödemelere bağlanmış projelere ve uygulama programlarına ihtiyaç vardır. Programlar gözden geçirilmeli, öncelik taşımayan işler ayıklanmalı, öncelikli projeler ve bunlara tahsis edilecek yıllık ödenekler belirlenmelidir. Müteahhit de buna göre hesabını yapmalı, hangi işe gireceğine veya girmeyeceğine karar vermelidir.
- Hazine ve yatırımlardan sorumlu yetkililer bir araya gelip yatırım önceliklerine göre ne kadar dış finansmana devlet garantisi verileceğini belirlemeli ve buna göre dış kredili projeler yeni bir uygulama programına tabi tutulmalıdır. Bu suretle, Hazine sorumluluğu alır, finans piyasasına bizzat girer, Türkiye’nin taşıyabileceği ve projenin öngörülen maliyetlerine uygun faizle kredi arar. Böylece, kapı kapı dolaşan müteahhitlerin ister istemez piyasayı yükseltmeleri ve kendilerini istismar ettirmeleri önlenir, kamu projeleri uygulanabilir hale gelir.

### **3.17. Turizm Sektörü**

Sektör Temsilcisi : *Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği*

#### **Genel Değerlendirme**

Turizm sektörü, 1999 yılındaki gerilemeyi atlatarak 2000 yılında oldukça yüksek bir performans göstermiştir (Tablo 3.12). 2000 yılında ülkemize gelen turist sayısı yüzde 39,3 artarak 10.428.153 kişi olurken, turizmden elde edilen gelir ise yüzde 46,8 artarak 7.636 milyon \$ olmuştur. Bu rakamlar ışığında, turizm gelirlerinin ihracata oranı yüzde 27,9, GSMH’ya oranı ise yüzde 3,3 olarak gerçekleşmiştir.

**Tablo 3.13. Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı ve Turizm Geliri**

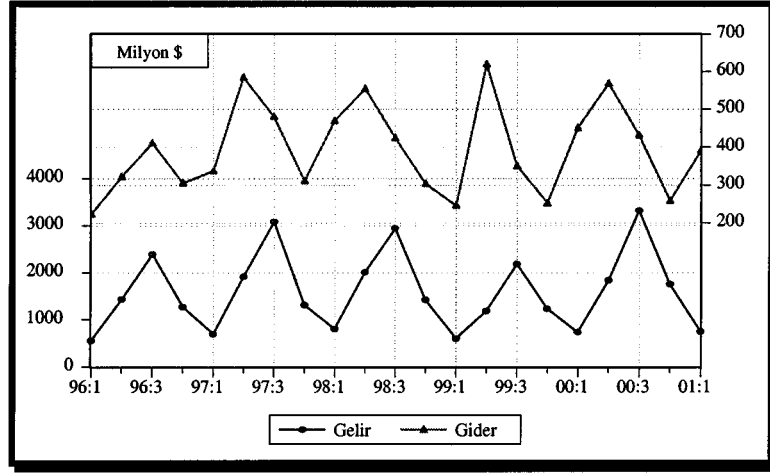
	<b>Turist Sayısı (Bin Kişi)</b>	<b>Değişim %</b>	<b>Turizm Geliri (Milyon \$)</b>	<b>Değişim %</b>
<b>1998</b>	9.752,7	0,7	7.177	2,5
<b>1999</b>	7.487,3	-23,2	5.203	-33,4
<b>2000</b>	10.428,2	39,3	7.636	46,8

2000 yılında, turizm sektöründe (Devlet Planlama Teşkilatı gerçekleşme tahminlerine göre) 1.864 milyon \$'lık yatırım yapılmıştır. Toplam yatırımların yüzde 4'üne denk gelen bu yatırımların 1810 milyon \$'ı özel sektör, 54 milyon \$'ı ise kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir. 1998'de 52 milyon \$ ve 1999'da 40 milyon \$ olan turizm sektörü yabancı sermaye izinleri 2000 yılında 50 milyon \$ olmuştur. Bu rakam toplam yabancı sermaye izinlerinin yüzde 1,6'sına tekabül etmektedir.

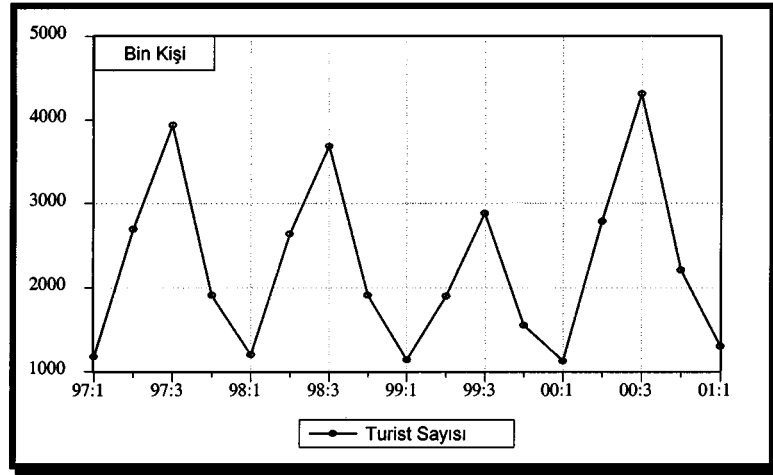
Arz ve talepteki 2000 yılı gelişmelerine bakılacak olursa, konaklama alt sektöründe, özellikle Antalya bölgesindeki arz yetersizliği açıkça kendini belli etmektedir. Türk turizminde 1995-2000 yılları arasında uluslararası standarttaki yatak arzı 330 binden 375 bine çıkarken (yüzde 14 artış), yabancı turist sayısı yüzde 35 artışla 7,7 milyondan 10,4 milyona yükselmiştir. Antalya'daki uluslararası nitelikteki yatak sayısı 1995'te 90 binden 2000'de 120 bine çıkmış, yabancı turist sayısı ise 1,9 milyondan 3,3 milyona yükselmiştir. Söz konusu 5 yıl içinde Antalya'da konaklama arzındaki yüzde 33'lük büyümeye karşılık, talep yüzde 74 artmıştır. Bugün Antalya'daki yatak arzı bir ayda en fazla 500 bin kişiyi ağırlayacak düzeydedir. Oysa yaz aylarında Antalya'ya bir ay içinde 500 binden fazla ziyaretçi gelmektedir. Buna bir de Türk turist ilave edildiğinde arz ve talep arasında, arz aleyhine olan fark büyümektedir. Sektörün yeni bir yatırım hamlesiyle yatırımlarını artırması, yatırım hamlesini gerçekleştirmek için de uluslararası normlara uygun turizm teşvik sisteminin Türkiye'de uygulanması gerekmektedir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin etkilerini incelemek gerekirse, döviz kurlarının 1994'ten bu yana baskı altında tutulması, turizmi olumsuz etkileyen önemli bir faktördü. Şubat kriziyle birlikte bu olumsuzluğun ortadan kalkması avantaj gibi gözüксе de, artan girdi ve finansman maliyetleri kurdaki yükselişin getirdiği artıları nötralize etmektedir. Diğer yandan, yaz sezonu satışlarının yarıdan fazlasının Şubat öncesinde tamamlanması, fiyatların kur artışından etkilenmemesine neden olmuştur.





Grafik 3.47. Turizm Gelir ve Giderleri, Ödemeler Dengesi (TCMB)



Grafik 3.48. Ülkemizi Ziyaret Eden Yabancı Sayısı (DİE)

### Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri

- Türkiye turizmdeki ürün sayısını artırmayı ve turizm sezonunu 12 aya yaymayı hedeflemektedir. Bu, yeni yatırımlarla gerçekleştirilebilir. Türk turizminin konaklama dışında yat, marina, kongre, golf, sağlık, kış, gençlik turizmine yönelik üstyapı yatırımlarına; artan turist sayısına paralel büyüyen altyapı gereksinimini karşılamak üzere de yeni altyapı yatırımlarına ihtiyacı vardır. Burada sorun yatırımların finansmanıdır. Turizm sektörünün talebi, Akdeniz havzasında bulunan yakın rakiplerimizde uygulanan, AB ve Dünya Ticaret Örgütü normlarına uygun turizm teşviklerinin Türkiye’de de uygulanmasıdır. Yatırım şartlarının uygunsuzluğu, sektöre yabancı sermayenin gelmesini engellemektedir.

- Tanıtım, Türk turizmi için genel sorunlardan biridir. Özel sektör bölge ve ürün bazında tanıtımı üstlenmiş durumdadır. Ancak ülke imajının iyileştirilmesi ve Türkiye'nin deniz, kum, güneş ötesinde, kendisini diğer turizm ülkelerinden üstün kılan doğa, tarih, kültür, folklor farklılığı, çeşitliliği ve zenginliğini fark yaratacak bir turizm markasına dönüştürmeye yönelik tanıtma çalışmaları, sistematik bir biçimde sürdürülebilir nitelikte yapılmalıdır. Türkiye, son yıllarda tanıtım bütçesini artırarak 15-20 milyon dolardan 50 milyon dolar civarına ulaşan bir kaynağı tanıtıma ayırmaktadır. Bunun sürekliliği ve etkinliği için özel sektör işbirliği önem arz etmektedir.
- Türk turizminde tesislerin fiziki kalitesi uluslararası standardı yakalamasına rağmen, sektördeki hizmetler zincirinde kalite standardının genelde düşük olması, rekabeti önleyen önemli bir faktördür. Bu durum, talep daralması ve düşük fiyata neden olmaktadır. Bu nedenle, "Varış Noktasında Toplam Kalite" kavramının geliştirilmesi ve yerleştirilmesi başta gelen amaçlardan biri olmalıdır. Turizm bölgelerindeki ekonomik yapı, sivil yerel inisiyatif, belediyeler, bireyler turizme sahip çıkmalı, bu duyarlılığın oluşmasına herkes yardımcı olmalıdır.

### 3.18. Elektronik Sanayii Sektörü

Sektör Temsilcisi: *Türk Elektronik Sanayicileri Derneği*

#### Genel Değerlendirme

Elektronik Sanayii hızla büyüyen, yenilenen, diğer sektörleri destekleyen, onların verimini arttıran, hizmet sektörlerinin birçoğunu yaratan temel bir sektördür.

Türk Elektronik Sanayii 1990 yıllarındaki 1,9 milyar dolar üretim hacminden, 1994 yılında 1.1. milyar dolara düşmesine rağmen 2000 yılında 2.9 milyar dolar üretim hacmine gelmiştir. Son on yıllık üretim artışı % 48 olup, bunun büyük kısmı da 2000 yılında gerçekleşmiştir. Bu üretim hacmi gerekli koordinasyon ve destekler yapıldığı takdirde çok süratle gelişebilecek bir potansiyele sahiptir.

Ancak, elektronik dışalımını 1990 yılında 1,6 milyar dolar hacminden 2000 yılında % 312 artışla 6,6 milyar dolar hacmine ulaşmıştır. Bu artıştaki en büyük pay 2,5 milyar dolar (% 37,87) ile telekomünikasyon sektöründe olmuştur.

Dışsattım ise 1990 yılından bugüne kadar % 284 artarak 362 milyon dolar hacminden 1,4 milyar dolar hacmine ulaşmıştır. Bu ihracatın içerisinde en büyük hac-

mi de 873 milyon dolar ile tüketim cihazları ve özellikle TV ihracatı oluşturmaktadırlar.

Üretim ile iç pazarı karşılama oranı % 66 oranında 2000 yılında % 22 oranına gerilemiştir. Dışalım ise iç pazar payında % 34 oranında % 78 oranına çıkmıştır.

Kendi iç pazarımız özellikle telekomünikasyon, profesyonel ve endüstriyel cihazlar ve bilgisayar alt sektörlerinde büyük ölçüde kaybedilmiştir. Bu Pazar kaybı neredeyse tamamen rekabet dışı kalan büyük sistem projelerinin içerisinde yabancı firmalara gitmiştir. Bu konularda projelere gerek teşvik belgesi verilmesi, gerekse ihale edilmesi sırasında Elektronik Sanayimizden alımı zorlayan ve teşvik eden hiçbir sistem geliştirilememiştir.

Bu gelişmeler neticesinde ekonomik krizin temel nedeni olan dışalım ile dış satım arasındaki farkın son yıllarda süratle büyümesi ve üretmeden tüketme eğilimi sektörümüzü de ciddi şekilde etkilemiş ve etkilemektedir.

İç pazarda uğranılan kayıp ve ekonomik krizler, sektörümüzün dış pazarlara yönelmesi ve bu pazarlarda başarı göstermesi için gerekli kaynaklarını eritmiş ve cesaretini kırmıştır.

Elektronik bileşenlerin üretimi, dışsatımı ve iç pazar ihtiyacını karşılaması da son derece kısıtlı kalmıştır. Bu alt sektörde olması gereken yabancı sermaye yatırımları da ekonomimizin istikrarsızlığı nedeniyle ve elektronik sanayimizin daha süratli gelişmemesi nedeniyle gerçekleşmemiştir.

Elektronik sanayii desteklemek için kaynak yetersizliğinden bahsedilirken 4,5 milyar dolarlık bir kaynak dışalım yoluyla bir yıl içerisinde zaten gelişmiş olan yabancı firmaları daha da geliştirmek üzere harcanmıştır. Bu rakam 10 yıl içerisinde 25 milyar doları bulacaktır. Halbuki elektronik sanayimize sadece son on yılda toplam 2 milyar dolar bir kaynak ayrılabilseydi ve iç pazarımız liberasyon sandığımız tamamen açık pazar, hatta başıboş bir pazar anlayışıyla yönetilmesiydi, elektronik sanayimiz hem iç pazarda % 22 yerine % 40 mertebesinde bir pazar payına sahip olur, hem de dışsatımını en az bugünkü 2 katına getirebilecek kaynak ve cesareti bulabilirdi.

### ***Elektronik Sanayiinin Geliştirilmesi ve İhracat Artışı :***

Sektörümüzü geliştirmek için kısaca aşağıdaki ana planı başlıklarıyla vermeyi ve özellikle dışsatımı ilgilendiren konuları daha detaylı vurgulamak istiyoruz.

Sektörümüzün geliştirilmesi başlıca aşağıdaki üç ana konuda birlikte yapılmalıdır;

1. Katma Değerinin Arttırılması

2. Büyümenin Sağlanması

3. Alt Yapının Geliştirilmesi

### ***1. Katma Değerin Arttırılması***

1.1. Türkiye’de Kullanıcı Talebinin Büyümesi

1.1.1. Büyük proje ihalelerinde ve teşviklerinde offset uygulanması

1.1.2. Ülkeye özgün ve önceden planlanmış projeler yaratılması

1.1.3. Elektronik tüketim cihazlarının ve internet hizmetlerinin lüks sayılmayıp, KDV’sinin düşürülmesi

### ***1.2. Yurtiçi Katma Değer Artışı***

1.1.1. Diğer komponentlerin üretiminin özel teşviklerle teşvik edilmesi

1.1.2. Komponent üretiminde global pazarlama yapabilecek yabancı yatırımların teşviki

### ***1.3. Mevcut Komponent Sektörünün Büyümesi***

1.3.1. Elektronik komponent üreticilerine uzun vadeli kredi desteği sağlanması

1.3.2. İhracat ve Ar-Ge desteklerinin basitleştirilmesi

### ***2. Büyümenin Sağlanması***

2.1. Yeni Alanlara, Özgün Ürünlere Girmek

2.1.1. Rekabet öncesi Ar-Ge teşvikinin sağlanması

2.1.2. Ar-Ge’ye pratik ve az bürokrasi teşvikler sağlanması

2.1.3. Ar-Ge teşviklerinde TİDEB ve TTGV prosesi basitleştirilmeli ve ödemelerin vergiden mahsubu sağlanmalı

### ***2.2. Ürünlerin Yurtdışı Prestijinin Arttırılması***

2.2.1. Sektörün yurtdışı tanıtımının DTM koordinasyonunda daha etkin ve yaygın yapılması

2.2.2. Yurtdışı markaya ve servis örgütünün geliştirilmesine destek ve kaynak ayrılması

2.2.3. Fuar desteği kapsamının genişletilmesi

### ***2.3. İhracatın Desteklenmesi, Önündeki Engellerin Kaldırılması***

2.3.1. İstanbul'da elektronik ihtisas gümrükleri oluşturulması

2.3.2. TÜRKA'ın süratle çalışmaya başlaması ve TSE'nin uygulamalarının AB ile uyumlu hale getirilmesi

2.3.3. Elektronik sanayii firmalarının kendi ihtiyaçlarının ithalinde KKDF muafiyeti

2.3.4. Eximbank kredilerinde kur makası azaltılsın ve döviz ile geri ödeme yapabilsin

### ***3. Alt Yapının Geliştirilmesi***

3.1. Kurumsal Altyapı

3.1.1. Haksız rekabetin, belgesiz ticaretin ve kalitesiz üretimin, ithalatın önlenmesi

3.1.2. Risk sermayesi gelişiminin hızlandırılması

3.1.3. Elektronik ve Bilgi Teknolojileri Konseyi oluşturulması

3.1.4. İmalat sanayi Yönetmeliğinin güncelleştirilip, geliştirilmesi

3.1.5. Elektronik sanayiinde sinerjinin ulusal sanayi anlayışını geliştirecek şekilde artırılması ve etkinleştirilmesi

### ***3.2. Fiziksel Altyapının Geliştirilmesi***

3.2.1. Data iletişim altyapısının hızlandırılması

3.2.2. İleri teknoloji endüstri parkı kurulması

### ***3.3. Eğitim***

3.3.1. Üniversitelerde Bilgi Teknolojileri bölümleri kurulması

3.3.2. Diğer üniversite mezunlarının bilişim teknolojileri konusunda meslek içi eğitimlerinin sağlanması

3.3.3. Yazılım ve gömülü yazılıma ağırlık verilmeli ve özel teşviklerle teşvik edilmeli

3.3.4. Üniversite sanayi işbirliğinin güçlendirilmesi ve fon ayrılması

**Tablo 3.13. Elektronik Sanayiinin Üretim, Dışsatım ve Dışalımının Yıllara Göre Dağılımı**

YILLAR	ÜRETİM (Bin \$)	DIŞALIM (Bin \$)	DIŞSATIM (Bin \$)
1991	2 208 316	1 948 252	401 167
1992	2 022 411	1 760 857	400 611
1993	2 010 804	2 013 846	383 251
1994	1 160 804	1 636 218	408 276
1995	1 230 883	2 235 455	502 247
1996	1 575 916	3 017 213	687 485
1997	2 290 500	3 886 177	849 222
1998	2 489 304	4 398 742	1 256 926
1999	2 561 600	5 450 885	1 163 310
2000	2 910 645	6 577 130	1 391 894

**Tablo 3.14. Elektronik Sanayiinin Alt Sektörlere Göre Üretimi X (Bin\$)**

Üretim	1997	1998	1999	2000
Bileşenler	130 000	127 152	165 000	136 000
Tüketim Cihazları	1 025 000	1 216 280	1 134 600	1 480 025
Telekom Cihazları	665 500	624 372	641 550	624 120
Diğer Prof & End.Cihaz.	195 000	205 000	250 000	255 000
Askeri Elektronik	165 000	168 500	210 450	215 500
Bilgisayar	110 000	148 000	160 000	200 000
<b>Toplam</b>	<b>2 290 500</b>	<b>2 489 304</b>	<b>2 561 600</b>	<b>2 910 645</b>

**Tablo 3.15. Toplam Dışalım / Dışsatım ve Elektronik Sanayiinin Payı (Milyon \$)**

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Toplam Dışalım	23 270	35 709	43 620	48 550	45 935	40 687	53 983
Elekt. Sanayii Dışalım	1 636	2 235	3 017	3 866	4 399	5 451	6 577
% PAYI	7.0	6.3	7.1	8 ,0	9.6	13.4	12.2
Toplam Dışsatım	18 106	21 637	23 224	26 261	26 974	26 587	27 324
Elekt. Sanayii Dışsatım	408	502	688	849	1 257	1 163	1 392
% PAYI	2.3	2.4	2.9	3.2	4.7	4.3	5.1

## *Bilgi Teknolojileri ve İletişimdeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri*

1. Bilgi teknolojileri ve iletişimde gelişmiş bir alt yapı ihtiyacı olduğunu ve bu konuda ciddi yatırım gerektiğinin bilincindeyiz. Dünya devlerinin gözlerinin Türk pazarına dikili olması da bu gerçeğin en açık göstergelerinden biridir.

- ✓ Bu ortamın uzun vadeli stratejiler, doğru ve süratli adımlar ile Türkiye'ye çok önemli fırsatlar sağlayacağına inanıyoruz.

**Çözüm :** Ülkemizin geleceği ancak yerel teknoloji ve üretim kabiliyet ve kapasitesinin artırılması ile garanti altına alınabilir. Bu nedenle, yabancı yatırımcılara, yerli üretim ve Ar-Ge yatırımı yapmadan ulusal pazarlara giremeyeceklerini kararlı bir şekilde belirtmeliyiz.

- ✓ Uluslararası ihalelerde yerli üretim ile ithalat arasında bir ayırım yapılmıyor. Sadece fiyat bazında karar veriliyor.

**Çözüm :** İhalelerde yerli üretim ve Ar-Ge desteklenmeli.

- ✓ Her türlü özelleştirme, liberalizasyon ve devlet ihalelerinde yabancı tekliflerin kabul görmesi için, ülkemizde Ar-Ge ve üretim yapılmasının mecbur kılınması veya ilgili alanda mevcut yerli sanayi ile işbirliği mecburiyeti getirilmelidir.

2. Liberalizasyon en kısa sürede hayata geçirilmelidir.;

Türk Telekom'un tekel konumundan dolayı alt-yapı konusunda yetersiz kalması ve/veya ara bağlantı konusunda yeterli şeffaflığı gösterememesi sorun kaynağıdır.

- ✓ Transmisyon hatlarının kira bedellerinin tespit yöntemi; Transmisyon hatlarının kira bedelleri (TT'nin 2004 yılına kadar tekel olması) TT tarafından tek taraflı olarak belirlenmektedir. Öyleki, bu artışlar hükümetin benimsediği yıllık enflasyon hedefinin üzerinde yapılmakta, dolayısıyla toplumda enflasyonu arttırıcı bir etki yaratmaktadır. Bu durum ayrıca abone konuşma ücretlerini de olumsuz yönde etkilemektedir.

**Çözüm :** GSM operatörlerine kendi transmisyon şebekesini kurma ve işletme hakkının verilmesi olacaktır. Bu aynı zamanda TT'nin başka operatörler için yatırım yapma zorunluluğunu ortadan kaldıracaktır. Bu gerçekleşene kadar TT kiralık hat ücretlerini belirleme konusunda tek taraflı karar almaktan kaçınmalı, hat kiralalarını GSM operatörleri ile ortaklaşa belirlemelidir

3. Evlerde bilgisayar kullanımının az/penetrasyonunun düşük olması ve dolayısıyla internet kullanımının düşük olması sektörün gelişmesini engelleyen problemlerden birisidir.

**Çözüm :** Bu Türkiye'nin ortalama gelir seviyesiyle ilgilidir. Bu konuda uygun fiyatlarla evlere bilgisayar sokulması için bir çalışma yapılmalıdır. Ayrıca kullanım ücretlerini de genel halka (mass market) uygun bir çözümle sunulması internetin yaygınlaşmasında etken olacaktır.

4. Telekomünikasyon Kurumu Ocak 2001 tarihi itibarıyla aktif olarak faaliyete geçmiş bulunmaktadır. Ancak henüz kendi iç organizasyonu tamamlama aşamasındadır. Bu nedenle, monopol konumundan yararlanan Türk Telekom A.Ş., data iletişimi ile ilgili tarifeleri çok önemli ölçüde arttırmıştır. Bu durum, ISP (İnternet Servis Sağlayıcıları) sektörünü ve internet kullanımını çok kötü yönde etkilemiştir. ISP'lerinin çoğu aktivetilerini durdurma konumuna gelmiştir.

5. Telekomünikasyon Kurumu'nun liberalizasyona geçerken dikkat etmesi gereken en önemli unsurlardan biri de sektörde yerli üretim ve Ar-Ge'nin desteklenmesidir. Sektörde birçok yerli ve yabancı firmanın üretim ve Ar-Ge konularında çok önemli yatırımları bulunmaktadır. Özellikle pazarın liberal hale gelmesine yabancı yatırımcıların telekomünikasyon hizmeti vermeye başlaması durumunda, bu konuda gerekli kurallar konulmadığı ve önlemler alınmadığı takdirde bugüne kadar yapılan üretim ve Ar-Ge yatırımlarının birçoğunun atıl hale gelmesi; yerli üretim ve Ar-Ge'nin yok olması kaçınılmaz görünmektedir.

### **3.19. Makina İmalat Sektörü**

#### **• Makina İmalat Sanayiinin Önemi**

Makina İmalat Sanayii tüm gelişmiş ülkelerde ve özellikle de Avrupa Birliğinde önem verilen, geliştirilmesi için devlet destekleri sağlanan bir sektör durumundadır. Bir süre önce CBI Bülteninde yayınlanan bir yazıda; *makina sektörü, mühendislik sanayilerinin önemli bir bölümüdür ve Avrupa Birliği ekonomisinin başlıca dayanağı ve en önemli temel direğidir* ifadesi yer almaktadır.

Verilen bu önem dolayısıyla sadece ülkeler değil, Avrupa Birliği Komisyonu da, makina imalat sanayiinin gelişmesi, rekabet gücünün artırılması maksadı ile, makina sanayiinin gelişmesine imkan sağlayacak teknolojik araştırma projelerine milyonlarca EURO'luk direkt mali destek sağlamakta ve AB içinde faaliyet gösteren



makina imalatçılarının, küçük katılım payları ile bazı durumlarda da herhangi bir ödeme yapmaksızın bu araştırma projelerinin sonuçlarından yararlanmalarına olanak sağlamaktadır.

Ülkemizde de son yıllarda makina imalat sanayii, gerek imalat değeri, gerekse ihracatında sağladığı artış bakımından en hızlı gelişen sektörlerden birisi durumundadır.

Ancak bu sektör, ekonomik olaylara karşı da en hassas olan sektörlerden birisidir. Ekonomide yaşanan en ufak bir olumsuzluk, yatırımcıların, yeni yatırım projelerini ertelemelerine, başlamış yatırımlarını da çoğu kez yavaşlatmalarına neden olmaktadır. Benzer olarak krizlerden sonra da, yatırımcılar ileriye güvenli bir şekilde görme imkanına kavuşuncaya kadar zorunlu yatırımlar dışında makina alımları ertelenmektedir. Dolayısıyla sektörümüz, krizlerden ilk etkilenen ve kriz sonrasında da olumlu gelişmelerin en son görüldüğü bir sektör durumundadır.

#### ● Yılın ilk üç ayı sonunda sektörün durumu

Son aylarda ekonomide yaşanan olumsuzluklar makina sektörünün iç pazarında da bir durgunluğa yol açmış, satışlar ve buna paralel olarak istihdamda bir düşme yaşanmıştır. Geçtiğimiz günlerde Makina İmalatçıları Birliği tarafından düzenlenen ankete bugüne kadar cevap veren 52 firmadan alınan bilgilere göre, son üç ayda bu firmaların toplam istihdamında % 9,5 işçi istihdamında ise % 11 bir azalma olduğu görülmektedir. Makina sektörü, yetişmiş eleman çalıştırmak zorunda olduğundan, sanayicilerin eleman çıkarmama konusunda elinden gelen çabayı harcamalarına rağmen gene de istihdamda bir düşme olduğu gözlenmektedir.

Sektörün ihracat yaptığı bazı ülkelerde de pazarda nispi bir durgunluk gözlenmesine rağmen makina ihracatımızın yılın ilk üç ayında % 24 düzeyinde bir artış sağlayabilmiştir. Bu duruma göre makina ihracatımızın toplam ihracat içindeki payı 2000 yılında % 5,1'den ilk üç ayda % 5,3'e çıkmış bulunmaktadır. Makina ihracatımızın % 60'ından fazlası Avrupa Birliği ile ABD ve Kanada'ya yöneliktir. Bu pazarlarda rekabette, sadece fiyat değil teknoloji de rol oynamaktadır. Bu yönü ile değerlendirildiğinde, firmalarımızın önemli bir bölümünün güncel teknolojilerle imalat yaptıkları söylenebilir.

Ankete gelen cevaplar, iç satışlarda, ilk üç ayda % 45 düzeyinde bir azalma olduğunu göstermektedir. Bir çok makina türünde sipariş ile teslimat arasında bir kaç ayı bulan bir imal süresinin gerektiği dikkate alınırsa, aslında ilk üç aya ait satış ra-

kamplarının, bir önceki yılda alınan siparişler dolayısıyla gerçek durumu tam yansıtmadığı, yeni siparişlerde daha büyük bir azalma olduğu söylenebilir.

● **2000 yılı Makina İhracat ve İthalatı**

**Tablo 3.16. Makina Dış Ticareti (x1.000 ABD \$)**

Yıllar	İhracat	Değişim %	İthalat	Değişim %	Karşılama Oranı
1995	521.100	-	5.331.500	-	9.77
1996	691.506	33.00	7.751.178	45.40	7.99
1997	982.351	42.00	9.157.152	18.15	10.73
1998	1.163.948	18.50	8.927.832	-2.50	13.04
1999	1.271.594	9.25	6.390.962	-28.40	19.90
2000	1.393.818	9.60	7.736.570	21.00	18.00

**Tablo 3.17. Makinanın Toplam İhracattaki Payı (x1.000 ABD \$)**

Yıllar	Makina İhracatı	Toplam İhracat	Pay %
1997	982.351	26.261.072	3.74
1998	1.163.948	26.973.952	4.32
1999	1.271.594	26.588.264	4.78
2000	1.393.818	27.324.382	5.10

**Tablo 3.18. Türkiye'nin İhracat ve İthalatı (x 1.000 ABD \$)**

Yıllar	İhracat	Değişim %	İthalat	Değişim %	Karşılama Oranı %
1997	26.261.972	-	48.558.720	-	54
1998	26.973.952	2,70	45.921.592	5.43	58,7
1999	26.588.264	-1,43	40.691.529	-11,4	65,3
2000	27.324.382	2,77	53.982.974	32,7	50,6

## **Makina İmalat Sanayii Sektörünün Gelişimi İçin Alınmasında Yarar Gö- rülen Önlemler**

### **● Makina ve Aksam İhracatçıları Birliği kurulması**

Ülkemizin makina ihracatı, 2000 yılında % 9,6 artış ile 1,4 milyar dolara ulaşmıştır. Makina imalatı sektörünün son üç yılda gerçekleştirdiği ihracat artışı, ülkemizin toplam ihracat artışından daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir.

Bilindiği gibi makina sektörü, katma değeri en yüksek sektörlerden birisidir. Mühendislik hizmetleri, hemen tümü ile firmalarımızın bünyesinde yürütülmekte ve hammadde ile ara malları da büyük ölçüde yurt içinden sağlanmaktadır.

Halen elektrik, elektronik ve makina sanayicileri tek bir İhracatçı Birliği bünyesinde yer almaktadır. Bu sektörlerin, birbirleri ile bazı noktalarda ortak paydaları olmasına rağmen, özellikle pazarlama stratejilerinin oluşturulması, yeni pazarların araştırılması ve izlenmesi konularında farklılıklar göstermektedir. Diğer yandan müşteri gurubu da hemen tümü ile değişiklik göstermektedir. İhracatta karşılaşılan sorunlar ve ihracatın geliştirilmesi için alınabilecek önlemler de, belirtilen nedenlerle önemli ölçüde farklıdır. Bu görüşlerden hareketle, makina sektörünün ihracatının tek ve ayrı bir çatı altında toplanıp, yönlendirilmesi amacı ile "Makina ve Aksam İhracatçıları Birliği" kurulması için Birliğimiz 2000 yılı başında ilk başvurusunu yapmıştı. Ancak İhracatçı Birlikleri Yönetmeliğinde yapılması planlanan değişiklikler nedeni ile talebimiz bir süre beklemeye alınmıştı. 18 Ekim 2000 Tarih ve 24204 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan yeni yönetmelikten sonra başvurumuz 23 Şubat 2001 tarihinde yinelenmiştir. Bu konudaki başvurumuz halen değerlendirme aşamasında olup, kısa zamanda sonuçlandırılması sektörün ihracatını daha da hızlı bir şekilde artırmasına imkan verecektir.

### **● Off-Set uygulaması**

Dış Kredi ile veya Yap-İşlet Devret Modeli ile gerçekleştirilen yatırımlarla ilgili ihalelerde off-set uygulanması konusunda Dış Ticaret Müsteşarlığımızın çalışmaları olmuş ise de bu konuda bugüne kadar önemli bir gelişme sağlanamamıştır. Sivil off-set'in bu tür ihalelerde uygulanması ve bunun yanında, bu tür kamu yatırım projelerinde, yerli yatırım malı makina ve donanımın kullanılmasını teşvik edici önlemler alınması sektörümüz için büyük önem taşımaktadır. Bu ihalelerde zorlayıcı bir hükmün yer almaması sonucu, ülkemizde imal edilen, hatta gelişmiş pazarlara ihraç edilen bir çok makina, hatta basit çelik konstrüksiyonlar dahi, bu tür projeler

kapsamında ithal edilmektedir. Türk firmalarının payına ise inşaat işleri dışında bir iş düşmemektedir.

Bu konudaki görüşlerimiz çeşitli kereler Müsteşarlığa iletilmişti. Özel İhracat Dairesi Başkanlığınca, Off-Set taahhüdü bulunan yabancı firmalara iletmek üzere hazırlanan listede Birliğimiz de yer almış bulunmaktadır. Ancak bu konularda Birliğimize şimdiye kadar bir başvuru ulaşmamıştır. Kanımızca ihale şartnamelerinde zorlayıcı hükümler bulunmadığı sürece sivil Off-Set'in gerçekleştirilmesi kolay olmayacaktır.

#### ● **Eximbank Kredileri**

Eximbank kredilerinin vadeleri 180 gün ile sınırlıdır. Maalesef bu süre sektörümüz yönünden yeterli bulunmamaktadır. Yatırım malı makina satışlarında, bir çok ülke sanayicisi 36 aya kadar varan vade imkanlarını, kendi ülkelerinde sağlanan destekler sonucu bulabilmektedir. Ülkemiz yatırım malı makina imalatçılara da benzer imkanın sağlanması, ihracatın büyük ölçülerde artmasına imkan verecektir. Geçtiğimiz yıl içinde bazı büyük holdinglerin bünyesindeki kuruluşların yaptıkları ihalelere katılan yabancı firmaların 36 aya varan vadeli tekliflerde bulunmaları, yıllardır bu firmalara hizmet veren yerli imalatçıları saf dışı bırakmıştır. İhracatta da benzer durumlarla sıkça karşılaşılmaktadır. Özellikle eski sosyalist blok ülkeleri ile Türk Cumhuriyetlerinde gerçekleştirilen satın almalarda Türk firmaları fiyat ve kalite bakımından rakiplerine karşı avantajlı olmalarına rağmen, uzun vadeli satış teklifleri karşısında satış imkanlarını kaybetmektedirler. Mevcut ekonomik program içinde özellikle makina ihracatçılara bu tür imkanların sağlanması firmaların rekabet gücünü artıracak, imalatta kapasite kullanımını yükseltecek, istihdamdaki düşüşü durduracak ve durgunluğun aşılmasına katkı sağlayacaktır.

Makina ihracatının toplam ihracat içindeki payı 2000 yılında % 5,1 olmuştur. Alınacak bu tür önlemler ile bu oran, yakın gelecekte çok daha yüksek değerlere çıkabilecektir. Bu nedenle uzun vadeli ve faizleri gelişmiş ülkelerde uygulanan düzeydeki krediler, sektörümüzün önünü kısa sürede açabilecektir.

#### ● **İhracatta Devlet Yardımları**

✓ **İhracatta KDV iadesi** sorunu maalesef devam etmektedir. İhracatçıların KDV iadelerini almaları ve diğer vergi kalemlerine mahsubu çok gecikmektedir. Paranın zor bulunduğu ve pahalı hale geldiği günümüzde firmalar ciddi işletme ser-

mayesi sıkıntısı yaşamaktadırlar. KDV iadesi bir destek olduğuna göre, bu desteğin kısa sürede sağlanması da büyük önem taşımaktadır. İmalatının % 80'ni düzeyinde ihracat yapan bazı üyelerimiz ise KDV'de mahsup işlemini gerçekleştirememektedirler.

✓ **Fuar destekleri:** 23 Mart 2001 tarih ve 24351 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "Yurt dışı Fuar Katılımlarının Desteklenmesine ilişkin 2001/4 no'lu Tebliğ" de, uzun süredir ısrarla talep ettiğimiz ve fuar mallarının nakliyesine ilişkin ödeme miktarının artırılması ile ilgili değişikliğin gerçekleştiğini görmekten memnun olduğumuzu belirtmek isteriz. Ancak yurt dışı fuarlara bireysel olarak katılım halinde öngörülen desteğin 20.000 ABD doları ile sınırlanmış olması son derece yetersiz kalmaktadır. Makina fuarlarında stand büyüklükleri en az 40 m2 düzeyindedir. Çoğu kez 60 m2 nin üstünde alan gerekmektedir. Örneği bu yıl Almanya'nın Hannover kentinde düzenlenecek, dünyanın en büyük takım tezgahları fuarına ülkemizden katılan 19 firmadan 11 tanesi 60 ile 175 m2 büyüklüğünde stand kiralamış bulunmaktadır. Bu fuarda ortalama m2 fiyatı 310 EURO olup, ön görülen destek çıplak stand kirasını dahi karşılamamaktadır. En basit stand dekorasyon tutarının da m2 başına 100 EURO civarında olduğu, ayrıca çok ağır olan makinaların nakliyesinin de önemli yekun tuttuğu dikkate alındığında, öngörülen tavanın yetersizliği görülecektir. Bu bakımdan tavanın, eskiden olduğu gibi 50.000 ABD doları düzeyine çıkarılması gerekmektedir.

✓ Sağlanan devlet desteklerine rağmen yurt dışı fuarlar bir çok sanayicimiz, özellikle KOBİ'lerimiz için önemli bir gider oluşturmaktadır. Özellikle makina teşhir eden kuruluşların, satış elemanları yanında makinanın kurulması ve demonstrasyonu maksadı ile teknisyen götürme zorunda kalmaları sonucu 3-4 kişinin yol ve konaklama giderleri, bu kuruluşlar için karşılanması zor bir maliyet oluşturmaktadır. Bir çok uluslararası fuarların organizatörleri, değişik ülkelerdeki Sektör Derneklerini fuarlara davet etmektedirler. Derneklerin temsilcileri, bu fuarlara katılma imkanı bulamayan üyelerinin de yurt dışında tanıtımını yapmakta, muhtemel müşteriler hakkında kendilerini bilgilendirmektedirler. Ancak tek gelir kaynağı üye aidatları olan sektör dernekleri de sınırlı imkanları ile yılda bir, en çok iki fuara katılabilmekte ve bu hizmetleri yürütebilmektedirler. Bu nedenle *yurt dışı fuar destekleri kapsamında, sektör derneklerinin* bu fuarlar için bastıracakları katalog ve hazırlayacakları CD'ler ile ilgili masraflar ile gönderecekleri elemanlarının yol ve konaklama giderlerine, en az % 50 oranında destek sağlanması, bu hizmetin daha fazla

fuarda gerçekleştirilmesine olanak sağlayacak, fuarlara katılamayan KOBİ'lerin tanıtımı ve dışa açılmaları bakımından büyük yarar sağlayacaktır.

### ● İthalat ve ihracatta Avrupa Birliği mevzuatına uyum

AB içinde zorunlu uygulamada olan direktiflerin ve buna bağlı olarak CE işareti kullanımının, ithalat ve ihracat yanında iç pazarda da en kısa zamanda da zorunlu hale getirilmesi, haksız rekabetin önlenmesi bakımından önem taşımaktadır.

İhracatının yarından fazlasını AB ülkelerine gönderen makina imalat sektöründe faaliyet gösteren bir çok firma imalatında direktiflere uyum sağlamış olup, CE işareti kullanmaktadır.

İthalat Genel Müdürlüğünce yürütülen damping soruşturması sırasında Bulgaristan Sanayi Odasından alınan yazıda: *Avrupa Birliğine gönderilen makinaların, bu ülkelerde zorunlu olarak uygulanan direktiflere uyumlu şekilde imal edildikleri, buna karşın ülkemizde zorunlu uygulamada olmaması bakımından, Türkiye'ye gönderilen makinaların bu direktiflere uygun olmadığı, bu nedenle de fiyatlarının önemli ölçüde düşük olduğu* ifade edilmektedir. Bu resmi yazıda da belirtildiği gibi, direktife uygun imalat maliyeti artırmaktadır. Ülkemiz imalatçıları içinde azımsanmayacak bir bölümü bu mevzuata uygun imalat yaparlarken, mevzuata uygun olmayan malların haksız rekabeti ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Hatta bazı imalatçı firmaların belirttiklerine göre, AB pazarı ile diğer ülkeler için farklı imalat yapılması konusu sadece üçüncü ülkelere has bir uygulama olmayıp, AB ülkelerindeki bazı imalatçılar da Türkiye gibi ülkeler için direktiflere uygun olmayan, dolayısıyla daha ucuza mal olan, bazı hallerde eski tasarım ürünü olan makinalarını göndermektedirler.

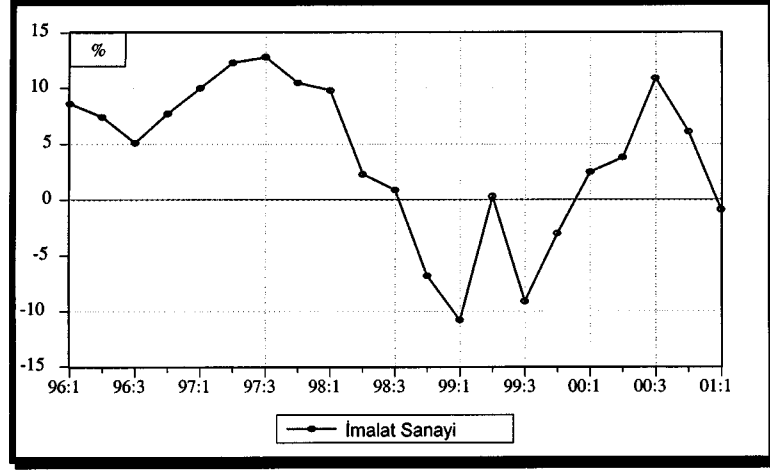
Bu açıklama, Avrupa Birliğinde zorunlu uygulamada olan Direktifler ve Uyumlaştırılmış standartların ülkemizde uygulamada olmamasının yarattığı haksız rekabeti açık olarak göstermektedir. Mevcut bu haksız rekabetin giderilmesi için *makina ithalatında Direktife uygunluk ve CE işareti taşıma zorunluğunun getirilmesi - nin kaçınılmaz olduğu görülmektedir*. Bu görüşlerle, İthalat Rejimine konulacak bir hüküm ile, CE işareti taşımayan makinaların ve malların ithalatının önlenmesi gerekmektedir.

Bu mevzuatın ülkemizde de uygulanmasına imkan verecek olan ve kısaca Çerçeve Kanun olarak isimlendirilen "Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlan-

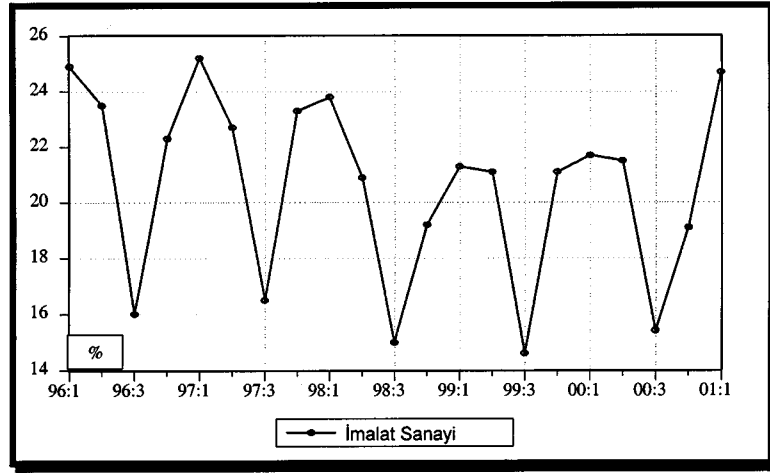
ması ve Uygulanmasına Dair Kanun Tasarısı'nın en kısa zamanda yürürlüğe girmesinde büyük yarar görülmektedir.

Benzer olarak direktiflere uygunluğun belgelendirmesi konularında da sorunlar yaşanmaktadır. Akreditasyon konunu kabul edilmiş ise de yerli Belgelendirme Kuruluşlarının faaliyete geçememesi nedeni ile bu işlemler yurt dışı kuruluşlar ve bunların ülkemizdeki temsilcileri kanalı ile yürütülmektedir. Bu durum hem zaman kaybına neden olmakta, hem de belgelendirme masraflarını önemli ölçüde artırmaktadır. Bu bakımdan Türk belgelendirme kuruluşlarının kurulması ve faaliyete geçmesi konusunda da gerekli işlemler kısa sürede tamamlanmalıdır.

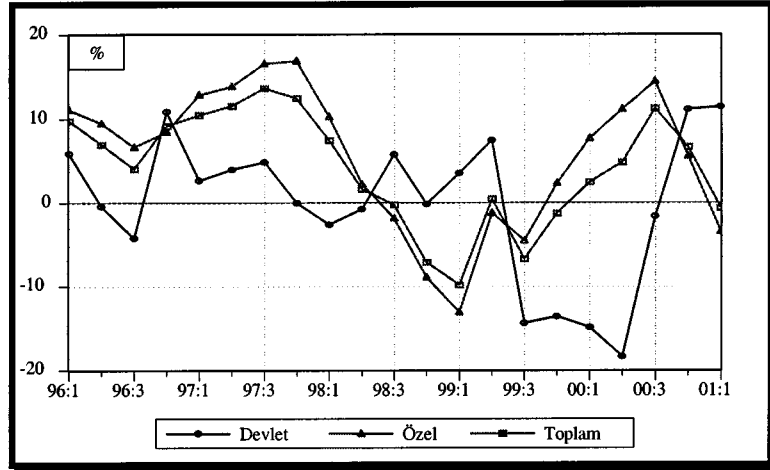
İç pazarda satılacak makinaların da bu mevzuata uygun hale getirilmesi zorunluğunun bazı firmalar için ve özellikle bünyesinde mühendis istihdam etmeyen kuruluşlar için bazı zorluklar yaratacağı söylenebilir. Ancak bu mevzuatın uygulanması sonucunda değişik ülkelerden gelen, gerek kalitesi düşük gerekse bu mevzuata uygun olmadığı için güvenli olmayan makinaların ithal edilebilmesinin yaratacağı haksız rekabet ve olumsuz etkilerin, sanayicilerimiz için çok daha zararlı bir durum yaratacağı açıktır. Bu bakımdan bu konunun yeni bir erteleme olmaksızın 2001 yılı sonu itibarıyla yürürlüğe konulması gerekmektedir.



Grafik 3.49. İmalat Sanayi, Üretim Yoluyla GSYİH, Yıllık Artış

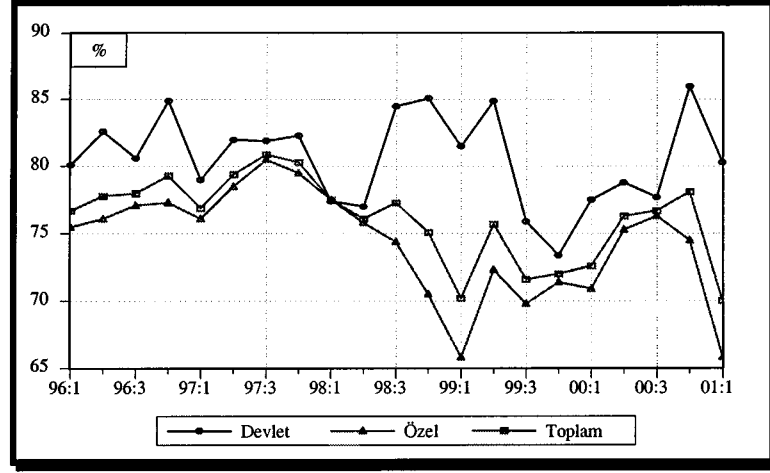


Grafik 3.50. İmalat Sanayi, Üretim Yoluyla GSYİH, GSMH İçindeki Pay

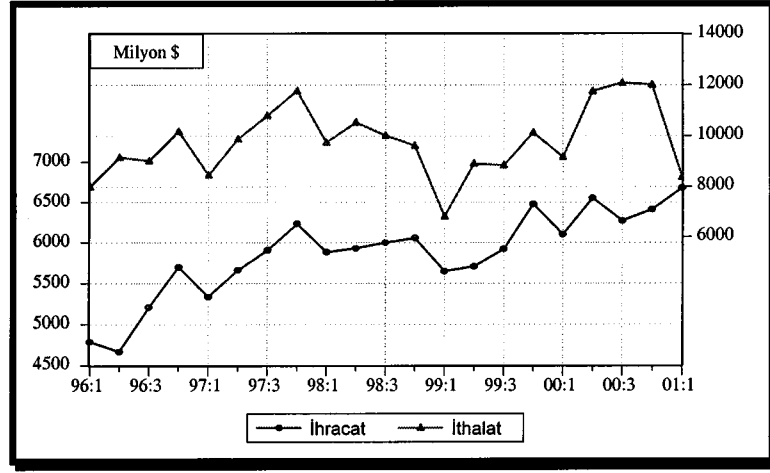


Grafik 3.51. İmalat Sanayi, Sanayi Üretim Endeksi, Yıllık Artış





Grafik 3.52. İmalat Sanayi, Kapasite Kullanım Oranı



Grafik 3.53. İmalat Sanayi, Dış Ticaret

## **Ek.1. Sektörel Dernekler Platformu Üyeleri**

1. Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği
2. Un Sanayicileri Derneği
3. İstanbul Organize Deri Sanayicileri Derneği
4. Selüloz ve Kağıt Sanayicileri Vakfı
5. Bitkisel Yağ Sanayicileri Derneği
6. Türkiye Madenciler Derneği
7. Türkiye Kimya Sanayicileri Derneği
8. Gemi İnşa Sanayicileri Birliği
9. Gübre Üreticileri Derneği
10. Sabun ve Deterjan Sanayicileri Derneği
11. Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği
12. Türkiye Elektronik Sanayicileri Derneği
13. Demir Çelik Üreticileri Derneği
14. Makine İmalatçıları Birliği
15. Otomotiv Sanayii Derneği
16. Türkiye Alüminyum Sanayi Derneği
17. Ayakkabı Sanayicileri Derneği
18. Türkiye Bankalar Birliği
19. Türkiye Mühendisler Birliği
20. Türkiye İlaç Sanayii Derneği
21. Yerli İlaç Sanayicileri Derneği
22. Çevre Teknolojisi ve Uygulayıcıları
23. Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği
24. Beyaz Eşya Sanayicileri Derneği
25. Beyaz Eşya Yan San. Derneği
26. Taşıt Araçları Parça San. Derneği

27. Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği
28. Bioteknoloji Derneği
29. Elektronik Cihazlar İmalatçıları Derneği
30. Türkiye Döküm Sanayicileri Derneği
31. Türkiye Ormancılar Derneği
32. Türkiye Su Ürünleri Derneği
33. Kozmetik ve Tuvalet Müstarzarları Üreticileri Derneği
34. Türkiye Makarna Sanayicileri Derneği
35. Reklamcılar Derneği
36. Uluslararası Nakliyatçıları Derneği
37. Ofis Mobilyaları Sanayici ve İşadamları Derneği
38. İstanbul Yemek Sanayicileri Derneği
39. TÜSİAD

## **Ek.2. Uluslararası Standart Endüstriyel Sınıflandırma (ISIC)**

**ması**

### **3 Basamak**

- 300 Toplam İmalat
- 311 Gıda Ürünleri
- 313 İçecekler
- 314 Tütün
- 321 Tekstil
- 322 Giyecek Ürünler (Ayakkabı Hariç)
- 323 Deri Ürünleri
- 324 Ayakkabılar (Lastik ve Plastik Hariç)
- 331 Tahta Ürünleri (Mobilya Hariç)
- 332 Mobilya (Metal Hariç)
- 341 Kağıt ve Ürünleri
- 342 Baskı ve Matbaacılık
- 351 Endüstriyel Kimyasal Maddeler
- 352 Diğer Kimyasal Maddeler
- 353 Petro Rafinerileri
- 354 Çeşitli Petro ve Kömür Ürünleri
- 355 Kauçuk Ürünleri
- 356 Plastik Ürünleri
- 361 Çanak, Çömlek, Çini, Porselen
- 362 Cam ve Ürünleri
- 369 Diğer Metal Olmayan Mineral Ürünleri
- 371 Demir ve Çelik
- 372 Demir Dışı Metaller
- 381 İşlenmiş Metal Ürünleri
- 382 Elektriksiz Makineler
- 383 Elektrikli Makineler
- 384 Taşıma Araçları
- 385 Profesyonel ve Bilimsel Cihazlar
- 390 Diğer İmalat Ürünleri

### **Ek.3. Uluslararası Standart Ticaret Sınıflandırması (SITC)**

#### **2 Basamak**

- 00 Canlı Hayvanlar
- 01 Et ve Et Ürünleri
- 02 Süt, Süt Ürünleri ve Yumurtalar
- 03 Balık ve Diğer Deniz Ürünleri
- 04 Hububat ve Hububat Ürünleri
- 05 Meyve ve Sebzeler
- 06 Şeker, Şeker Ürünleri ve Bal
- 07 Kahve, Çay, Kakao vb.
- 08 Hayvan Gıdaları
- 09 Çeşitli Gıda Ürünleri
- 11 İçecekler
- 12 Tütün ve Tütün Ürünleri
- 21 İşlenmemiş Kösele, Deri ve Kürk
- 22 Yağlı Tohumlar ve Yağ Veren Meyvalar
- 23 Ham Kauçuk
- 24 Mantar, Odun ve Kereste
- 25 Kağıt Hamuru ve Kullanılmış Kağıt
- 26 Dokuma Elyafı
- 27 Ham Gübre ve Maden
- 28 Metal Cevherleri, Döküntü ve Hurdaları
- 29 Başka Yerde Belirtilmeyen İşlenmemiş Tarım Ürünleri
- 32 Taş, Kok ve Briket Kömürü
- 33 Petrol ve Petrol Ürünleri
- 34 Doğalgaz ve Mamul Gaz
- 35 Elektrik Enerjisi
- 41 Hayvansal Sıvı ve Katı Yağlar
- 42 İşlem Görmemiş Bitkisel Yağlar
- 43 İşlenmiş Yağ, Mum vb. Yenilmeyen Karışımları
- 51 Organik Kimyasal Ürünler
- 52 İnorganik Kimyasal Ürünler
- 53 Debatat ve Boyacılıkta Kullanılan Ürünler

- 54 Tıp ve Ezacılık Ürünleri
- 55 Parfümeri, Kozmetik, Temizlik Ürünleri
- 56 İşlenmiş Gübreler
- 57 Patlayıcılar
- 58 Plastik Maddeler vb.
- 59 Başka Yerde Belirtilmeyen Kimyasal Madde ve Ürünler
- 61 Deri, İşlenmiş Kürk
- 62 İşlenmiş Kauçuk Eşya
- 63 Mantar, Ahşap Eşya (Mobilya Hariç)
- 64 Kağıt, Karton ve Ürünleri
- 65 Tekstil İplikleri, Kumaşlar
- 66 Metal Olmayan Maddeden Yapılmış Eşyalar
- 67 Demir ve Çelik
- 68 Demir İhtiva Etmeyen Madenler
- 69 Başka Yerde Belirtilmeyen Madenden Mamul Eşyalar
- 71 Elektriksiz Makineler
- 72 Elektrikli Makineler
- 73 Taşıma Araçları
- 81 Sıhhi Su, Isıtma ve Aydınlatma Cihazları
- 82 Mobilya
- 83 Seyahat Eşyaları, El Çantaları
- 84 Giyim Eşyaları
- 85 Ayakkabılar
- 86 Enstrümanlar ve Saatler
- 89 Başka Yerde Belirtilmeyen Çeşitli Mamul Eşyalar
- 91 Sınıflandırılmayan İletiler
- 93 Özel İşlemler
- 94 Hayvanat Bahçesi İçin Hayvanlar, Evcil Hayvanlar
- 95 Savaş Aletleri ve Mühimmat
- 96 Altın Olmayan Paralar

## Kaynakça

- "1980'den 1990'a Makroekonomik Politikalar, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler" , 24 Temmuz 1990, DPT, Ankara
- "2000 - 2001 Dönemi Para ve Kur Politikası", Basın Duyurusu, Gazi Erçel, 29 Eylül 2000, TCMB, Ankara
- "2000 Yılı Eflasyonu Düşürme Programı: Kur ve Para Politikası Uygulaması", Basın Duyurusu, Gazi Erçel, 9 Aralık 1999, TCMB, Ankara
- "2001 Yılı Para Politikası, Hedefler ve Uygulama" , Temmuz 2001, TCMB, Ankara
- "2001 Yılı Para ve Kur Politikası", Basın Duyurusu, Gazi Erçel, 22 Aralık 2000, TCMB, Ankara
- "Dış Ticaret İstatistikleri Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998)" , Aralık 1997, DPT, Ankara
- "Gayri Safi Milli Hasıla İstatistikleri Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Genel Ekonomik Durum Değerlendirmesi" , Mart 2001, DPT, Ankara
- "Hanehalkı İşgücü Anketi Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "IMF Niyet Mektubu", 15 Mayıs 2001, Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "IMF Niyet Mektubu", 30 Ocak 2001, Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "IMF Niyet Mektubu", 18 Aralık 2000, Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "IMF Niyet Mektubu", 9 Aralık 1999, Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "İnşaat İstatistikleri Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Kasım 2000 Mali Krizinin İmalat Sanayii Üzerine Etkileri" , Değerlendirme Notu, DPT, Ankara
- "Maden İstatistikleri Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Özet Ulusal Program", AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Program Özeti, Mart 2001, AB Genel Sekreterliği, Ankara
- "Sektörel Değerlendirme Raporları", İlgili Sektör Platformları

- TC Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
- "Temel Ekonomik Göstergeler", DPT, Ankara
- "Turizm İstatistikleri Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı; Hedefler, Politikalar ve Uygulamalar" , Mart 2001, Hazine Müsteşarlığı, Ankara
- "Türkiye'nin Ödemeler Dengesi İstatistikleri", TCMB, Ankara
- "Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)", 2000, DPT, Ankara
- "Üç Aylık İmalat Sanayi Eğilim Ankaeti Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Üç Aylık Sanayi Üretim İndeksi Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara
- "Yabancı Ziyaretçi İstatistikleri Bülteni", Haber Bültenleri, DİE, Ankara